

Tartu Universitet
Avdelning för germansk, romansk och slavisk filologi
Institutionen för nordisk filologi

Metaforer i tidningstexter beträffande estniska flyktingar
under andra världskrigets slutskede i dagstidningar
Dagens Nyheter och *Svenska Dagbladet*

Magisteravhandling av Ülle Tuvikene
Handledare: PhD Anu Masso

Tartu 2008

Förord

Man kan fråga sig varför har jag skrivit just den slags avhandling som finns framme. Orsaken till det är enkel – jag undrade om det möjligen kunde öppnas en annan syn på materialet som jag redan hade analyserat med hjälp av två olika metoder. Det intressanta för mig var att försöka gå djupare in i själva språket i nyhetstexterna än de redan använda metoder gav möjlighet till. Enligt min mening var metaforer de som passade väl för detta ändamål för att hitta de möjligen nya förekommande betydelser i texter.

Det är många som jag är stort tack skyldig till att denna magisteravhandling har kommit till efter vilse vägar av att leta mig fram. Jag riktar tack till alla som trots allt inte gav upp hoppet att jag kommer att vara färdig med avhandlingen.

Jag vill rikta ett tack till följande personer som läst och kommenterat delar av eller hela avhandlingen: ett speciellt tack för min handledare Anu Masso, samt till Kristel och Anu. Varmt tack till mina närmaste för stödet att fortsätta på vägen som jag har valt och för att ha trott på mig. Ett stort tack går även till Maiu som alltid har kommit med goda och ibland med nödvändiga stränga ord. Sist men inte minst vill jag tacka Adrian för uppmuntran att sätta äntligen punkt för mina studier och för all förståelse och tålamod det krävs när det gäller tilläggnan till arbetet mitt i sommaren. De som jag vill vänligt tacka är många andra för att ha kommit med goda råd, vet de om sin medverkan eller inte.

Innehållsförteckning

Förord	2
1. Inledning	5
2. Teoretiska utgångspunkter	7
2.1. Vad är en metafor?	7
2.2. Den kognitiva metaforteorin	9
2.2.1. Strukturella, ontologiska och orientationella metaforer.....	10
2.2.2. Döda och lexikaliserade metaforer	11
2.3. Metaforer i media.....	12
3. Empirisk bakgrund.....	16
3.1. Esternas flykt och estlandssvenskar.....	16
3.2. Svensk utrikespolitik under hösten 1944 och svensk flyktingpolitik.....	17
3.3. Konstruktion av esterna i svensk media.....	19
4. Problem och forskningsfrågor	25
5. Material och metod	26
6. Resultat	29
6.1. Natur	29
6.1.1. Ström.....	29
6.1.2. Vatten.....	32
6.1.3. Krig som storm	33
6.1.4. Väderlek, luft, sol.....	34
6.1.5. Skugga.....	35
6.1.6. Spår	35
6.1.7. Djur, fåglar, insekter	36
6.1.8. Jord.....	37
6.1.9. Rot, träd, växt.....	38
6.1.10. Oas, himmel	39
6.1.11. Släktskap.....	40
6.1.12. Tillväxt, uppkomst, utveckling	40
6.2. Sjukdom	42
6.3. Maskin, byggnad.....	44
6.3.1. Organisation som maskin.....	44
6.3.2. Kyrkan som båt	45
6.3.3. Att bygga.....	46
6.3.4. Kartläggning, planering	46
6.3.5. Skikt, lager, genomsnitt	47
6.4. Sport, spel, teater, skola	49
6.4.1. Sport.....	49
6.4.2. Spel, teater.....	51
6.4.3. Skola	51
6.5. Kroppen.....	53
6.5.1. Hjärta.....	53
6.5.2. Händer, arm, axel.....	54
6.5.3. Blod.....	55
6.5.4. Ben	57
6.5.5. Huvud.....	57
6.5.6. Värme.....	58
6.6. Människan som behållare	60

6.6.1. Ut.....	60
6.6.2. Med	61
6.6.3. Tillbaka	62
6.6.4. Över.....	62
6.6.5. In	63
6.6.6. Genom.....	64
6.6.7. Lös.....	64
6.6.8. Kommunikation	65
6.6.9. Röra vid.....	67
6.7. Seendet.....	68
6.7.1. Röra någonting/någon med ögon	68
6.7.2. Visa för att övertyga.....	69
6.7.3. Det visuella fältet är behållare	71
6.7.4. Bestämma genom att se	72
6.7.5. Kontroll är UPP.....	72
6.7.6. Olevande ting har ögon.....	72
6.7.7. Framtiden finns framme.....	73
6.8. Tiden	75
6.8.1. Tid som resurs.....	75
6.8.2. Tiden som föremål	76
6.8.3. Tidens hastighet	79
6.9. Kraft	81
6.9.1. Tvingande kraft.....	81
6.9.2. Motstående kraft	88
6.9.3. Hindrande kraft	89
7. Diskussion	92
8. Sammanfattning.....	96
Käll- och litteraturförteckning	98
Eestikeelne sisukokkuvõte.....	101

1. Inledning

Denna avhandling handlar om metaforenas användning i nyhetstexter av två dagstidningar under slutskede av andra världskriget. Materialet består av nyheter som publicerades om de estniska flyktingarna som lämnade Estland för att komma undan ryssarna som var på väg in i Estland år 1944. De tidigare kvantitativt och kvalitativt analyserade (innehållsanalys respektive diskursanalys, Tuvikene 2002) tidningstexter kommer att granskas med hjälp av den kognitiva metafor-teorin som framfördes av George Lakoff och Mark Johnson.

Intresset för att undersöka djupare i de redan analyserade texter väcktes eftersom redan under de tidigare analyser lades det märke till, att man använder metaforiska uttryck för att antingen förvandla texten mer intressant eller att väcka uppmärksamhet. Mediatexter som man anser vara objektiva döljer emellertid metaforer som bistår med att skapa realiteten. Undersökning av metaforenas förekomst och användning kan hjälpa upptäcka strukturer i det konceptuella systemet. Eftersom metaforen kan förpacka mycket av vår komplicerade verklighet och den används som ett redskap i mediatexter, anser jag att finns anledning att forska i dem. Det kan öppnas underliggande meningar i texter efter att man har försökt tolka metaforer. Om man tar utgångspunkt från det att språket inte bara beskriver realitet utan också konstruerar den lönar det sig ännu mer att undersöka närmare i användning av metaforer i tidningstexter. Metaforen är bildlig användning av språk där man överför betydelser på basis av likhet.

Under de senaste tider har immigrationens och migrationens tema i den nytida världen blivit mer och mer väsentlig på grund av t.ex. globalisering. Utvecklingen i samband med media- och kommunikationsteknik har hjälpt till att skapa förbindelser mellan kulturer men samtidigt medfört möjligheten till uppkomst av konflikter. Hur man framställer olika nationer och flyktingar i media har stor betydelse. Temat förefaller sig vara viktigt att behandlas också i samband med Estland. Att undersöka de historiska grunder till nationernas distans vid estländarnas flykt till Sverige kan med mera hjälpa till att förklara de distanser som existerar mellan kulturer. Man kan försöka ta reda på möjliga skäl till varför distanser mellan

Estland och Sverige är fortfarande osymmetriska, dvs ester uppfattar svenskar att vara mer nära till sig än vise versa (Masso 2008).

Metaforen i denna avhandling definieras enligt den kognitiva metafor teorin som hävdar att nästan hela det mänskliga konceptuella systemet är metaforiskt i sin natur och att metaforerna gör det möjligt eller förenklar att uttrycka en abstrakt erfarenhet med hjälp av konkreta termer. Man närmar sig på texter genom att använda kvalitativ analys och tillämpar kognitiv metafor teori för att granska mekanismer som metafor har i rollen att strukturera mera abstrakta begrepp i mera förståeliga konkreta strukturer.

Materialet som kommer att analyseras består av tidningsartiklar under fyra månaders period (september till december 1944) från *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* som handlar om de estniska flyktingar. De förekommande metaforer har kategoriserats enligt teman som de bildade.

Det som intresserar mig är om t.ex. kraftuttryck och valen av ord tillhörande till kriget överfördes också till andra teman. Fast Sverige blev neutralt i kriget, krigade den på sitt hemland, med mera att lösa de problem som flyktingarna förde med sig. Det framgår från nyhetsdebatter att man kanske inte var så snäll som man hade föreställt sig genom att säkerställa sin bekvämlighet genom att skapa goda relationer med Ryssland och lämna estländare som utbyte eller offer för sitt skydd mot sanktionerna. Samhället måste skyddas från angrepp utifrån som ansågs äventyra Sveriges säkerhet. Utöver kraftmetaforer kommer det undersökas vilka metaforer som användes i övrigt.

Avhandlingen består av åtta kapitel: ett inledande avsnitt, teoretiska utgångspunkter, empirisk bakgrund, problem och forskningsfrågor, introduktion av material och metod samt resultat från undersökningen, diskussion och avslutar med en sammanfattning. I det andra kapitlet presenteras det teoretiska utgångspunkter som bygger på metaforernas betydelse i språket och metaforernas betydelse i media. Det tredje kapitlet består av introduktion till historisk bakgrund, forskning av materialet gällande esternas konstruktion i media samt tidigare forskning av materialet. Fjärde kapitlet innehåller problem- och forskningsfrågor och i det femte kapitlet presenteras det en översikt över material och metod som står till grund till undersökningen. Det sjätte kapitlet utgör huvuddelen av avhandlingen där det presenteras resultat från forskningen. I det sjunde kapitlet förs det diskussion på basis av resultat och den teoretiska delen av undersökningen.

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1. Vad är en metafor?

Den föreliggande avhandling tillämpar metaforteorin i analys av mediatexter. Idén till att skriva om metaforer i tidningstexter väcktes efter att man vid vanlig och passiv läsning inte lägger märke till de fast det finns metaforer i språket i en stor uträkning. Metaforer associeras först och främst med skönlitteratur. Denna undersökning är ett försök att fylla denna lucka.

Själva ordet metafor härstammar från det grekiska ordet metaphora som betyder överföring. De mest tidigaste verk om metaforen går tillbaka till Aristoteles (Stålhammar 1997). Enligt Ricoeur har metaforen i verk av Aristoteles två funktioner – den retoriska och den poetiska (1997: 12). För de flesta av oss är metaforer bara som ett poetiskt medel att uttrycka sig. Metaforforskningen har tidigare koncentrerat sig mycket på skönlitteratur medan det har ägnats mindre uppmärksamhet på metaforen inom allmänspråket, politik och vetenskap (Stålhammar 1997: 7). Utgångspunkten i avhandlingen är definitionen som de kognitiva metaforteoretikerna har för metaforen – att vårt konceptuellt system är i huvudsak metaforiskt i sin natur (Lakoff & Johnson 1980: 5). Många forskare har inte lagt märke till att metaforen i stor utsträckning står till grund till våra erfarenheter och strukturerar vårt sätt att tänka och tala (Gibbs 1994: 9).

Olika källor har definierat metafor olika. Enligt Moon och Knowles (2006: 3) är metaforen användning av språk för att hänvisa till någonting annat än det ursprungligen är tillämpat till eller vad det egentligen betyder i syfte att tyda på någon likhet eller skapa en förbindelse mellan de två. Det som sker är meningsöverföring.

Enligt SAOB (Svenska Akademiens ordbok) är en metafor ett ord eller ett uttryck som används som bildlig beteckning om någonting som liknar det som ordet eller uttrycket egentligen står för. Definitionen liknar med den förra förklaringen vad en metafor är. Metaforen är dock svårare att definiera än vad som ges som förklaring i ordböcker. Det finns mängden av olika teorier och definitioner om vad som metaforen är.

Det som sker när man använder metafor är enligt Fiske att man kommer att uttrycka det okända med hjälp av någonting som är känd. Termer han använder för

att beteckna det kända är *vehicle* och det okända *tenor*. Han påstår att det okända och kända måste ha tillräckligt med likhet men samtidigt också tillräckligt med olikhet för att uttrycka det nödvändiga elementet av kontrast (Fiske 1996: 92).

Metonymi definieras enligt SAOB som ett figurativt språk när man betecknar företeelsen eller begrepp inte med dess eget namn, utan med ett annat ord som på något sätt står i sammanhang med företeelsen eller begrepp. Skillnaden mellan metafor och metonymi är att medan metafor överför egenskaper till olika nivåer, associerar metonymi betydelser på samma nivå. Man väljer en del av realitet för att representera det hela. Vi använder metonymi när vi till exempel säger ”de krönade huvuden av Europa”, ”ta ett glas vatten”. Metonymi fungerar genom att associera betydelser på en och samma nivå (Fiske 1996: 95). Med detta kan man påstå att metonymi bygger på närhet (*ibid.*: 97). ”... *metonymi serves some of the same purposes that metaphor does, an in somewhat the same way, but it allows us to focus more specifically on certain aspects of what is being referred to.*” (Lakoff & Johnson 1980: 37).

Synekdoke kan man kalla för ett särskilt slag av metonymi där en del står för det hela, t.ex. *Scotland har stora chanser att vinna spelet* (Moon och Knowles 2006: 48). Synekdoke som t.ex. ”hjärta” och ”händer” är så vanliga i språket att man kan säga att de är nästan osynliga (Gibbs 1994: 11). Synekdoke baserar sig på inklusion. Ordet metafor kommer att användas genomgående i arbetet även om det handlar om metonymi, synekdoke, liknelse eller jämförelse. Det kommer dock att anges i fall det är frågan om tydliga metonymier, synekdoke osv. I avhandlingen behandlas metaforen i vid bemärkelse. Dessutom kommer det användas Lakoffs termer av strukturering av metaforiska ord och uttryck – källdomän för den konkreta och strukturerade domänen, och måldomän för den abstrakta domänen.

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns flera olika sätt man har delat upp metaforen och har använt olika benämningar till dem. Generellt kan man påstå att metaforen har betraktats i språket ur två synvinkel – från den klassiska och från den kognitiva. I den förstnämnda anser man att metaforen är bara ett retoriskt dekorativt medel i språkanvändningen medan den kognitiva teorin förknippar ihop språket och tänkande när man använder metaforer.

2.2. Den kognitiva metafor teorin

Den föreliggande avhandlingen utgår från den kognitiva metafor teorin som presenterades av G. Lakoff och M. Johnson (1980). På grund av det att den empiriska delen av avhandlingen grundar sig på deras teori, ägnas det i det följande närmare uppmärksamhet åt den här teorin.

Lakoff och Johnson presenterar ett banbrytande sätt att analysera metaforer genom att utföra en systematisk undersökning av metaforer. Enligt Lakoff och Johnson är hela det mänskliga konceptuella systemet metaforiskt definierat och strukturerat. Den kognitiva teorin hävdar att metaforena gör det möjligt eller förenklar att uttrycka en abstrakt erfarenhet med hjälp av konkreta termer. Abstraktioner och oerhörd komplicerade situationer som t.ex. krig är vanligen förstådda genom metaforer (Lakoff 1991). I motsats till den klassiska metafor teorin påstår de att metaforen inte bara har estetisk roll med retorisk syfte utan att våra tankeprocesser är i stor utsträckning metaforiska (Lakoff & Johnson 1980: 6). Man kan upptäcka metaforer överallt i vårt vardagliga tänkande och i användning av språk fast man vanligen inte lägger märke till dem. De hävdar i "Metaphors we live by" att:

"Since communication is based on the same conceptual system that we use in thinking and acting, language is an important source of evidence for what that system is like." (Lakoff & Johnson 1980: 3)

En hel del av aktiviteter är metaforiska i sin ursprung. Realiteten struktureras med hjälp av de metaforiska begreppen som karakteriserar dessa aktiviteter. Makten att skapa realitet som man utövar genom språket och dess innebörd kan utövaren och inte heller undersåtar inte vara medvetna om. Staten har makten att utan att utöva våld konstruera invånarnas mentala strukturer som hjälper att förstå realiteten omkring (Bourdieu 2003: 144, 145). Som undersökningar har visat kan språket spela en roll i antingen att stödja eller hindra sociala förändringar i konstruerandet av det sociala rummet (Masso, Tender 2008). På ett sådant sätt äger nya metaforer makten att skapa nya realiteter. Exemplet till det är "westernization" av hela världens kulturer dels på grund av införing av metaforen TID ÄR PENGAR (Lakoff & Johnson 1980: 145). Anledningen till att flesta traditionella metafor teorierna inte godkänner metaforens förmåga att skapa realitet är enligt Lakoff och Johnson att:

”... *metaphor has traditionally been viewed as a matter of mere language rather than primarily as a means of structuring our conceptual system and the kinds of everyday activities we perform. It is reasonable enough to assume that words alone don't change reality. But changes in our conceptual system do change what is real for us and affect how we perceive the world and act upon those perceptions.*” (Lakoff & Johnson 1980: 145 f.)

Romero och Soria hävdar att man identifierar metaforen när man upplever både den kontextuella och den konceptuella kontrasten vilket väcker den metaforiska mekanismen att tolka det metaforiska uttrycket, väcker det pragmatiska processen av kartläggningen för att få de preliminära metaforiska betydelser (2005: 2). Den kontextuella onormalitet och den konceptuella kontrasten är ledkriterier som man har föreslagit här för att identifiera uttrycket som metaforiskt, medan kartläggning är en pragmatisk process för att producera subpropositionella metaforiska tillfälliga betydelser som medverkar i vad som blir uttryckt i en metaforisk formulering (*ibid.*: 18 f.).

2.2.1. Strukturella, ontologiska och orientationella metaforer

Metaforer har man försökt gruppera på olika sätt. På basis av olika strukturering konstrueras realitet på olika sätt.

Lakoff och Johnson delar metaforer upp till tre större grupper: strukturella, ontologiska och orientationella metaforer. Ontologiska metaforer utgår från det att man konceptualiserar även abstrakta företeelser som behållare som möjliggör att betrakta dem som fysiska objekter. Orientationella metaforer utgår från våra kroppsliga upplevelser som möjliggör att överföra orienteringsriktningar.

Strukturella metaforer

Strukturella metaforer är sådana begrepp som i stor utsträckning är uppbyggda med hjälp av ett annat begrepp. Exemplet på strukturella metaforer eller begreppsmetaforer är DISKUSSION ÄR KRIG, KÄRLEK ÄR EN RESA. Begreppsmetafor DISKUSSION ÄR KRIG förekommer i språket till exempel i följande uttryck: *Jag har aldrig vunnit en diskussion med honom, Han anföll varje svagt ställe i mitt argument.* Begreppsmetafor KÄRLEK ÄR EN RESA reflekteras i det vardagliga språket till exempel genom följande uttryck: *Vi står vid en korsning, Jag tror inte det här förhållandet kan leda någonstans, Se hur långt vi har kommit.*

Begreppsmetaforen innehåller två domäner: källdomänen (*source domain*) och måldomänen (*target domain*). Källdomänens struktur används för att förstå måldomän (Lakoff & Johnson 1980: 14). I de föregående exemplen tjänar krig och resa som källdomän medan diskussion och kärlek förekommer som måldomäner.

Ontologiska metaforer

Ontologiska metaforer systematiserar våra upplevelser med hjälp av att föreställa att någon eller något är en behållare, enhet, substans. Även om saker och ting har inga tydliga gränser, upplever människan dem ofta som behållare, det vill säga saker har in- och utsida (Lakoff & Johnson 1980: 29). Våra erfarenheter med fysiska objekt (framför allt med vår kropp) ger upphov till de flesta ontologiska metaforer, till exempel aktiviteter, känslor, idéer osv som substanser eller behållare (*ibid.*: 25). Ontologisk metafor DET VISUELLA FÄLTET ÄR EN BEHÅLLARE förekommer i språket i uttryck som: *Han befinner sig utom synfältet, Ingen bättring inom synhåll.*

Personifikationer är de mest uppenbara ontologiska metaforer där man betraktar icke-fysiska objekt som personer (Lakoff & Johnson 1980: 33). I exemplet *Vår största fiende just nu är inflationen* ser man att olevande företeelse betraktas som människa. Det hjälper oss att förstå fenomenet i världen i mänskliga termer (*ibid.*: 34).

Orientationella metaforer

De orientationella metaforerna varierar från kultur till kultur enligt Lakoff och Johnson eftersom de bygger på kulturella och kroppsliga erfarenheter. De flesta orientationella metaforer bygger på enkla fysiska orienteringar som framför-bakom, upp-ner osv (Lakoff & Johnson 1980: 14). Exemplet på det är ATT VARA GLAD ÄR UPP som förekommer i språket i uttryck: *Trots allt höll de humöret uppe, Hon blev nedslagen.*

2.2.2. Döda och lexikaliserade metaforer

Enligt Lakoff och Johnson finns det inga döda metaforer som de flesta metaforteoretiker hävdar. Om någon metafor kan kallas död är de sådana som står ensamma och som inte används systematiskt i vårt tänkande och språk, t.ex. stolens

ben. Dessa uttryck är isolerade fall av metaforiska begrepp där det finns bara ett exempel när man använder en del av metaforen STOLEN ÄR EN PERSON (Lakoff & Johnson 1980: 54 f.). Lexikaliserade metaforer anser de inte vara döda metaforer eftersom de är reflekteringar av systematiska metaforiska begrepp som strukturerar våra tankar och handlingar: "They are "alive" in the most fundamental sense: they are metaphors we live by." (*ibid.*: 55).

För en död metafor kallar man en metafor som får en självständig betydelse, så att säga den lexikaliseras genom att den används ofta. Som Stålhammar (1997: 14) dock påstår är det svårt att betämma när en metafor har blivit död.

Som det framgår av det föregående har metaforer behandlats olika. Förutom metaforenas förekomst generellt i tidningstexter har det försökts att ta hänsyn till de olika metaforerna. Med hjälp av det är det möjligt att analysera detta komplicerat tema som bevakningen av minoriteter i media under svåra historiska förhållanden.

2.3. Metaforer i media

Genom språket förmedlas realiteten till publiken men eftersom mediakommunikationen är tvåriktad process, språket inte bara beskriver realitet utan också konstruerar den. McQuail (2003) hävdar att material för nyheter alltid adapteras till kulturell standard eftersom det existerar bestämda ramar som texter följer att möta de förväntningar som publiken har. Den sociala realiteten är resultaten av människornas kommunikationsprocess. Genom språket överförs de fastställda föreställningar om företeelser och omgivningen vidare men med hjälp av nya kunskaper kan förklaringar till dessa förändras.

Kritisk språk- och diskursanalys utgår ifrån att språket är konstruerare av realitet och social praktik. Diskurs stödjer objektens skapande i det sociala livet och är aktivt relaterad till realitet genom språket eftersom det skapar betydelser (Fairclough 1999: 41 f.). För Foucault är diskurs social konstruktion av realitet och det är nära knytet till den begreppskapande funktionen av språket. Diskurs är som kategori inom texternas intertextuella analys (Fairclough 1995: 18 f.). Språkets användning speglar social realitet och det existerar parallella meningsytor samt att meningar är kontextenliga. Metaforforskningen har utgått från samma hypotes (Rohtlaan 2006: 1).

En central egenskap i nyhetsdiskurs är den egentliga användningen av språket. Föregående undersökningar har föreslagit att majoriteter av sätten hur sociala olikheter mellan grupper av människor har gjorts, händer genom språket. Det betyder att undersökningar i konstruktioner av olikheter i nyheter behöver forskning i språkets användning (Pietikäinen 2000: 14).

Avgörande i intertextuell analys av texter är att förena luckan mellan språket och texten på ena sidan och förena kulturen och samhället på andra sidan (Fairclough 1995: 62). Lingvistisk analys är beskrivande medan intertextuell analys är mer tolkande och man är mer beroende av social och kulturell uppfattning (*ibid.*: 61). Intertextuell analys är tolkande verksamhet som beror på bedömning och erfarenheter av analytikern.

Enligt McQuail (2003) uppstår kommunikation genom textens form som har anpassats sig i givna teman, ställen och typiska aktörer. De språkliga former är bärare av de socialt rådande ideologier och inställningar som kan undersökas med hjälp av kritisk diskursanalys som upptäcker dominans i de språkliga medel. Fairclough anser att användningen av metaforer i diskurser är socialt motiverade. Olika metaforer kan stämma överens med olika intressen och perspektiver samt de kan bära olika ideologiska laddningar (1995: 94).

De flesta metaforer har utvecklats i vår kultur under en lång period men många av de är införda av människor som har tillgång till makt – politiska och religiösa ledare, affärsmän, massmedia med mera (Lakoff & Johnson 1980: 159 f.). Genom att granska mediatexter om bevakningen av de estniska flyktingarna, kan de upptäckta metaforer ge nyckeln till varför har föreställningar om ester utvecklats så som det ser ut längre fram i tiden.

Språket är mycket knytet till samhällets generella kulturbakgrund och beror på det. I stället för neutrala språkbruket hittar man bildliga uttryck och ordförråd med stilistisk och figurativ ton. Metafor är mycket effektivt redskap att skapa social realitet, som bjuder att se på vissa saker från viss synpunkt, uteslutande alternativa möjligheter (Rohtlaan 2006: 1). Hur samhället framställer viss tema kan avslöja vilka ideologin och åsikter ligger bakom.

Van Dijks social-kognitiva analysmodellen av strukturer i nyheter urskiljer "macro" och "micro" strukturer i en nyhetsdiskurs. Macro syftar till den generella innehållet i texter (den tematiska strukturen) och den generella formen av texten (den skematiska strukturen) (Fairclough 1995: 29).

El Refaie har kommit fram till i sin undersökning av Österrikiska tidningar att flyktingar är ofta framställda med hjälp av metaforer och de mest förekommande metaforer är 'vatten', 'kriminella' och 'invasionsarmé' (2001: 352). Andra metaforteman som upptäcktes i nyhetstexter är 'katastrof', 'nödfall', 'belastning', 'börda', 'varusort', där man inte ens såg flyktingar som mänskliga varelser utan som föremål, händelser eller farliga ämnen (2001: 358). Hon hävdar att en allmän förekomst av metaforer i samband med bevakning av immigranter eller andra etniska minoriteter visar sig ha en längre tradition (2001: 352). Språkanvändarens konceptuella system kan dock inte bestämmas universellt utan i stället i socio-politisk kontext. Först när man jämför resultat från olika undersökningar kan man inse vilka metaforer är huvudsakligen kulturella, vilka är tillfälliga och begränsade till vissa diskurser och vilka är universella konceptuella metaforer (*ibid.*: 353). El Refaie tar avstånd från den lingvistiska formen metaforer när hon utgår från den konceptuella i en metafor samt skiljer mellan metaforens ytliga lingvistiska uttryck och underliggande teman.

Nyhetstext förväntar man att vara objektiv och trovärdig. En så kallad objektiv och neutral nyhetstext kan dock dölja i sig språkliga uttryck, med mera metafor, som man tror vara naturliga, riktiga. I passivt läsande lägger man inte märke till dem och detta kan föra med sig att vissa mentala modeller och ideologier formas och förstärks. Därför är det väsentligt att undersöka vilka metaforer man tar till användning och vilka är skäl att göra det (Rohtlaan 2006: 2).

Som van Dijk påstår uppstår diskursens betydelser från relevanta delar som är utvalda från mentala modeller av en händelse. Eftersom dessa modeller innehåller åsikter som kan dessutom vara ideologiskt grundade, kan också betydelser som har sitt ursprung i ideologiska modeller, innehålla ideologisk aspekt. Ofta är många av dessa åsikter konventionaliserade och kodade i ordförråd och därför är den leksikaliska analysen den mest naturliga komponenten i analyserandet av diskursens ideologi (2005: 244). Diskurs inbegriper vissa karaktäristiska strukturer eller strategier som man har kallat för retoriska figurer men som van Dijk kallar för retoriska strukturer. Dessa strukturer förekommer på alla nivåer av diskurs och ordnar den. På betydelsenivån nämner han jämförelse och metafor. De är särskilt nyttiga i kontexter där man övertygar någon eller om att man drar eller styr uppmärksamhet på (*ibid.*: 247). Goatly (1997: 155) hänvisar till relationer mellan ideologi och metaforer samt ger som ett exempel ordet "invasion" som har

ideologisk ursprung. Han påstår dessutom att inte bara metafor utan också det vanliga språket är inte bara återspeglning av objektiv realitet utan konstruktion av realitet.

Valen av ord och metaforer är en viktig aspekt i nyhetsframställning. Typiska metaforer som 'floder eller vågor av politiska flyktingar' i nyheter är kopplade ihop med naturkatastrofer (Pietikäinen 2000: 117). Den negativa inställningen kan man med hjälp av en välpassande metafor som man lånar in från det negativa betydelsefältet ge större intensitet på (van Dijk 2005: 320). Genom lingvistisk marginalisering talar man om invandrare som om 'horder' och 'snyltare' vars närvaro utgör ett hot mot levnadsstandard och hälsa. Man tar sig en försvarsposition vilkens avsikt är i huvudsak tvåfaldig: att stoppa 'invandrarinvasion' samt att förstärka befolkningens politiska och ekonomiska rättigheter (Evans 1996: 45, 48; Pietikäinen 2000: 117).

Steen hävdar att det finns olikheter i att läsa på ett litterärt eller på journalistiskt sätt. Man upptäcker mer metaforer om man läser texter på litterärt sätt. Dessutom ägnar man till de oklara metaforer färre uppmärksamhet på i journalistisk läsning medan i litterär läsning lägger man inte större uppmärksamhet på klara metaforer. Han påstår att även den emotionella positiva eller negativa laddningen uppmärksammas olika i olika situationer av läsningen. När man läser på ett litterärt sätt, de positiva metaforer upptäcks mer ofta än de negativa medan i fallet av journalistisk läsning ägnar man mer uppmärksamhet åt negativa metaforer jämfört med de positiva (2004: 1296 f.).

Moon och Knowles påstår att „Corpus data provides statistical evidence for the relative frequency of different meanings, and what kinds of text they occur in. For example, 70 per cent of occurrences of *attack* represent physical assaults, while less than 20 per cent are metaphorical and refer to arguments and criticism: the commonest text source for these metaphorical uses is print journalism, and they are not especially common in spoken interaction.“ (2006: 74 f.)

Lofgren och Wilk antar att metaforer används kreativt som medel att tänka om det sociala världet men en sådan användning av metaforer måste leda till att man tänker kritiskt efter vilka metaforer man väljer samt att tänka efter om möjligheter och problem med att använda dessa. Metaforer kan hjälpa att hitta mönster som man inte har lagt märke till tidigare men de kan också rama in vissa frågor och problem i vissa bestämda riktningar så att man inte ser vissa problem (2006: 7).

3. Empirisk bakgrund

För att kartlägga det historiska landskapet för undersökningen, anges det en överblick av situationen i Estland och Sverige. Det behandlas både den föregående händelseutvecklingen av flykten till Sverige samt det fortsatta händelseförloppet efter esternas ankomst. Att presentera den historiska bakgrunden är väsentlig för att kunna sätta sig in i situationen tidningstexterna har uppkommit.

3.1. Esternas flykt och estlandssvenskar

I mitten av juli 1940, när Sovjetunionen bröt icke-angreppspakterna, besattes Estland av sovjetiska trupper. Efter att Sverige hade erkänt de Baltiska staternas införlivande i Sovjetunionen de facto, blev förbindelserna mellan dessa stater en del av Sveriges relationer med Sovjetunionen. Sveriges politik hade återvänt till sekelskiftets balanserande mellan två stormakter – Hitlers och Stalins diktaturer (Carlgren 1995: 45). Det blev så trots att de baltiska sändebuden hade bett den svenska regeringen inte erkänna sovjetiseringen av Baltikum (Küng 1991: 70). Küng påstår att:

”Den baltiska frågan har varit som ett sjukt samvete för en del svenskar sedan vårt land år 1940 erkände den sovjetiska ockupationen av Baltikum – som första stat i världen efter Stalins dåtida allierade, Nazi-Tyskland.”
(Küng 1973: 20)

Krigshändelserna som medförde deportationer, utrotning av folk, förföljelser m.m. både under den sovjetiska och tyska ockupationen orsakade flykten av stora delar av den baltiska befolkningen till Sverige (Mortemore *et al.* 1998). Oron ökade när sovjetarmén närmade sig den estniska gränsen och den relativt sett lättaste flyktvägen till Sverige användes flitigt i smyg (Balodis 1986: 18 f.). Ökningen av de anlända flyktingarna från grannländerna under 1944 beskrevs som ”flyktingströmmen” i SvD’s årsbok (Rudberg 1945: 96). Under lång tid fram till oktober var det knappast någon dag utan meddelanden om att baltiska flyktingar hade landat i Sverige (*ibid.*: 101, 105). Antalet flyktingar som kom direkt till

Sverige var före septembermånaden 1944 liten, men ökades explosionsartat i september (Reinans: 2008: 1337).

Estländare som flydde till Sverige åren 1943-44, blev den första stora invandrargruppen i modern tid som stannade i landet (Küng 1991: 68; Reinans 1993: 143). Vad som sägs generellt om balter i Sverige gäller i synnerhet esterna (Eriksson 1986: 9). Antalet letter var knappt 5 000 och litauer knappt 500 (Küng 1991: 96).

Det saknas eniga uppgifter om antalet estniska flyktingar som kom till Sverige. Det har angivits siffran från 20 000 upp till mer än 35 000 (Küng 1991: 96; Mortemore *et al.* 1998; Reinans 1993: 143; Reinans 2008: 1028; Rudberg 1945: 94). Antalet anges olika bl.a. på grund av att det i några fall hade räknats in estlandssvenskar och i andra fall hade barnen inte kommit med i räkningen.

Estlandssvenskarna drabbades av 1939 års basavtal som medförde att sovjettrupper inkvarterades i närheten av svenskbygderna (Küng 1991: 68). I motsats till de övriga grupperna hade estlandssvenskarna regeringens inbjudan att resa till Sverige. Redan under 1940-41 hade Sverige gett tillstånd att åka över (Nyman 1986: 107). Kangro (1976: 37) hävdar att med den halvofficiella evakueringen den 21 juli 1944 hade det bland estlandssvenskarna kommit också ester till Sverige men status och mottagandet av estlandssvenskar skilde sig från esternas.

Inte heller med antalet estlandssvenskar råder det ingen enighet om. Rudberg (1945: 94) påstår att estlandssvenskarnas antal var omkring 6 500. På andra håll hävdas det att antalet estlandssvenskar som flydde till Sverige under andra världskriget var 7 000 (Küng 1991: 96; Reinans 1993: 143). Enligt uppgifter av Nyman (1986: 96) överskeppades det sommaren 1944 sammanlagt ca 3 700 estlandssvenskar och under perioden 1940-44 kom det ca 8 000 estlandssvenskar till Sverige.

3.2. Svensk utrikespolitik under hösten 1944 och svensk flyktingspolitik

När Finland steg ut ur kriget 19 september 1944, hoppades man i Sverige att relationerna med Sovjetunionen var på bättringsvägen. Sveriges regerings önskan att införa goda relationer var uppenbar och bland annat planerades det ett omfattande

handels- och kreditavtal med Sovjetunionen (Küing 1971: 192). I en sådan situation var problemet som hade uppstått på grund av den stora gruppen av baltflyktingar som vistades i landet, för svenska myndigheter politiskt sett mycket besvärligt. Masstillströmningen från Baltikum hade uppmärksammats från Sovjetsidan som krävde att alla baltiska flyktingar måste återvända (Mortemore et al. 1998). De baltiska flyktingarna var för Sovjetunionen en viktig fråga och därför blev kravet på flyktingarnas återtransport ett förhinder till goda förbindelser med Sovjetunionen (Carlgren 1995: 60). Denna svåra situation för Sverige måste man hålla i minnet när man talar om de baltiska flyktingarna som blev den sista flyktvägen till Sverige under andra världskriget (Kangro 1976: 43). Det verkar vara naturligt, att det låg i Sveriges intresse att baltflyktingarna skulle återvända (*ibid.*: 52).

Svensk taktik i behandlingen av Sovjetunionens krav för flyktingarnas utlämnande blev att ligga lågt och undvika direkta konfrontationer. Den svenska regeringen svarade på sovjetiskt krav att det skulle vara angeläget att flyktingarna återvände, men att de inte kommer tvingas att lämna landet. Sovjetunionen beskyllde Sverige för att ha tagit väl emot flyktingarna som hade fått stöd, arbete och skolplatser som bidragit till att balterna inte ville återvända (Mortemore et al. 1998). Dessutom varnade Sovjetunionen att inte ge uppehållstillstånd till baltflyktingar och lovade för sin del att hjälpa till när flyktingarna återvänder (Carlgren 1995: 54).

Den sovjetiska regeringen krävde lov att få bedriva upplysningsverksamhet om möjligheterna att återvända till hemorten i flyktinglägren och den svenska regeringen gav tillåtelse till detta. Denna handling kritiserades hårt i pressen under 1944 slut (Rudberg 1945: 95). Fast de sovjetiska representanterna fick besöka flyktinglägren gav tillfrågningen inga resultat. Enligt uppgifter från Statistiska Centralbyrån var det bara 86 ester som återvände hem mellan 1944 och 1956 (Küing 1971: 192).

Som alla andra stater i Europa införde också Sverige från mitten av 30-talet en rad nya lagar som gällde flyktingar. I en lag från 1937 påstås det att man inte hade rätt att neka ta emot en utlänning som på politiska grunder flytt till Sverige och inte heller fick man utlämna honom till land där han inte var säkrad mot utlämning. Kompletteringar av lagen följde år 1939 och 1940. Lagen som inrättades 1943 medförde beslutet att man fick placera flyktingar i läger då han misstänktes för att bedriva politisk verksamhet som kunde vara skadlig för riket (SOU 1943: 36, se

Kangro 1976: 43). Detta hade skett före massinvasionen av baltiska flyktingar i september 1944.

Den svenska regeringen hade redan utsatts för prövningar vid mottagandet av flyktingar när de judiska flyktingarna kom från Hitlers Tyskland. Man var tvungen att göra inskränkningar eftersom man fruktade en stor invasion (Svanberg och Tydén 1997: 40).

Frånsett regeringens humana och förstående politik gentemot flyktingar i allmänhet, förorsakade Sveriges egen situation vissa störningar genom det nära grannskapet till diktaturriket i öster samt *de jure* erkännanden av Sovjetunionens erövringar i Baltikum. Som en logisk följd räknades de före detta baltiska medborgare som lämnat sina hemländer efter den 5 augusti 1940, som medborgare i Sovjetunionen (Kangro 1976: 43 f.).

I vänsterpressen framställdes baltflyktingarna ofta som konkurrenser om arbetstillfällen. Egentligen var arbetsmarknadsmässiga omständigheter i Sverige goda eftersom man hade undgått lindrigast i Europa från krigets härjningar (Kangro 1976: 52). Det rådde brist på arbetskraft i skogsbruket och lantbruksarbetet. Med tanke på det att de estniska flyktingarna utgjorde utbildad arbetskraft (i motsats till vad man allmänt tror) (Reinans 1993: 143) var inlemmandet av esterna i det svenska näringslivet gynnsam för Sverige. Det uppstod inga nämnvärda problem med estflyktingar trots att svårigheter inte saknades när en så stor grupp människor med små eller inga språkkunskaper, skulle vänja sig vid ett nytt liv i ett främmande land. Detta berodde dels på esternas arbetsvilliga inställning, dels på det gynnsamma läget på arbetsmarknaden. Trots allt fanns det en kategori flyktingar som vållade problem – de intellektuella (Kangro 1976: 55).

Den historiska bakgrunden till flykten hjälper till att under undersökningsgång tolka de möjliga betydelser metaforer kunde innehålla vad det gäller framställningen av de estniska båtflyktingar i tidningsartiklar.

3.3. Konstruktion av esterna i svensk media

Undersökning av framställningen om Estland och esterna i svenska tidningar har genomförts av Kristel Vaino (2004) som har granskat tidningsartiklar under perioden 1995-1997 och 2002-2003. Även om det är mer än femtio år mellan

perioden som jämförs med året 1944, är det intressant att granska vilka föreställningar som råder i svenska tidningar. Enligt resultat av undersökningen hävdar Vaino att Estland och esterna betraktas i Sverige något negativt. Hon nämner några möjliga anledningar till denna: 1) svenskarna känner sig överlägsna och egoistiska eftersom de tycker om att lära ut och framträda som experter, 2) svenskarna lever fortfarande med föreställningen från början av 1990 när man betraktade Estland som en dystert, smutsig östeuropeisk stat, 3) svenskarna har vant sig att beskriva Estland som ett fattigt land och Sverige har inte vant sig att räkna med Estland som en likvärdig partner, 4) media framställer Estland negativt eftersom det är det som säljer, 5) de journalistiska traditioner att skriva negativt om Estland spelar sin roll, 6) journalisterna verkar inte vilja se förändringar eller ge en balanserad bild och föredrar att skriva enligt de clichéer som redan finns, 7) fenomen som råder mellan grannländerna är att man har negativa stereotyper om varandra, 8) svenskarna är ytterst kritiska mot allt och alla inklusive sig själva, 9) Estland har blivit för Sverige likvärdig partner eller även konkurrent.

De mer än femtio år äldre tidningstexterna om estländare i svensk press jämfört med materialet Vaino har undersökt har jag, som det redan tidigare har nämnts, undersökt i min examensarbete. Materialet som är grunden till den föreliggande avhandlingen undersöktes med hjälp av två analysmetoder – den kvantitativa (innehållsanalys) och den kvalitativa (diskursanalys). Syftet med mitt examensarbete var att få reda på hur de estniska flyktingarna framställdes under fyra höstmånader i 1944 när flyktingsströmmen från Estland till Sverige kulminerade. Största delen av svenskarna hade ingen direkt kontakt med båtflyktingarna. Om man tar hänsyn till det, var det genom media man huvudsakligen fick information om esternas ankomst och föreställning om denna etniska minoritet. Därför intresserade jag mig för hur verkligheten konstruerades i och genom tidningstexter.

Det granskades hur en etnisk minoritet var framställd i svenska tidningar. För att skapa grund till en jämförelse användes det minoritetsbevakningens generella drag. I undersökningen kom det fram vilka teman och särdrag fick sitt uttryck i artiklar som tycks ha en central roll också i formandet av etniska olikheter. Meningen var att se om det fanns samma särdrag vid bevakningen av esterna som generellt vid framställningar av etniska minoriteter i samhället. Dessutom granskades det om och hur oppositionen Vi versus De framfördes.

Stödjande på resultat från innehållsanalys framkom det att det skrevs i genomsnitt 17 artiklar per månad både i *DN* och *SvD* om estniska flyktingar. Teman som utgjorde den största andelen i artiklarna handlade om det aktuella händelseförloppet, dvs omhändertagandet och hjälpen till flyktingarna, resan och räddningen. En del skrevs det om esternas kulturverksamhet och arbetsfrågor. Dessutom visade innehållsanalysen att för det mesta var artiklarna neutrala. Det neutrala draget illustrerades med det höga antalet av bara omnämmanden om esternas ankomst samt framgick det också från värderingskategorierna att man behandlade teman om ester huvudsakligen neutralt. Av värderingar andra än neutrala hittades det dramatiska eller positiva drag.

Det hittades särdrag som är karakteristiska för minoritetsbevakningen men dessa fick inte omfattande uttryck vid behandlingen av de estniska flyktingarna. Innehållets kodning visade att det skrevs mycket om hjälparbetet. Esterna som behövde hjälp, möjliggjorde för svenskarna att framträda som positiva aktörer och således förbättra bilden av sig själva. Denna positiva syn på sig själv förstärktes genom att Sverige sattes som mönster för andra. Hjälpen som förekom i omfattande utsträckning under dessa månader kan också ses som en positiv inställning till esterna. Å andra sidan kan hjälpen tolkas som makt genom att man bestämde över andra som var maktlösa.

Diskursanalys visade det att även om esterna vållade problem, ställde man sig för det mesta positivt till den nya folkgruppen. Man var villig att hjälpa till och detta uttrycktes särskilt på den personliga nivån. Svenskarnas personliga intryck av esterna samt de publicerade intervjuerna bidrog till en bild av en intelligent folkgrupp som orsakade problem men som själv inte helst ville medföra sådana. Den positiva och hjälpsamma inställningen kunde härstamma också från det att ester inte var beskrivna som passiva personer vilket framkom tydligt från artiklarna.

I stora drag kan det påstås att det fanns två huvudområden som kom fram i artiklarna – den ena tillhörde temat socialsfären och den andra till politiken. Problemen som uppstod inom socialsfären framställdes med några undantag som svårigheter som man kunde hitta lösningar på. Mest allvarliga bekymmer orsakade esterna för Sverige i den politiska sfären. Önskan att på ena sidan skapa goda relationer med Sovjetunionen och på andra sidan en grupp av problematiska flyktingar som hade kommit till landet utgjorde ett otrevligt hinder som Sverige var tvungen att klara av. Detta föranledde att vissa svenskar uttryckte sina skuld känslor

på grund av erkännandet av Estlands ockuperande. Fast i tidningsartiklarna förekom fokuseringen på problem, var det inte många konflikter som bevakades. Den största konflikten som uppstod var förknippad med Sovjetbesök i flyktinglägren. Detta utgjorde dock inte en personlig intolerans mot flyktingarna utan snarare mot politiken Sveriges regering bedrev. De negativa och kritiska dragen som hittades i artiklarna kan ha härstammat från en politiskt sett bekymmerväckande situation som hotet inför Sovjetunionen medförde.

Från diskursanalysens resultat framkom det att det fanns både särdrag som är karakteristiska för etnisk minoritetsbevakning och särdrag som inte är det. Diskurser som man upptäckte i materialet delades i två större grupper. Som karakteristiska diskurser vid bevakningen av etniska minoriteter förekom det: Ester som problemväckare, Problem inom den sociala sfären, Problem inom den politiska sfären, Olikheter, Antal och beteckningar. Icke-karakteristiska diskurser vid bevakningen av etniska minoriteter var: Ester som tillgång för Sverige, Aktivitet, Flyktingarnas detaljer, Svenskar som hjälpare.

Esternas bevakning var förknippad med problem och problemlösning dock koncentrerade man sig inte enbart på problem utan esterna manifesterades också som en tillgång. Dessutom kritiserade svenskarna också sig själva. Negativa och anklagande repliker gällde för det mesta Sveriges egna politiska agerande. Esternas framställning som samarbetsvilliga personer gav stöd åt det positiva intrycket i artiklarna. Det förekom olika skildringar om esterna som inte medförde en tydlig stereotypiserande bild av ester. Esterna skildrades i de två dagstidningarna som möjliga problemkällor, men som gjorde allt för att inte vara passiva nödställda. Det kan sägas att trots problemorienteringen framställdes esterna generellt positivt.

Media som en stereotypskapande institution kom inte tydligt fram vid bevakningen av de estniska flyktingarna. Om man hade framställt ester som enbart problemväckare, skulle det ha medfört en ensidig syn på denna nya folkgrupp. I artiklarna förekom det drag som kunde tolkas som att esterna ansågs som en tillgång för Sverige. Således kan man inte hävda att det konstruerades en negativ stereotypisk minoritetsbild som van Dijk pekar på (2000: 38 ff). Medias roll som attitydskapare kan exemplifieras med det att man framställde arbetsansökningar för de intellektuella som ett brännande problem som resulterades i det att man längre fram förknippade esterna först och främst med bilden av en flyktinggrupp vilken för det mesta bestod av högt utbildade.

Även om det fanns särdrag samt lingvistiska beteckningar som är karakteristiska för minoritetsbevakningen, kunde man samtidigt märka att framställningar av esterna inte alltid följde dessa principer. Vid sidan om svenskarnas skildring som positiva aktörer förekom det också kritik mot Sverige. Det fanns både negativa och positiva inslag vid bevakningen av de båda folkgrupperna. Man vågade kritisera Sveriges myndigheter i tidningsartiklarna som gällde speciellt området politik. Således betonade man inte enbart sina goda gärningar fast hjälparbetet förekom ofta i artiklarna vilket lyfte fram majoritetens välvilja.

Om man utgår från det att utseende, olikhet, antal, hot, passivitet anses som ett särskiljande redskap, då kan det hävdas att det inte fanns skarpt utformade gränser mellan ester och svenskar. Olikheterna mellan de två nationerna som hittades i artiklarna var fåtaliga. Språket var den allvarligaste särskiljande egenskapen, men detta betraktades inte som ett långsiktigt förhinder eftersom esterna skildrades som flitiga och duktiga i allt de gjorde, bl.a. språkinläring. Det framgick inte av artiklarna att esterna hade kommit till landet för att utnyttja välfärden som annars präglar minoritetsbevakning. Det framkom från tidningstexterna att flyktingarna själva inte var nöjda med den passiva rollen och försökte så gott de kunde inte utgöra en belastning för Sverige.

Hjälp, medlidande och välvilja som framgick av artiklarna snarare närmade esterna till svenskarna. Värdfolket svenskarna framställdes som folket som kunde bestämma vad som måste göras åt problemen men samtidigt dessa som möjligen kunde lida av dessa bekymmer. Gränsdragningen mellan esterna och svenskarna härledde från deras olika positioner. Svenskar som hjälpare och ester som behövde hjälp var en naturlig polaritetsituation under denna tidsperiod. Samtidigt kan ester uppfattas som hjälpare eftersom de upplevdes även som en tillgång.

Det positiva intrycket av esterna orsakades också av bilder på esterna som hade haft historiska förbindelser med Sverige. Detta lät antaga att esterna inte ansågs alltför främmande. Samtidigt kunde esternas situation dock inte jämföras med estlandssvenskarnas. Yttranden att vissa åtgärder och beslut som gällde esterna inte utövades på estlandssvenskarna, fungerade som en gränsdragningsmekanism. En gränsdragning kan också ses i jämförelsen med flyktingar från de nordiska länderna som också befann sig i landet men vilka behandlades inte på samma sätt. Den tydliga gränsen förmildrades genom att esterna kallades Våra baltiska

flyktingar. Det kan tolkas att man räknade in esterna i det svenska samhället som en problemväckande men trots det en duktig folkgrupp.

Det dröjde till år 1945 då civilbalternas fråga blev helt överskuggad av frågan om militärbalterna. Denna var ett betydligt svårare prov för den svenska regeringen (Mortemore *et al.* 1998) som kulminerade den 24 januari 1946 då det genomfördes utlämning av 145 letter och 6 estniska luftvärnsrekryter som hade kommit till Sverige i tysk uniform (Kangro 1976: 44). Under tiden när militärbalternas fråga stod i centrum och efter deras utlämning, avtog Sovjetunionens krav på civilbalter. Några gånger kom det till Utrikesdepartementet krav på namnlistor och adresser på flyktingarna och också klagomål på tidningarnas propaganda och på de baltiska flyktingarnas kommittéers verksamhet. Tonen var dock lugnare och dessa krav orsakade inga förändringar i det svenska beteendemönstret (Carlgren 1995: 83). I slutet av maj 1946 rapporterades det att frågan om baltflyktingar hade inte berörts under flera månader (*ibid.*: 84).

Metodologiskt sätt är temat komplicerat eftersom vid analys av minoritetens bevakning i media under viss historisk period måste man ta hänsyn till flera politiska, ekonomiska och kulturella omständigheter, som har spelat sin roll i formandet av mediabilden.

4. Problem och forskningsfrågor

I avhandlingen genomförs det en kvalitativ analys av tidningstexter inspirerad av den kognitiva metafor teorin som G.Lakoff och M.Johnson har grundat. Den tidigare genomförda analysen av svenska tidningstexter (Tuvikene 2002) får en fortsättning med att undersöka vilken bild det öppnas genom en annan analys än innehålls- och diskursanalys. Det är av intresset om de resultat som kommer fram i denna undersökning skiljer sig från de tidigare resultat eller får man en bekräftelse till slutsatser som drogs då.

Ett annat syfte är att undersöka om det finns regelbunden användning av vissa metaforer i viss situation och hitta möjliga tolkningar eller förklaringar till dessa. Möjligen kan en given kontext i samband med användning av metafor ge antydning på mekanismen varför det har använts just given metafor. Meningen är att hitta och sätta finger på metaforer i mediatexter och ordna de i kategorier.

Man har undersökt bilden om Estland och ester i svensk media och kommit fram till att det verkar vara en aning negativ (Vaino 2004). Min undersökning är ett försök att hitta möjliga grunder till svenskarnas föreställningar om estländare som möjligen har skapats genom mediabilden och om det eventuellt kan vara kulturella, dvs vissa historiskt formade mönster.

Frågor jag försöker få svar på är:

1. Vilka metaforer generellt används i tidningarnas nyhetsbevakning av estniska flyktingar? Syftet med analysen är att få reda på om metaforanalysen bekräftar de resultat som de tidigare analyser har kommit fram till som jag har beskrivit i tidigare kapiteln (se kapitel 3.3.)
2. Med vilka slags metaforer skapas det bilden om estniska flyktingar? Syftet är att analysera om man konceptualiserar de mer komplicerade områden med mer klart strukturerade områden som den kognitiva metafor teorin hävdar.
3. Förekommer det metaforer som strukturerar förhållandena mellan minoritet-majoritet? Förekommer det i materialet de vanliga metaforer som används i samband med bevakningen av flyktingar eller minoriteter?

5. Material och metod

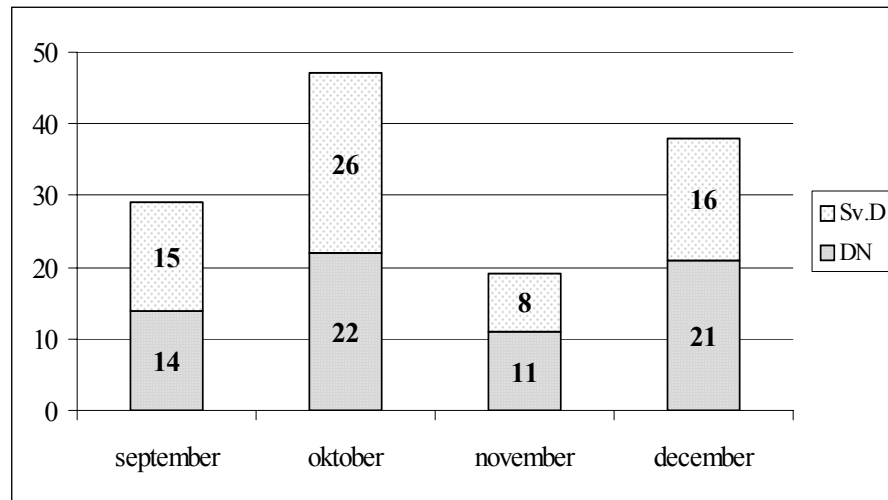
För att få svar på de tidigare ställda forskningsfrågor kommer i denna avhandling tillämpas kvalitativ analysmetod. I den empiriska delen i den här avhandlingen kommer det att tillämpas kognitiv metafor teori och en kvalitativ analys av mediatexter kommer att genomföras utgående från det. Syftet med analysen är att med hjälp av beskrivande teknik gruppera metaforer i större enheter.

Kritiken mot den kvalitativa metoden utgår från att det finns för stort utrymme för subjektiv tolkning. Trots det anses det att den kvalitativa metoden är bäst lämpad att komma åt t.ex. språkliga nyanser. Den kvalitativa metoden är mer lämplig när man i problemställningen strävar efter en mer djupgående beskrivning av fenomenet (Jensen 1995: 39).

Det första tvivlet att kanske det inte går att tillämpa teorin på ifrågasvarande texter eftersom det inte finns så många av dem i nyhetstexter som man antar vara neutrala och som många anser vara bara ett missledande smyke i språkanvändningen, fick jag snart lägga åt sidan. Resultatet blev i stället att jag var tvungen att avgränsa min forskningsobjekt till endast större kategorier som metaforer bildade och som jag ansåg vara intressanta eller väsentliga i given sammanhang. I den här avhandlingen undersöker man i vilka större enheter har metaforer ordnats.

Det empiriska materialet består av 133 tidningsartiklar. Materialinsamling av nyhetstexter genomfördes under våren 2001 i Uppsala Universitetets mikrofilmavdelning i ett urval av två svenska dagstidningar – *Dagens Nyheter (DN)* och *Svenska Dagbladet (SvD)*. Artiklar har överförts i elektronisk form under våren 2007. Det har valts att undersöka dagstidningarna eftersom enligt Furhoff och Hederberg (1965) var dess andel av upplagan i procent störst. Tidningarna har granskats igenom från och med mars 1944 till december 1944. Endast de månaderna när det publicerades mest artiklar om Estland och esterna har kommit med i undersökningen (se fig 1). Månaderna som undersöktes blev september till december 1944. Under den nämnda tidsperioden publicerades det sammanlagt 207 artiklar om Estland i dessa två dagstidningar. Det har utelämnats artiklar som handlar om krigshändelser i Estland och nyheter från tidningarnas idrottssidorna har inte heller kommit med. Artiklarna där det finns material om de estniska

flyktingarna står i centrum. Nyhetstexter har skrivits in i dator för att underlätta undersökningen. Sammanlagt blev det 82 sidor av nyhetstexter varav 48 sidor från *Dagens Nyheter* och 34 sidor av *Svenska Dagbladet*.

Figur 1. Antal artiklar fördelade mellan månader

I materialet har det analyserats flera typer av metaforer och därför har det inte varit alltför lätt på grund av metaforens olika betydelser att genomföra analysen. Under flera genomgång av materialet har det plockats ut och kategoriserats olika typer av metaforer. I tolkande och beskrivande analyser används kategorier som ett organiserande redskap (Tesch 1990: 139). I kvalitativa metoder skapas kategorier efter att man har bekantat sig med materialet (Laherand 2008: 291). Den viktigaste källan till att skapa kategorier är materialet själv (Masso 2006: 5). Meningen är att täcka de olika strukturer i texter och inte koncentrera sig till exempel enbart på kraftmetaforer som skulle ha visat alltför ensidig föreställning av metaforenas förekomst i samband med bevakningen av estniska flyktingar. Min avsikt är att tolka metaforer genom att ange källans egenskaper och förstå målet med hjälp av de befintliga användbara karaktärer i källan.

Om man utgår från den kognitiva metafor teorin, är allt språk metaforiskt. Det står klart att det behövdes att avgränsa de förekommande metaforer. Till exempel har det i undersökningen inte tagits med alla ontologiska och orientationella metaforer. Orientationella metaforer behandlas endast när de förekommer i sammanhanget av andra metaforer. Särskilt kapitel om de kommer inte att presenteras. Inte heller alla enskilda strukturella metaforer har tagits med. På grund av det kan det inte göras anspråk på att avhandlingen ger redogörelse av

samtliga metaforer i de granskade artiklar. De tre olika kategorier som Lakoff och Johnson har lagt fram tillämpas tillsammans. Metaforer som fanns i tidningsartiklar har man delat in i kategorier. Huvudsakligen har det koncentrerats på de återkommande metaforerna eller unika och relevanta metaforer i något slag, som kompletterar de föregående undersökningar och diskurser förekommande i materialet. Huvudvikten i analysen ligger i större enheter metaforerna bildar och att hitta de underliggande dominerande tankemönster i texter. Både det manifesta och latent betydelsen i språket kommer att analyseras.

Det måste påpekas att det journalistiska språket har sin karaktär som t.ex. att använda stereotyper samt nyhetstexter som kommer att analyseras härstammar från perioden 64 år tillbaka. Språket och metaforer som användes på den tiden kan ha haft andra betydelser. På grund av det kan det bara påstås att resultat som man kommer fram till kan bedömas utifrån det vilken bild öppnas det för den som tar fram de gamla tidningstexter i närvarande tid.

6. Resultat

I detta kapitel kommer de metaforerna som upptäcktes och plockats ut från tidningsartiklarna presenteras. Resultaten i form av metaforer redovisas enligt teman som förekom och de har delats in i kategorier med underkategorier.

Exemplen är numrerade med ett löpande nummer inom varje kategori. För att underlätta läsningen har det i tidningsutdrag understyckts ord som man syftar till i analysen. Efter varje exempel står det förkortning av tidningens namn samt datum.

6.1. Natur

I tidningsartiklarna konstrueras de estniska flyktingarna och händelser förknippade med deras tillvaro i Sverige med hjälp av metaforer som associeras med natur. En hel del av de förekommande metaforer hör till det destruktiva i naturen. Typiska metaforer som ”floder eller vågor av politiska flyktingar” i nyheter är kopplade ihop med naturkatastrofer (Pietikäinen 2000: 117).

Som det kom fram från analysen var den mest ofta förekommande metaforen om estländare under den bevakade tiden ”ström” som förekom sammanlagt vid 18 tillfällen i *Dagens Nyheter* och vid 15 tillfällen i *Svenska Dagbladet*. Det var metaforen som redan vid genomgång av tidningstexterna i tidigare analys av tidningstexter i fråga väckte min uppmärksamhet (Tuvikene 2002).

6.1.1. Ström

Ström betyder flöde av vatten i sin direkta mening. Förhållandet att vatten/människor strömmar skapar uppfattning om att det är någonting rörligt som är svårt att fånga eller bestämma över eller handla med eftersom det är abstrakt snabbt rörande flöde. Med hjälp av att införa i beskrivningen av estniska flyktingar ordet ström, leder man tankarna till att naturen inte kunde hejdas med riksgränser. Det som drabbade Sverige under slutet av 1944 var i texten överförd med termer av natur. För naturkatastrofen som intäffade var man inte beredd på och helst ville man slippa det obekanta som hade ingen struktur och var svårt att anpassa till det färdigbyggda samhället. Ström kan inte räknas, man kan inte heller förutsäga hur den beter sig. Människor som anlände Sverige hade blivit så många att man hade

svårt att hålla kontrollen över de och sammanräkningen. Genom att man har byggt på denna uttryck genomgående i texter under den granskade perioden leder till att man kan dra slutsatsen att estländare först och främst granskades genom naturens koncept. Man kan bara spekulera att en anledning till det var att flyktingarna kom över vattnet och orsakade så omfattande användning av uttrycket ström som förekommer genomgående i tidningstexter.

Strömmen som naturkraft kunde man inte undgå. Med användningen av verbet ”vällde” (1) ger man ännu starkare upphov till skapandet av bilden att de flyktingarna som kom, betraktades som en naturföreteelse som inte bara rann in i landet i stora mängder, utan rusade och strömmade snabbt in utan någon uppehåll (3) som man inte kunde sätta stopp för, inte heller hade strömmen sinats av sig själv (2). Det intressanta är att även naturen själv inte hade makt att uppehålla strömmen (4).

(1) Sedan de stora flyktingsströmmarna vällde in över vårt land, har hela hösten gått åt till flyktingarnas formella omhändertagande, undersökning, uppdelning, inkvartering m. m. *SvD 31-12-44*

(2) 165 000 flyktingar ha hittills kommit hit, och än har strömmen inte vänt. *SvD 22-10-44*

(3) Det väntas emellertid bli ganska betydande, då flyktingsströmmen från de baltiska länderna fortsätter varje dygn. *DN 09-10-44*

(4) Trots storm och regn fortsätter flyktingströmmen över Kvarken, och under onsdagen anlände till Umeå 115 flyktingar, därav ett hundratal estländare och de övriga finnar. *DN 28-09-44*

Strömmen hade sin roll att medföra även förändringar i Sveriges politik. Flyktingströmmen framställs som passiv som själv inte hade förmågan att styra sin riktning (5). Den baltiska flyktingströmmen i motsats till de nordiska flyktingarna ställde Sverige inför problem eftersom den inte kunde själv vända riktningen (6).

(5) Självklart är, säger justitieministern till slut, att frågan aktualiserats inte bara genom de senaste årens anspänning av de politiska lidelserna, utan också genom den stora tillströmningen av flyktingar, som ingalunda alltid väntas bli i stånd att återvända till ursprungslandet. *DN 01-11-44*

(6) - Medan de danska, norska och finska flyktingarna i vårt land kan räkna med att småningom vända hem igen är framtiden för de omkring 25.000 baltiska flyktingarna fullständigt oviss, sade docent Adolf Schück, som i måndagens radioeko talade om flyktingsströmmen från Baltikum. *DN 10-10-44*

I det följande för man in ord som associeras med kraft vilken betonar att det som pågick var snarast en naturkatastrof (7, 9). Alla hade blivit på ett eller annat sätt

berörda. Man var tvungen att omorganisera (8, 11, 14), arbeta övertid (10) eller hitta lösning till de problem flyktingsströmmen medförde (12). Även om strömmen förväntades att avta, stod man inför ett annat problem, nämligen att börja hitta lösningen i fortsättningen (13).

(7) Baltiska flyktingströmmen blev överväldigande. SvD 22-10-44

(8) Genom den kraftiga flyktingsströmmen har man måst inrätta en provisorisk karantän i folkskolan, då den hittillsvarande karantänen fullbelagts. DN 28-09-44

(9) Strömmen av flyktingar från Baltikum nådde sin höjdpunkt i september och fortgick långt in i oktober. SvD 03-11-44

(10) I detta arbete har god hjälp lämnats av marinlottorna och marinpolisen, som i likhet med den militära personalen i övrigt fick arbeta praktiskt taget dygnet om när strömmen av flyktingar var som störst. SvD 03-11-44

(11) ... missödet säkerligen berodde på att ett väldigt antal hitströmmande flyktingar i dessa dagar skola utplaceras på skilda orter, varvid det lätt kan hända att det hakar upp sig på något håll. SvD 29-09-44

(12) Ett av de största problemen i samband med den baltiska flyktingströmmen torde vara farkosterna. SvD 23-11-44

(13) Strömmen från Baltikum kommer väl snart att sina, men i stället får man räkna med att, fränsett Estlanssvenskarna, ett stort antal av balterna önskar stanna här. DN 12-10-44

(14) För att klara upp denna plötsliga tillströmning måste chefen, kapten B. Funck, skapa särskilda organ. SvD 03-11-44

Fast det gäller naturkrafter som inte är så lätta att få under kontroll, påstår man att dock har man lyckats stoppa den. Med verbet ”droppar” syftas återigen på vätskan som har bildat droppar, som står för enstaka människor, i stället för att välla över som strömmen skulle ha gjort (15).

(15) För närvarande syns strömmen vara hejdad, det droppar bara in något hundratal då och då. DN 10-10-44

Även om flyktingarna konstruerades i termer av natur, hade man föreställningen att det gick att förutspå naturens processer och stoppa dem genom att styra dem. Naturen verkade inte medföra skador om man hade sett till att motåtgärder företogs i god tid (16, 17).

(16) När den första kraftiga flyktingsströmmen från Balticum kom och dirigerades via Kummelnäs på Värmdö, visade det sig snart, att förläggningarna där i villor m. m. inte räckte till. SvD 22-10-44

(17) De svenska myndigheterna företar emellertid betryggande förebyggande åtgärder varför risken för att den baltiska flyktingströmmen skall inverka ogynnsamt på den svenska folkhälsan är ringa eller ingen. DN 02-12-44

Intrycket av strömmen påverkade de som såg på händelserna på ett nedstämd sätt (18), att man saknade ord för att beskriva den (19, 20). Det var känslor som klämde tillvaron på det emotionella/moraliska planet.

(18) Flyktingsströmmen gjorde ett beklämmande intryck. *DN 03-10-44*

(19) Den ström av människor som lämnade båten var obeskrivlig i all sin lump och allt elände. *DN 28-09-44*

(20) Den ström av människor som sedan lämnade båten var obeskrivlig i all sin lump och allt sitt elände. *SvD 28-09-44*

I några tillfällen i tidningstexter knöts det tillsammans natur, nämligen strömmen, med det konkreta kontrollerbara planet. Man visade att man hade översikt över det som försiggick genom att ange antalet och syfta till statistik (21, 23). Naturen som ström speglades i siffrornas värld (21-23).

(21) Flyktingströmmen till vårt land avspeglas tydligt i årets statistik. *DN 09-11-44*

(22) Enbart inom området kring Sandhamn, där tillströmningen var som störst, uppgår antalet till 7 700. *SvD 03-11-44*

(23) Sedan september månad i år ha flyktingarna från Baltikum anlant i allt större skala, och allt som allt har Gotland hittills passerats av c:a 8 500 flyktingar, som undan för undan samlats upp i olika läger och transporterats vidare till fastlandet. *SvD 25-10-44*

Även de som tillhörde strömmen konstruerades i texter genom att man inte hade någon chans att bestämma sig om man följde med eller inte. Det gjorde intryck om att de som kom, hade inte avsiktligt kommit med, utan det var endast naturen som hade dragit de med sig (24, 25). Användning av ordet ström i citationstecken tyder på att textens författare hade känslan av att ordet inte riktigt passade in i sammanhanget (24). För att markera det, sattes ordet i citationstecken.

(24) Fader- och moderlösa kom ”med strömmen”. *DN 12-11-44*

(25) Man har också en del fader- och moderlösa barn att ta hand om, dels sådana som kommit hit med någon släkting, dels sådana som helt enkelt följt med strömmen. *DN 12-11-44*

6.1.2. Vatten

Man angav orsak till naturens beteende. Krigsutvecklingen förde med sig en våg som kom i strand i Sveriges kuster (26). Sverige hade inte själv vållat situationen och det kunde betraktas som våld utifrån.

(26) Så kom det senaste stora ryska anfallet i Balticum, som förde med sig en flyktingsvåg på 10 000 personer till vårt land, och då sprack utlänningskommissionens möjligheter kapitalt. *SvD 22-10-44*

Resurs som pengar föreställs som en naturföreteelse där det rinner in som en vätska som syftar till effektivitet och smidighet (27).

(27) På det sättet flyter det också säkerligen in mer pengar. *DN 02-12-44*

6.1.3. Krig som storm

Anledningen till varför Sverige har hamnat i naturkatastrof tror man att hitta i naturens kraft. Kriget och krisen som storm har lånats in för att beskriva situationens överväldigande omfattning. Naturen föreställs som utövaren av makt, de egentliga orsakare till kriget döljs bakom naturen. I det första exemplet (28) ser man att det påstås att stormen inte själv hade kommit till Sverige men konsekvenserna av stormen överskred riksgränser. Om det gäller natur, kan man tala om offren som inte själv hade orsakat flykten. Det är naturen som hade tvingat människor att lämna hemlandet eller att det var naturen själv som hade slängt människor på svensk mark (29). De baltiska flyktingarna kunde därför betraktas som gäster. De hade inte kommit till landet genom att tränga sig fram med våld utan eftersom de inte hade haft något annat val. I det andra exemplet nämns att de som kom var trasiga (29) som bestyrker stormens inflytande på människorna. För att beskriva människornas tillstånd överfördes det koncept från maskinernas område. Det som hände i världen medförde naturkatastrof i Estland som illustreras med följd av våldsam storm vilken utövade sin kraft på människor som stormen förde bort med sig (30).

(28) De baltiska flyktingarna kan endast förlita sig på det svenska värdfolkets humanitet och rättskänsla, och vi har en moralisk förpliktelse att hjälpa de oskyldiga offren för den storm som drar fram förbi våra landamären. *DN 10-10-44, SvD 10-10-44*

(29) Vad sker nu med en båtlast hungriga och trasiga människor, som av krigets stormar slungas upp på vår kust? *SvD 22-10-44*

(30) 22 av Estlands cirka 170 evangeliska präster rycktes bort i världskrisens stormvirvlar, och om de svårigheter med vilka de kvarvarande kämpade kan man knappast göra sig en överdriven föreställning. *SvD 08-11-44*

6.1.4. Väderlek, luft, sol

I samband med att beskriva situationer, tid och geografiska områden har man använt i texter ord som har sitt ursprung i väderleksbeskrivning. Att använda konkreta naturförknippade betingelser i abstrakta förhållanden ger uttrycksfulla associationer där man överför begrepp från de mer konkreta till abstrakta lägen.

Man kan bekläda tid som man är osäker på i diset. Man syftar på att det är otydligt och oklart som kommer att ske, att man inte kan förutse vad som kommer att hända i fortsättningen. Att man har bildat ett täcke över framtiden och helt svept in den, gör intryck om att det är svårt eller omöjligt att komma undan situationen. I den oklara situationen ger den fasta tron stöd (31). Den moraliska styrkan som metafor får sin uttryck här och som Lakoff påstår att vara den väsentligaste metaforen i det konservativa systemet av moral (2004). Här betraktar man världslan som kampen mellan godhet och ondska.

(31) Deras uttalanden vittnar i många fall om de fruktansvärda förhållanden som den sjätte krigsjulen råder i deras hemländer, men också om en orubblig tro på framtiden, även där denna för ögonblicket är höljd i töcken. *DN 24-12-44*

Allwood har uppmärksammat att molnbildning som varsel för storm används för att överföra varnande innebörd på något annat fenomen (1983b: 13). I den nedanstående exempel beskrevs tiden som dunkel genom att syfta till solbetäckande företeelser i himlen (32).

(32) ... Johan Köpp år 1939 axlade den maktpåliggande uppgiften att i en mulnande tid bekläda den estniska folkkyrkans högsta ämbete, hade valet fallit på en för värvet sällsynt väl skickad person. *SvD 08-11-44*

Den abstrakta andliga obestämda atmosfären kan läsas ut med hjälp av tecken i luften. Det som man inte ser, känner man intuitivt i omgivningen, framför allt i luften. I det nedanstående fallet var den politiska situationen som beskrevs i termer av natur (33).

(33) Något officiellt förbud att hålla gudstjänst hade inte utfärdats, men alla kände att det låg i luften, ingen vågade tända julljusen i templet. *DN 24-12-44*

Sverige som en lämplig tillflyktsort beskrevs med hjälp av angenäma väderleksförhållanden, som ett land som politiskt sett välvilligt medger att föra politisk verksamhet utan stränga övervakningsåtgärder (34).

(34) Sedan är det andra, som har agerat på det politiska planet och inte veterligen har begått några övergrepp – bara den omständigheten att de nu känner sig illa till mods i hemlandet kan knappast motivera svenskt inresetillstånd eller svensk tystnad då de söker sig hit, till ett mildare klimat.
DN 12-10-44

För att illustrera hur omfattande balternas deportering var, tog man till användning alla geografiska riktningar för att markera denna förflyttning (35).

(35) ... balterna tänker på de landsmän som deporterats i skilda väderstreck.
DN 24-12-44

Metaforer som grundar sig på positiva väderlekstillstånd anses inte uppkomma ofta. En av de är dock solen (Allwood 1983: 15). I det följande exemplet tog man till användning solen för att syfta till ljus och lycklig framtid som man hoppades på att få se efter krigets slut (36).

(36) Det är dock dem vi ha att tacka för att vi, trots det elände som storhetsgalna maktmänniskor försatt en hel värld i, med förtröstan kan se fram mot den morgondag som med sin sol skall bryta igenom västerlandets kulturskymning. *SvD 27-12-44*

6.1.5. Skugga

Kriget som abstrakt utövare hade tillämpat makten i en sådan utsträckning att den kom att sätta sin prägel eller fördunklande tecken på tillvaron genom att skymma den kommande tiden (37).

(37) Samtidigt som dagen firades i en övertygelse om, att frihetens timme skall slå för våra grannfolk före nästa 6 november, så påmindes man också denna gång mer än någonsin om, att kriget i dess slutskede blivit så förbittrat, att det kommer att kasta sin skugga långt in i freden. *SvD 07-11-44*

6.1.6. Spår

Svårigheten i tillvaron fördystrades med att man saknade spår efter människornas förflyttning som skulle ha lett till att man fick tag på dem. Man visualiserade detta genom att man letade efter en rad sammanhängande märken som till slut skulle ha visat vägen till de försvunna (38).

(38) En del kvinnor och barn av de arresterade sändes tillbaka till ön, men av de övriga, utom två, saknar man alla spår. *DN 12-11-44*

6.1.7. Djur, fåglar, insekter

Allwood hävdar att det förekommer djurmetaforer i hög utsträckning i språket för att gestalta mänskliga psykiska tillstånd, karaktär eller sociala egenskaper och att djurriket ses sällan positivt (1983b: 4).

Att visa kvantiteten av flyktingar som hade kommit till landet tog man till användning ljud som insekter vid flykt frambringer. Språket som var oförståelig hördes bara som entonigt, osammanhängande följd av surrande ljud där man inte kunde uppfatta enstaka komponenter i (39). Eftersom de var så många och man inte förstod språket var det som hördes bara ett osammanhängande ljud.

(39) Blonda och blåögda är flertalet, och det enda som skiljer dem från de stockholmare och Enköpingsbor som annars brukar promenera här i parken eller vid stranden om somrarna är språket – estniska och tyska surrar i luften.
DN 27-09-44

Kommunikationens hastighet beskrevs genom djurens fysiska aktivitet (40). Att kommunikation sker via luften förefaller det naturligt att det är just fågel man tog grund till jämförelse.

(40) Det är arbetsglädje härute på stugbacken i sommarmorgonen, och de skojfriska, pigga replikerna flyga snabbare än svalorna kring knutarna. *SvD 08-10-44*

Att visa hur starka båtarna var i kampen mot naturen, använde man djurens skal som jämförelse (41). Egentligen ville man visa att det var stora förluster i kampen med naturen.

(41) Säljakter ända in på svenska vatten, stormfyllda fiskefärder utanför Nagös kala kust, då båtar krossades som snäckskal, och först och sist alla upplevelser under ockupationen – berättarstoff saknas sannerligen inte. *SvD 08-10-44*

Den trånga utrymmet som man hade på båten uttrycktes genom att visualisera de tätt hopträngda människor som packade sillar (42).

(42) De satt eller rättare sagt stod som packade sillar och fick genomlida en natts storm på Östersjön. *DN 29-10-44*

Allwood (1983a, 1983b) har visat att metaforer som syftar på djur används för att med mera göra ned handlingsbenägenhet. Han konstaterar också att positiva egenskaper associerar man med vilda djur. Däremot negativa egenskaper associerar man med tama djur. Han ger en möjlig förklaring till detta: "... den hjälper oss att

öka avståndet mellan människa och djur, samtidigt som den lindrar vårt samvete och är ett uttryck för vår kulturs förakt för svaghet. Det är ju de djur som står oss närmast och som genom århundradena förslavats och utnyttjats hårdast, som blir negativt värderade.” En annan förklaring enligt Allwood är att eftersom vi vet mindre om de vilda djuren och det okända känns mera lockande.

Det nedanstående exemplet överensstämmer inte med denna slutsats. Det var två tama djur som man jämförde här. Getter stod för de syndiga människorna (43).

(43) Svårigheten att skilja på får och getter har i praktiken lett till att bestämmelsen har satts ur kraft. *DN 06-09-44*

6.1.8. Jord

Jorden som metafor fäster uppmärksamheten på fruktbarhet (Allwood 1983b: 10). Jorden därifrån växter anammar kraften för att växa, används som näring vid beskrivning av människor. Med hjälp av myllan drog man parallell med släktskap. Om man får samma näring, ser man likartad ut. Barn betraktades som växt (44).

(44) De ser ut ungefär som om de vuxit upp på den östgötska myllan, de är kanske bara åtskilligt stillsammare och sävligare än svenska ungar i samma ålder. *DN 12-11-44*

Man syftar på jorden i samband med att förgängligheten tillhör människans kropp, att dess ursprung är jordisk. Här kan det tolkas som att estlandssvenskarna godkände tanken att förena sig med det svenska folket, att bli släkt med svenskarna (45).

(45) Och så går Estlandssvenskarna ut från Doverstorp med den föresatsen att bli ett med den svenska jorden. *DN 12-11-44*

I politikteman användes jorden som metafor för att dölja sig. Om någon otillåtet verksamhet går under jorden kan man inte vara synlig även om man var det i stor utsträckning i hemlandet. Svenska myndigheter ägder dock förmågan att se dit man i vanlig mening inte hade förmågan till (46).

(46) För övrigt är det många gånger en illusion att föreställa sig att personer som har spelat en framskjuten roll i Finland eller Estland eller Tyskland skulle kunna dölja sig i Sverige, så att säga gå under jorden. *DN 12-10-44*

6.1.9. Rot, träd, växt

En annan sfär som man upptäcker att användas för metaforbildningar är enligt Allwood växtriket (1983b: 7). Till de vanligaste måldomäner tillhör beteende, utseende och psykiska egenskaper. Till skillnad från djurmetaforer märks det att det finns ingen skillnad vad det gäller odlade och vilda växter i samband med det vilka mänskliga egenskaper föreställs. Anledningen till det påstås möjligen vara att det behövs ingen gränsdragning och markerandet av dominans som det är fallet med djur (*ibid.*: 8). ”Träd” påstås vara ett av de mest förekommande element att hjälpa oss att se struktur samt att ”trädetts stam” och ”rot” verkar vara centrala organiserande element (*ibid.*: 9). I den följande presenteras det exempel som upptäcktes i tidningsartiklar.

Folkgruppen estlandssvenskarna föreställdes som växter med rötter genom att uttycka att de inte saknade fotfäste och grunden till att återvända till ursprungslandet. De hade all anledning att återvända till Sverige med tanke på sin ursprung (47). Samtidigt insåg man att även de ägde gemensamma rötter med svenskarna, var de olika eftersom det påstods att de hade svårt med att ta igen växten (48). Det som syftas här på är det psykiska tillståndet i människan, känslan att inte ha fast hemvist. ”Slå rot” (48) däremot beskriver process som underlättar att förstå det abstrakta.

(47) De 6 500 estlandssvenskarna komma knappast hit som rotlösa flyktingar, då de återvända till det land som deras förfäder lämnade för omkring 700 år sedan. *DN 10-10-44, SvD 08-10-44*

(48) Han förklarar att så gott som alla han mött varit trevligt och hyggligt folk, vilka dock naturligtvis inte har så lätt att slå rot här sedan de blivit uppräckta med rötterna ur sin ursprungliga miljö. *DN 19-11-44*

Stam som en central del av växt eller träd förs tillsammans med släktskapets fält för att bilda närhetsgraden i strukturen. Flyktingstammen påminner om träd varifrån utgår grenar och rötter. Man använder växtens uppbyggnad som en källa att bygga upp struktur. Ju närmare man stod på trädstruktur, desto mer lika eller nära släktet betraktade man befinna sig (50, 51, 52). Ordet stöd har här överförs från den kroppsliga upplevelsen (53). De estniska flyktingar hade kommit över i en sådan utsträckning, att de hade kunnat bilda stammen i Sverige (49).

(49) Den estniska flyktingstammen i Sverige nu, omkring 24 000 personer, representerar praktiskt taget alla yrken och skulle gott och väl kunna administrera en hel stad från borgmästarposten och nedåt. *SvD 23-11-44*

(50) Det är geografidocenten Hannes Hyrenius i Lund som ger offentlighet åt denna siffra, vilken ger besked om att slutstrecket dragits över den svenska kolonisationen av Nordvästestland och Runö, kolonisation som kanske stammar ända från vikingatiden. *DN 12-11-44*

(51) Det lilla undantaget på Runö nämndes inledningsvis, ett annat är 23 Wormsöbor – Ormsöbor heter det ju egentligen – av svensk stam som tillsammans med 45 ester stannade kvar på sin ö då återstoden av befolkningen i somras flydde väster ut. *DN 12-11-44*

(52) Estlandssvenskarnas gamle bekanting Per Söderbäck från Lunnevad, en gång rektor vid Birkas folkhögskola och den som inte minst genom sin bok ”Estlands svenskbygd” gjort mer än någon annan för att undanröja vanföreställningen om stamfränderna, har varit på besök, liksom Nucköbornas förre präst, Danell. *DN 12-11-44*

(53) Estlandssvenskarna tackar även för kulturellt, ekonomiskt och moraliskt stöd under gångna, ofta prövningsfyllda tider och önskar nu som värdiga medarbetare i ett fritt och demokratiskt Sverige vinnlägga sig om att medverka till fromma för ”frihetens stamort på jorden”. *DN 26-11-44*

Tecken på närheten till svenskarna försökte man även att hitta i synliga biologiska egenskaper som skulle kunna betraktas som skillnader mellan grupper (54).

(54) Till språket är ju esterna närmast besläktade med finnarna, men etniskt sett tycks svensktiden ha satt djupa spår – det är att bland de hundraåttio flyktingarna hitta någon rastyp som ens flyktigt kan betecknas som ”utländsk”. *DN 27-09-44*

6.1.10. Oas, himmel

Föreställningen av Sverige som fruktbar område oas syftade till att landet var ett eftertraktat land för flyktingarna. Det syftar till att det fanns rikligt med tillgång till resurser och i närheten saknades det motsvarande trakter, att Sverige stod i mitten av öken lockande de som hade hamnat i nöd (55).

(55) I Sverige, denna de landsflyktigas oas, befinner sig den sjätte krigsjulen folk från snart sagt alla Europas länder. *DN 24-12-44*

Flyktingarna själva drog en parallell mellan himmeln och livet i lägren för att åskådliggöra skillnader mellan omständigheterna under resan och under lägerliv. Himmeln uppfattas som lycksalighetens boning. Man hade hittat himmelrike på jorden i Sverige (56).

(56) För resten så tycker man lägerliv också är ett himmelrike när man flytt hit såsom vi gjort. *DN 07-11-44*

6.1.11. Släktskap

I flera tillfällen syftades det till släktskap mellan svenskar och estländare genom att hänvisa till familjebanden mellan nationerna. Man byggde frändskapsband på den historiska eller geografiska närheten i en sådan utstäckning att man betraktade sig som samhöriga, som medlemmar i en och samma familj (57-60).

(57) Jag hoppas att våra syskonfolk skola vara fria, innan studenterna nästa gång tåga med facklor till Tingsvallen! *SvD 07-11-44*

(58) Talet slöt med förhoppningen, att våra syskonfolk skola vara fria nästa 6 november. *SvD 07-11-44*

(59) Licentiat Karl Gustaf Hildebrand höll ett vackert högtidstal. Han gjorde sig till tolk för hela den Gustav Adolfs-firande publiken när han uttalade den förhoppningen att våra syskonfolk ska vara fria innan studenterna nästa gång med facklor tågar upp till Tingsvallen. *DN 07-11-44*

(60) Broderskaran från grannländerna har vuxit sedan sist och till de nordiska flyktingarna fylkade sig denna gång balter i tusental. *SvD 07-11-44*

6.1.12. Tillväxt, uppkomst, utveckling

Olevande företeelser har egenskap att växa, komma till och utveckla som levande objekt. Om antalet blir större, nivån stiger eller intensivitet förändras, uttrycker man sig i termer av fysisk uppkomst. I det följande exempel visde man att det var naturligt växande av en organism med olika delar samverkande i den (61).

(61) Denna organisation har vuxit fram organiskt... *SvD 22-10-44*

Fasan hos det svenska folket hade vuxit efter att de hade granskat krigsutvecklingen.

(62) I sak kommer regeringens åtgärd att motsvara ett mycket starkt rättsmedvetande hos även Sveriges folk, som med växande fasa och förtrytelse följt de förbrytelser mot mänsklighet och folkrätt, vilka gjort detta krig till det ohyggligaste i världshistorien. *SvD 07-09-44*

Arbetsbördan som flyktingarnas omhändertagande förde med sig ökade trots det att man satte i tjänst mer krafter i form av tjänstemän (63).

(63) Den hade då 194 tjänstemän, och räknar nu, knappa fyra månader efteråt, 300 tjänstemän, som trots alla förstärkningar äro överhopade med en ständigt växande arbetsbörda. *SvD 22-10-44*

Uttrycka sig kan man genom att det innerliga situationen i människan tränger fram. I så fall är det tvång som får sin lösning genom att komma ut från kroppen i form av sång (64).

(64) Hovpredikanten Sven Danell utgick också i sitt korta, intensiva tal från "sången ur sorg upprunnen": vari i världen har så som de baltiska staterna sången växt fram ur det oändliga lidandet! *SvD 15-09-44*

På det politiska området nämdes det att man kunde skapa med hjälp av eftergifter i frågan av baltiska flyktingar goda förhållanden till Ryssland (65). Flyktingarna hade rollen av ett medel till att upprätta gynnsamma förbindelser.

(65) Hr H å s t a d (h) antog att eftergifter beträffande de baltiska flyktingarna voro ett led i Sveriges försök att skapa ett gott förhållande till Ryssland, men var det nödvändigt med denna eftergift? *SvD 14-12-44*

Sammanfattningsvis kan man säga att naturen förekom som källdomän i de granskade tidningsartiklarna. Som källdomäner hittades det vatten; storm; rot, träd, växt; oas, himmel; väderlek, luft, sol; skugga; spår; djur, fåglar, insekter; jord; släktskap; tillväxt, uppkomst, utveckling. Som måldomän förekom det flyktingar, krig, resurs, problem, händelser, känslor, egenskaper. Man kan dra slutsatsen att mediatexter innehöll metaforer som har visat sig vara vanliga vid bevakningen av flyktingar. En stor del av de förekommande metaforer hör till den destruktiva i naturen. Vatten som anses vara en dominerande metafor vid framställningen av flyktingar fick enligt mina resultat en bekräftelse. Strömmen påverkade politiken, vältade omkull den normala levnadstakten, men även flyktingarna föreställdes som om de hade ingen annan val än att överlämna sig till naturens makt. Naturen föreställdes som utövaren av makt, de egentliga orsakare till kriget doldes bakom naturen.

6.2. Sjukdom

I materialet uppmärksammades det förekomst av strukturerandet av verklighet med hjälp av sjukdom som källdomän. Sjukdom kan kategoriseras som hot mot hälsan eller nödfall. Sjukdom är ett tillstånd som icke anses normalt och som behöver snabba och effektiva reaktioner för att komma ut ur situationen.

Sjukdom som källdomän har hittats i samband med omhändertagandet av de stora skaror av människor som kom fram till svensk kust. I exemplen nedanför användes metaforer som hade anknytning till kroppsligheten och sjukdom (1-2).

(1) Man fick företa febrila åtgärder och all tillgänglig personal mobiliserades, däribland sjuksköterskor, läkare och ambulanser. *DN 28-09-44*

(2) Man fick vidta febrila förberedelser, och all tillgänglig lottapersonal, hemvärn och scouter mobiliserades jämte sjuksköterskor, läkare och ambulans. *SvD 28-09-44*

Här sätts metaforen in i kontexten där det också i verkligheten behövdes personal som skulle ta hand om människornas hälsa. ”Feber” är sjukdomssymptom som syftar till att kroppen är i sjuklig tillstånd i form av förhöjd kroppstemperatur. Som adjektiv i sammanhanget tyder ”febrila åtgärder” på att man var i krissituation eller oväntad situation där intensivt kämpande behövdes såsom kroppen reagerar på intrång av främmande krafter (baciller). Man var tvungen att sätta in alla krafter för att hinna färdigt i tid. Användningen av metaforen här visualiserar den sjukligt uppdrivna stämningen. Det var esternas flykt som hade fört samhället i sjukt tillstånd.

I det nästa exemplet visas det att dagarna var fulla av ärenden och ordnande på grund av den plötsligt uppflamnade situationen som förknippades med sjukdom, att vara het (3). Het som i hög grad varm tillstånd (det högsta under perioden) får stöd av verbet ”kulminerade”, dvs då händelser nådde kulmen som visuellt syftar till UPP. Det fanns överdrivet mycket att göra och den höga temperaturen förstärker riktningen UPP, som markerar omfånget. Resurser betraktades som människor som hade ställts inför ett test.

(3) De hektiska dagarna i slutet av september, då flyktingströmmen kulminerade, sattes våra resurser på ett hårt prov ... *SvD 20-12-44*

För att jämföra och illustrera de olika härskarna som regerade Estland under olika perioder hade man tagit till användning olika namn på en och samma sjukdom (4). I

direkt mening – det fanns ingen skillnad alls på de två makter. Makter som ständigt gjorde anspråk på Estland beskrevs i termer av en svår sjukdom. Situationen när de främmande makterna härskade landet var ett sjukligt tillstånd. Sjukdomen strider man emot, man vill bli av med den. Det var inte ett naturligt förhållande och med sjukdomens svårighet gavs det uttryck för graden av allvarlighet på detta öde som drabbade.

(4) ...berättar om den ryska och den tyska tiden – det var inte större skillnad på dem än på lungсот och tuberkulos, som en drastiskt uttrycker sig. *DN 12-11-44*

Sjukdom användes som metonymi för att beteckna människor som var drabbade av sjukdomen. Människan presenterades som själva sjukdomen, man hade förvandlats till sjukdom i svenskarnas ögon (5). Sjukdomen stod för den viktigaste egenskapen hos människan. Relevant var det i fråga om Sverige som var rädd för att smittas. Det som flyktingarna hade fört med sig in över Sveriges gränser hotade att beröra samhället och man företog åtgärder för att stoppa hotets spridning i omgivningen.

(5) Misstänkta tbc-fall sänds till centraldispensärerna för grundligare undersökning, och där fall av aktiv tbc påträffas avskiljs de omedelbart till de provisoriska sjukhusen. *DN 02-12-44*

Vid anpassandet till samhället erfar man som regel en viss smärta som orsakas av de svårigheter som man möter. Man hade inte hört till det obekanta och att lära sig nytt innebar att man erfar en viss känsla av smärta. I exemplet nedanför var det positiva som konstruerades genom att använda den negativa – smärtan (6). Man hade valt att uttrycka situationen just genom smärtan fast man hade som journalist andra, mer positiva eller neutrala alternativ för att välja mellan när det gällde språkbruket.

(6) Dels uppfattar de alltid något av undervisningen, dels lär de sig svenska genom att prata och leka med de svenska barnen – det finns nog ingen språkundervisning som går snabbare och smärtfriare än när barn lär sig av barn. *DN 27-09-44*

Sjukdom som källdomän förekom i det granskade materialet i samband med händelser, historia, människor och känslor. Att konstruera förhållanden med hjälp av det sjuka tillståndet vid omhändertagandet av flyktingar leder till föreställningen att samhället hade tappat balansen och att man som fort som möjligt måste återställa det normala tillståndet. Man hade föredragit att konstruera även det positiva, framgångsrika språkundervisningen, genom smärtans vinkel.

6.3. Maskin, byggnad

För att sätta samhället eller grupper i klara ramar, konceptualiserar man dem med konkret struktur. Genom att använda mer tydligt strukturerade fysiska objekt som källdomän, skapar man struktur i mindre begripliga omfattande objekt. Organisationer beskrivs ofta i termer av maskiner som man har lättare att hålla under kontroll.

6.3.1. Organisation som maskin

Samhället innehåller en mängd av maskiner som står för fungerande inom en begränsad enhet som staten. De nya behov flyktingarna medförde krävde att man skapade nya apparat och organ för att uppfylla samhällets krav att fortsätta fungera på bästa möjliga sätt (1, 2). Den sammansatta maskinen var man tvungen att modifiera i fråga om konstruktion och tillta nya redskap för att garantera utförande av de viktiga livsfunktioner samt förverkliga avsikter genom att tillgodose allas behov (4). Man påstod att reglering av arbetet hade man lyckats att klara upp (3).

(1) Den som lämnar dessa upplysningar är civilförsvarsdirektör Harald Klette i Västervik, som tillsammans med polischefen stadsfiskal Åke Nyberg som chefen för socialtjänsten i distriktet rektor E. Spångberg svarar för att den organisationsapparat som tar hand om flyktingarna fungerar perfekt. *DN 09-10-44*

(2) Utrymningskommissionen hade dessutom hela apparaten i förväg upporganiserad och klar för en sådan uppgift, och de många karantänslägren skötas nu i den nya civilförsvarsstyrelsens regi. *SvD 22-10-44*

(3) För att klara upp denna plötsliga tillströmning måste chefen, kapten B. Funck, skapa särskilda organ. *SvD 03-11-44*

(4) Professor Wieselgren betonar vid ett samtal med Dagens Nyheters medarbetare vikten av ett samlande organ för de baltiska flyktingarna på deras eget språk. *DN 21-11-44*

Några apparat ansåg man mer centrala som andra där man hade översikt över det som pågick (5).

(5) I ett gammalt ärevärdigt, men olidligt trångbott och föga komfortabelt hus på Riddarholmen löpa alla trådar i denna gigantiska organisationsapparat samman hos Statens utlänningskommission, den yngsta men ändå troligen den mest arbetstyngda av alla kommissioner. *SvD 22-10-44*

Bekräftelsen till att man såg samhället som en maskin fick uttryck i de följande exemplen (6, 7). Att maskineriet hade sina väsentliga detaljer väloljade gav garantin åt effektivitet.

- (6) För en utomstående verkar det nästan ofattbart, att det stora maskineriet kan gå så väljoljat trots de ganska trista yttre förhållandena. SvD 22-10-44
- (7) Men allting går som smort, och arbetstakten är den högsta. SvD 22-10-44

Den mekaniska maskinen hade konstruerats så väl att allt fungerade som det skulle, det fanns nästan ingenting som kunde hindra välfungerande (8, 10). Man hade i förebyggande syfte inventerat sina resurser och på grund av det kunde man förnuftigt handla i nödsituation (9).

- (8) Men det går väl i lås. DN 09-10-44
- (9) ... och allt har gått väl i lås, kanske tack vare den inventering av möjligheterna vi gjorde redan i juli. DN 10-10-44
- (10) Dessa förplägades i vederbörlig ordning och fingo taga sina förhållandevis prydliga logement i besittning, och allt gick nu väl i lås, enligt vad inkvarteringschefen, direktör August Percy upplyst på Sv. D:s förfrågningar. SvD 29-09-44

I ett tillfälle konstaterades det att maskinen hade fastnat på grund av den väldiga tillströmningen (11). Maskinens välfungerande bekräftades dock genom att fast det var lätt att stötta på svårigheter, kom man vidare utan längre uppehåll.

- (11) Hjälpredorna där tycktes emellertid ta saken med gott humör, och direktör Percy framhöll, att missödet säkerligen berodde på att ett väldigt antal hitströmmande flyktingar i dessa dagar skola utplaceras på skilda orter, varvid det lätt kan hända att det hakar upp sig på något håll. SvD 29-09-44

Samhället uppfattades som en maskin också i det följande valet av ord. Man tog till användning ordet element i stället för människan (12, 13). I en sammansatt kollektiv utgjorde människan den minsta beståndsdel i maskineriet som här bar på den negativa betydelsen.

- (12) Kriminella element. DN 28-09-44
- (13) Det har icke kunnat undvikas att vi därigenom också fått motta en del inte önskvärda element. DN 31-10-44

6.3.2. Kyrkan som båt

Kyrkans institution förknippades med båten genom att roder nämndes som styranordning (14). Kyrkan som en samlande organ föreställdes med hjälp av att konceptualisera den med konkret struktur av fartyget. Roder fungerade som att ändra eller hålla riktningen och handlingar överlämnades bara till en förtroendefull person.

(14) Förtrogen med församlingsprästens arbete från sin kyrkoherdetid i den från Karl XII:s historia ryktbara församlingen Lais, tränad pedagog och skolman, grundlig och frejdad vetenskaplig forskare, var han framför allt den fasta, kloka och omutligt rättrådiga personlighet, som kyrkans roder krävde under de utomordentligt skickensedigra år som väntade. *SvD 08-11-44*

6.3.3. Att bygga

Byggnadsarbete som verksamhet i abstrakta sammanhang förekom framför allt i politiska situationer. Som fysisk verksamhet uppmanades det att spara sina kraftresurser åt att bygga ut politiska förbindelser (15).

(15) Den svenska utrikesledningen borde i stället ägna sin kraft åt att bygga ut förbindelserna med Sovjetunionen. *DN 31-10-44*

Fredlig ordning och fred är strukturer eller förhållanden som behövdes att byggas upp (16). Freden förutsatte vissa grunder som dygde till att forma fast grund (17).

(16) Sveriges städse ådagalagda villighet till internationell samverkan består, och man må hoppas att det även inom den planerade nya världsorganisationen skall lämnas möjligheter för de mindre nationerna att som fria medlemmar av världssamfundet lämna sin medverkan till att uppbygga en fredlig ordning. *DN 31-10-44*

(17) Jag tror att en långvarig fred kan byggas endast på grundsatser som erkänner alla nationers frihet och självständighet. *DN 24-12-44*

Organisation kunde man sammansätta för att få en viss form (18).

(18) Estlandsflyktingarna i Stockholm ha bildat en egen avdelning av KFUM, ... *SvD 22-12-44*

Innan man satt igång att bygga måste några villkor vara fyllda. Det viktigaste var att undersöka egenskap av underlaget som man fortsatte att bygga vidare på (19).

(19) Det har naturligtvis frestat på vår organisation att skaffa mat och husrum åt hela denna skara på en gång, men de nästan bortglömda evakueringsåtgärderna har varit en fast grund att bygga på, och allt har gått väl i lås, kanske tack vare den inventering av möjligheterna vi gjorde redan i juli. *DN 10-10-44*

6.3.4. Kartläggning, planering

De baltiska barnens vistelse i Sverige krävde att framföra översikten över förhållandena i skolundervisning. Detta gestaltades med behov av att göra detaljerad framställning av åtgärdssystem (20). Innan man planerade, undersökte man på

kartan för behovet av skolundervisning som ger associationer till visuellt översikt där man samlade in uppgifter för att fatta ett förnuftigt beslut (21).

(20) Skolöverstyrelsen har hos K. M:t begärt anslag för att få anställa en svensk skolman, vilken som skolledare i samråd med svenska myndigheter och bl. a. estniska kommittén skulle dra upp riktlinjerna för de baltiska barnens skolundervisning. *SvD 31-12-44*

(21) Även frågan om flyktingarnas yrkesutbildning och eventuella omskolning torde komma att forceras efter årskiftet, och vid överstyrelsen för yrkesutbildning är man redo att vidta nödiga åtgärder, så snart behovet kartlagts. *SvD 31-12-44*

Människor granskades och värderades som föremål som ordet inventera syftar till. Om man utgår från det att samhället består av människor som resurs, då faller det sig naturligt att man betraktade människor som innehållet i en behållare (22). Det fanns varulager i behållaren vilket innehåll borde undersökas, upptecknas, uppräknas och beskrivas för att fortsätta med framgångsrika handlingar (23). Sverige uppträdde här som en behållare där man klarlade situationen.

(22) Vid arbetsmarknadskommissionen pågår nu en generalinventering av de intellektuella flyktingarna, som om man räknar med alla nationaliteter torde uppgå till närmare 5 000. *SvD 31-12-44*

(23) ... och allt har gått väl i lås, kanske tack vare den inventering av möjligheterna vi gjorde redan i juli. *DN 10-10-44*

6.3.5. Skikt, lager, genomsnitt

Människorna indelades i (samhälls)klasser i hierarkin som skikt och lager på den horisontala planen. Skikt och lager möjliggör att strukturera massan av människor i olika grupper som äger mellan sig någonting snarlikt (24). Ju mer upp man i skiktet befinner sig, desto högre upp står man i hierarkin (25). Detta system kännetecknas av ett organiserat fördelning av makt. UPPE finns det mer makt och MER syftar till UPP. Med breda lager betecknar man de stora massor av gemene man (26).

(24) Flyktingarna representerar alla olika folkskikt. *DN 10-10-44*

(25) Även i det avseendet är det stor skillnad mellan den stora flyktingsgruppen från de breda folklagren och den mindre från den politiska överklassen, krigspolitikens bärare. *DN 12-10-44*

(26) Ja, en och annan av dem är väl ytterlighetsman och nazistorienterad, men det är undantag, åtminstone bland de breda lager jag träffat på. *DN 01-11-44*

Inte bara flyktingarna ställde man i en struktur där man uppdelade medlemmar i samhället i olika lager. Härmed beskrevs det hopsättningen av svenska omfångsrika hjälparbetets struktur (27).

(27) De ha kommit från Röda kors-kåreerna i Stockholms-, Södermanlands-, Jönköpings-, Göteborgs och Bohus-, Skaraborgs-, Örebro- och Västmanlandsdistrikten och representera olika samhällsskikt. SvD 20-12-44

Att grupper av människor placeras i skikt över varandra, möjliggör att föreställa en skärning tvärs igenom det i vertikal riktning. Som resultat fick man olika grupper av människor representerande olika yrken (28).

(28) Här finns ett verkligt genomsnitt av alla samhällsklasser, kustbor och fiskare är rent av i minoritet: kontorister, sjömän, fabrikörer, en skådespelare, en fagottist – ... DN 27-09-44

Metaforen maskin som källdomän användes i samband med organisation, institution, samhälle, politik, händelser, människor. Byggnad och verksamhet uppbyggnad som källdomän kom till användning i måldomäner politik och samhälle. Samhället konstruerades med hjälp av konkreta strukturer där människor, politik och organisationer användes enligt behov av de rådande förhållanden.

6.4. Sport, spel, teater, skola

I materialet förekommer begreppsmetaforer där sport, spel, teater och skola förekommer som källdomäner. De nämnda begreppsmetafor behandlas ibland tillsammans eftersom det går inte så tydligt att avgöra vilken aktivitet man syftar till. Med användning av ord som härstammar från spel- eller sportdomän förknippas mest den politiska verksamheten och som konstrueras med hjälp av aktivitet med mer klart strukturerat betydelsefält. I enlighet med tidigare undersökningar upplevs politiken som ett krig eller en sport (Gibbs 1994). Det verkar vara rättfärdigat eftersom sport och spel innehåller klarare struktur med strikta regler. I sportens betydelsefält ingår kampandan samt strävan att övervinna risker och svårigheter. Med att tillämpa sportens systematik, regler och roller, (motståndare) förklarar man den abstrakta måldomänen politik.

6.4.1. Sport

Man tävlade i maktkamp för att ta reda på vinnaren. Maktkamp innebar kämpande där man med hjälp av vapen tog reda på vem som hade mer kraft till sin förfogande, vem som hade använt strategier bäst med mera. Den som vann fick utöva makt över resurser. För att genomföra maktspel behövde man mark där man kunde utöva sina strategier mot andra fientliga motparten. Utgångspunkten till metaforen ”slagfält” hade man hämtat från naturen för att strukturera händelsen. Estland hade ofta valts ut för ett lämpligt geografiskt område för att nå sina ändamål (1). Att man hade förvandlat landet till slagfält kan tolkas i termer av en idrottsarena där man hade satt upp nödvändiga redskap och sina trupper på scen (1-3). I det andra exemplet (2) personifierade man historien genom att påstå att det var just historien och inte politiker som hade bestämt över den. Meningen var uttalad av en estländare och enligt hans ståndpunkt var Estland ett offer i politikens namn.

(1) Flertalet verkar ganska indifferent politiskt – även i den stora maktkamp som just nu förvandlat deras land till slagfält. *DN 27-09-44*

(2) - Historien har ofta valt Estland till slagfält och offer för realpolitik – det senare ordet nämner ärkebiskopen med bitterhet. *DN 29-10-44*

(3) Sedan är det andra, som har agerat på det politiska planet ... *DN 12-10-44*

Från källdomänen sport överfördes till politik också användning av ordet rekord som förekom i texten i flera tillfällen. Ordet användes för att markera ett resultat eller ett mål som inte hade åstadkommits tidigare i ett givet avseende eller på något

område. Dagen nämndes för rekorddag efter mängden av människor som kom i land (4, 5). Exemplet har tagits med i kategorin eftersom antalet flyktingar hade direkt påverkan till Sveriges utrikespolitik och förhållanden till Ryssland. Ju mer antalet flyktingar anlände, desto mer brännande flyktingsfrågor blev för regeringen.

(4) Tisdagen var rekorddag för Öregrund i fråga om anlända flyktingar, 1.300 kom dit under dagen. *DN 04-10-44*

(5) Tisdagen var rekorddag för Öregrund i fråga om anlända flyktingar, i det att icke mindre än 1 300 kommo dit under dagen. *SvD 04-10-44*

Svenska myndigheter lastades med svårigheter att klara av arbetet. Även detta får uttryck i termer av sport. Det som hände överträffade hittills gällande mängd av arbetet (6).

(6) ... posten slog även i år rekord, och framför allt hade ilgodspaketen ökats – i Stockholm med över 30.000, vilket berodde på de många skinkorna. *DN 27-12-44*

I nedanstående exemplet blandades sporttermer med ett ord lånat in från naturen och lantbruk. Arbetsmängden visualiserades som produktion med hjälp av odlingsresultat i form av skörd (7, 8). Naturen som utgångspunkt hjälpte till att strukturera beskrivningen av processen. Skörd syftade till att någonting hade mognat till och det var dags att lämna en redogörelse.

(7) Rekordskörd av ärenden hos utlänningskommissionen. *SvD 22-10-44*

(8) Lördagsmorgonens post gav en rekordskörd med inemot 2 000 ärenden, vilket ger en liten uppfattning om kommissionens dagliga arbetsbörda. *SvD 22-10-44*

Även hjälpinsamlingen uttrycktes i termer av tävlingen där prisen fick formen av människornas hjälpsamhet och finansiella resurser (9).

(9) Många är aktiva endast en kort tid, och gudskelov för det, för 250 insamlingar som samtidigt konkurrerade om allmänhetens hjärtan och portmonnär vore för mycket. *DN 02-12-44*

Att man lyckades tömma innehållet av de vattentunnor som man hade lagt fram på kajen i rekordsnabb takt ger associationer till att det som pågick var en tävling, när det egentligen gällde nöd (10). Finns det rekord i att dricka vatten? Vad har man satt som förebild och hade man tagit tid på hur fort det är möjligt att dricka upp vatten? Verbet länsa har vid sidan om betydelsen tömma/göra tom en annan betydelse – pumpa – som snarare kan ses som en funktion av en maskin. Det för tankarna till att det som man utförde ansågs egentligen inte vara möjlig för en människa. Människor

bar sig åt som maskiner. Från det kan man vidare skapa föreställningen om att nödet var oerhört stort.

(10) Så stod man också i långa rader på kajen och länsade rekordsnabbt de stora vattentunnor som ställts fram. *DN 28-09-44*

6.4.2. Spel, teater

Estland och hela Balticum hade föreställts som en teaterscen eller del av den för att framföra krigshändelser. Man hade möjlighet att sätta upp motsvarande teaterdekorationer på scenen efter att man hade rensat bort självständigheten baltiska staterna hade ägt (11, 12). Både sport och teater handlar om spektakulära handlingar och dessa utspelar sig på platser som de är avsedda för. Till skillnad från sportarena där man är inriktad på resultat, syftar teaterarena till förut bestämda fördelade roller där de mätbara resultatkaraktistikerna inte dominerar.

(11) Ånyo blev Estland krigsskådeplats, ånyo bemäktigade sig ryska styrkor Estland efter den tyska ockupationen. *DN 24-12-44*

(12) De självständiga baltiska republikerna existerar inte sedan 1940, och nu är de för andra gången krigsskådeplats. *DN 10-10-44*

I politiken spelade olika stater olika roller som i teaterpjäs. Som det framgår av utdraget nedan råddes det i vissa kretsar en föreställning om att Sverige som ändå neutral stat spelade viss roll på den politiska scenen (13).

(13) Tecken tyder på att vår utrikesledning tänker överta den roll av västerns väktare mot östern som medfört sådana tragedier för staterna utmed Sovjetunionens västgräns. *DN 31-10-44*

Personer tar i samhället olika roller som uppmärksammas i olika grad. I det nedanstående exemplet tvivlade man på att man lämnade denna roll åt sidan även om man hade bytt hemlandets teaterscen till en främmande lands. Tvärtom antog man att man fortsatte med att spela rollen som man hade spelat tidigare (14).

(14) För övrigt är det många gånger en illusion att föreställa sig att personer som har spelat en framskjutna roll i Finland eller Estland eller Tyskland skulle kunna dölja sig i Sverige, så att säga gå under jorden. *DN 12-10-44*

6.4.3. Skola

Skolan som institution för undervisning med sin klar struktur användes att förtydliga sina uppfattningar om politikernas agerande. Man menade att vederbörande hade i skolan missat någonting (15). Det att man fick en läxa inför riksdagen tydde på att

det var någonting hr Lundell inte hade förstått eller som han inte hade lärt sig tillräckligt noga i skolan. Det som framkommer här är negativt hållning till hr Lundells framförande.

(15) En läxa åt hr Lundell. *SvD 14-12-44*

Lägre som upprättades åt flyktingarna föreställs som skolan. De som vistades där fick betyg beroende av det hur man hade uppfört sig. Som lärare uppträdde det lägerchefen som hade rätt att sätta betyg (16).

(16) Lägerchefen har också de bästa betyg åt alla som vistats eller vistas inom lägers domäner: påfrestningar med trångboddhet och annat har knappast några friktioner förekommit. *DN 12-11-44*

Källdomäner sport, spel, teater och skola användes i materialet i stort utsträckning i samband med politisk verksamhet. Händelser, institutioner och känslor var de andra måldomäner som förekom i materialet.

6.5. Kroppen

Metaforens användning kan bidra till att förstå eller underlätta förståelsen av erfarenheter på nya eller mindre klara områden. Metaforen kan skapa spänning mellan begrepp från två olika områden som vanligen inte relateras till. Enligt den kognitiva metafor-teorin som Lakoff och Johnson har lagt fram används kroppsligheten i stor del av stukturella metaforer där människokroppen fungerar som källdomän. Anledningen att använda den fysiska människokroppen är att man tror kroppen är någonting som man känner väl. Den fysiska kroppen står i metaforens tjänst som förklaringsredskap. Man utgår från sig själv och strukturerar omgivningen enligt sina kroppsliga erfarenheter. Den konkreta kroppen blir ett redskap för att förmedla gränser, normer, kultur och idealer. I materialet som granskades förekom människokroppen i form av kroppens funktioner eller olika enskilda kroppsdelar. Enligt Lakoff och Johnson bygger de kroppsliga fysiska erfarenheter upp orienteringsmetaforer.

6.5.1. Hjärta

Hjärtat är centralorganen i människans kropp där de väsentligaste livsfunktionerna utspelas. Eftersom hjärtat står för blodomloppets cirkulerande förstår man att det är nämligen där livet och människans moraliska egenskaper och känslor har sitt säte. I den första exemplet (1) tävlade man om svenkarnas hjärtan, rättare sagt om barmhärtighet, medlidande, vänskap.

(1) Många är aktiva endast en kort tid, och gudskelov för det, för 250 insamlingar som samtidigt konkurrerade om allmänhetens hjärtan och portmonnärer vore för mycket. *DN 02-12-44*

De resurser som stod till svenskarnas förfogande, uppmanades inte att delas ut utan hänsyn till det vem är de som fick det. Man begränsade hjälpen som lämnades ut på basis av närhet, sympati eller släktskap igenom att syfta till hjärtan. Om man stod nära till hjärtat gick det lättare att komma fram till resurser och man hade mer rätt att göra anspråk på att framkalla medlidande. Samtidigt uteslöt man inte att de som stod längre bort lämnades helt utan, bara de som man betraktade som närmaste, kom att

delas den första och den största hjälpen (2). Begreppsmetaforen VÄG fungerade här som tillgång till resurserna.

(2) De som har största behovet av den och som står vårt hjärta närmast skall komma först. För dem skall vägen jämnas. *DN 12-10-44*

Om man kunde säga sina tankar och meningar rent ut utan att frukta för följderna, talade man ur hjärtat (3). Man kan dra slutsatsen att även tankarna såsom de mest innersta känslorna (4) har sitt säte i hjärtat. Här användes det ontologisk metafor som möjliggjorde att betrakta människan som en behållare.

(3) De befinner sig alla i Sverige, och har kunnat tala fritt ur hjärtat. *DN 24-12-44*

(4) 20.000 ester – politiska flyktingar i Sverige – tänker på julaftonen med sorg i hjärta på sitt folks och hemlands öde. *DN 24-12-44*

Moraliska värden framställer man att ha sitt säte i hjärtat (5). Om man visar upp vänlighet och hjälpsamhet i stor utsträckning betyder det att man har tillåtit att få rum för det i hjärtat som lyfter positivt upp regeringen som uppträdde här för hela Sverige. Att man höll asylrätten i helgd bekräftade ännu mer att man sysslade med någonting storartad.

(5) Sverige har fört en synnerligen vidhjärtad flyktingspolitik, som velat hålla asylrätten i helgd. *DN 31-10-44*

6.5.2. Händer, arm, axel

Med hjälp av metaforen öppna armar visar man att Sverige ställde sig vänligt till de behövande (6). Nation som grupp hade öppnat sig för mottagningen av flyktingar. Med verbet öppna hänvisades det till att det var ingen situation som man tog för givet. Om man stod öppet oavsett att man hade gränser att bevaka var öppenhet snarare tvärtom – ett ovanlig tillstånd. Bara i fall man kände det innerliga behovet eller plikten att göra det, öppnade man sina gränser för att släppa in någonting som inte hade tillhört till samhället. Som tack för öppenhet och välkommenhets känslan önskar de som hade blivit mottagna, dela sina resurser.

(6) Vi tänker alltså framåt, vi hoppas att redan från början och allt framgent kunna göra oss nyttiga inom den nation som öppnat sina armar för oss. *DN 24-12-44*

Att börja med tomma händer syftar man till att man äger ingenting, inte att man hade ingenting att göra som i exempel 7. Man hade bara två händer att lita sig på och för att arbeta upp sig igen (7).

(7) Den som ej upplevt det har nog svårt att sätta sig in i vad det vill säga att i bokstavlig mening börja med två tomma händer och försörja en hel familj i ett nytt land. *SvD 08-10-44*

Tvärtom var det med hjälporganisationer som ägnade sig åt med att hjälpa till med flyktingarnas ärenden (8). Att man hade händerna fulla betyder att det fanns mycket arbete med att ordna, inte att man ägde en förmögenhet.

(8) UNRRA har händerna fulla, och därför är vi uppriktigt tacksamma för all den hjälp som Sverige bereder de många flyktingar som söker sig hit, ... *DN 24-10-44*

Användning av metafor lockar uppmärksamhet och det lyfts fram kroppsdel som i första hand användes i hjälparbetet som ett redskap (9). Metonymin som man använde för en representativ del av kroppen fick stå för det hela.

(9) Svensk jagare bärgar flyktingar i hård sjö. Tvååriga Toivo lyftes ombord av starka sjömanshänder. *DN 11-10-44*

Om man tog en svår uppgift på sig, då behövde man ställa det på sina axlar som medförde ansvar (10). Man måste ha vissa egenskaper för att man vågade lägga på axeln för att den vederbörande inte vek under uppgiften.

(10) Johan Köpp år 1939 axlade den maktpåliggande uppgiften att i en mulnande tid bekläda den estniska folkkyrkans högsta ämbete, hade valet fallit på en för värvet sällsynt väl skickad person. *SvD 08-11-44*

Ockupationen framställdes som att äga händer med vilka man kunde lägga beslag på någonting man tyckte man hade rätt till (11). Här skedde det genom att utöva makt och styrka och man syftade bara till ockupation, inte till utövaren av handlingar. Att man hade lagt handen över hela landet ger ett intryck av att det var snarast omöjligt att komma ifrån det, intryck som man förstärkte med att använda ”mörker” som landet omgavs med.

(11) För många är framtiden hölj i mörker, en ockupation som aldrig tycks få något slut har lagt sin tunga hand över deras hemland. *DN 24-12-44*

6.5.3. Blod

Adjektivet bloddrypande i samband med historien gav antydning om att det var frågan om blodutgjutelse, det vill säga att det hade varit många människoliv som hade offrats (12).

(12) ... och därpå talade pastor primarius Olle Nystedt med stark rättspatos och erinrande om de gamla klagopsalmernas förfärande aktualitet i vår egen

barbariska tid, då grymheterna övergå allt vad släktet hittills upplevat under sin bloddrypande historia. SvD 15-12-44

Författaren av artikeln hade satt ordet pyramid i citationstecken i en nedanstående mening (13). Förmodligen uppfattade man ordets användning att vara olämplig i sammanhanget eller som en ny formulering. Det drog ännu mer uppmärksamhet. Metaforen kom till användning när man kunde eller ville inte sätta namn på företeelser eller man saknade exaktare formuleringar som måste innehållas i det man ville uttrycka. Man använde den Egyptiska gravmonumenten/byggnaden för att beskriva samhället och visualisera dess struktur. Att man använde just det här ordet syftar till att samhället uppfattades som en byggnad och på grund av det att det var underminerade, behövde man sten (människor) för att fylla i luckor. Med åtgärd som det förhindrade man att samhället kollapsade. I stället för människor använde man metaforen i form av ”blod”. Blodet förekom här som synekdoch där det fick stå för det hela, den livsbärande substansen i människan. Blodet som kom att införas i samhället betecknades som friskt. Det måste syftas till någonting lite främmande, inte det vanliga blodet. Man var redo att riskera med att släppa in främmande människor i samhällets cirkulation. Blodet som tillhörde det mänskliga (själva livet) förenades med icke-levande för att garantera samhällets existerande i fortsättningen.

(13) Över huvud taget har vår erfarenhet av esternas ambition som produktiva samhällsmedlemmar varit mycket god, och man kan säkert betona en sak i detta sammanhang: flyktingarna innebär inte en ekonomisk belastning för landet, utan blir en tillgång, om deras möjligheter tillvaratas rätt, och dessutom – i den mån de stannar – ett värdefullt tillskott friskt blod till vår underminerade befolknings-”pyramid”. DN 27-09-44

Om man analyserar blodet från opposition VI-DE synpunkt kan det påstås att det friska blodet ansågs nödvändigt eller även livsviktigt för det svenska samhället med tanke på att blodet förknippas till livet. Med det räknade man in DE i ett gemensamt blodomlopp. Man hade gått med på att acceptera att förena det främmande i det som man ansåg vara VI. Flyktingar eller problem förknippade med dem som abstrakt begrepp förklarades med hjälp av människokroppens uppbyggnad. På så sätt uppstod de främmande estländarna som blodgivare. Dock framgick det att esterna kom att fylla luckorna i pyramidens nedersta del, dvs esterna kom att tillhöra eller räknas med att tillhöra gemene man.

Hierarkiaaxeln UPP-NER fick sitt uttryck i pyramidens form där svenskarna stod uppe och hade högre ställning i samhället. De som kom i land, kom att utgöra

den nedre delen av samhället. På så sätt uttrycktes relationen av över- och underordning. I spetsen var det trångt där det fanns det inte så mycket rum för andra, speciellt för de främmande DE. De högre positioner bevakades noga och man släppte inte in främmande utan att sätta de i prov.

6.5.4. Ben

Med hjälp av att använda motivet av de första stegen skapades det en föreställning om en nyfödd som utförde det första led i planerade handlingen (14). I given sammanhang menades det att man hade ingen erfarenhet i den nya situationen och omgivningen samt att det rådde ovisshet bland flyktingarna. Man först bara forskade omgivningen för att klara sig i det främmande landet. Man var tvungen att återvända i sin utveckling och börja om igen med livet. Man måste lära sig att gå, dvs också i den abstrakta meningen kunde de första stegen vara något osäkra och försiktiga. Man saknade kunskap om vart man ska ta vägen och detta medförde tvivel om de första ostadiga steg var de rätta. Även om man syftade till det fysiska – benen – var det klart att man menade hela framgången, att klara sig. Det svenska samhället var redo att hjälpa till med att göra flyktingarnas anpassande till samhället lättare genom att själv ta ett steg närmare (15).

(14) ”Teataja” (Tidningen) behandlar i sin senaste ledare ”de första stegen i det främmande landet”. *DN 21-09-44*

(15) Genom att lösa den viktiga undervisningsfrågan kan man hoppas komma ett steg närmare flyktingarnas inpassande i det svenska samhället på ett naturligt och riktigt sätt. *DN 17-12-44*

6.5.5. Huvud

För att samla organisationer med gemensamma likadana verksamhet tillsammans förenades de med hjälp av att bekläda de under en klädesplagg (16). Här kunde man dra parallell till att man behandlade organisationer som människokroppar där man satte på en skyddande huvudbonad för att få alla spridda enheter som hade haft en gemensam uppgift under samordnande ledning/kontroll.

(16) ... men de driver nu sin hjälpverksamhet under en hatt. *DN 02-12-44*

Antalet flyktingar som kom till Sverige bekräftades genom att man manade upp en bild av en hord av människor där man såg och kunde räkna bara huvuden (17). Det kunde betraktas som synekdoke eftersom huvuden stod för hela människan. I

kontextet där den skaran sjöng gav man ännu starkare upphov till att använda uttrycket. Huvudantalet var människoantalet.

(17) När båten lade till vid kajplatsen i Örnköldsvik efter att ha bogserats från Ulvön stod hela den ömkansvärda, tusenhövdade skaran och sjöng stilla och med röster skälvande av köld en psalm i tacksamhet över att ha kommit i hamn. *DN 28-09-44*

Det överväldigande intrycket av att leva in i de arma människornas öde uttrycktes genom att man manade upp bilden om både det fysiska såväl den andliga väsen av människan (18). Fast det var bara det fysiska som uttryckligen betecknas, var man skakad in i det innersta som fick uttryck i den fysiska.

(18) En bävan går oss genom märg och ben inför det öde, som kan förestå dessa kulturfolk. *SvD 15-09-44*

6.5.6. Värme

Inom kognitiv semantisk forskning förekommer temperatur ofta som ett grundläggande begrepp. Enligt Lakoff och Johnson tillhör värmen till ”some of the central concepts in terms of which our bodies function” (1980: 57). Som en grundläggande begrepp för människan (kroppslig erfarenhet) förekommer temperaturupplevelser överförda i abstrakta domäner. Kövecses påstår att undersökningar har visat hur vrede konceptualiseras på basis av kroppslig erfarenhet och att det är delvis kulturellt universell (1995).

Som det kom fram från det granskade materialet fanns det inom temperaturdomänen en del metaforer. Företeelser och känslor kan beskrivas i vår kultur som varma. Det som kommer fram i de följande exemplen är ett växelförhållande mellan tillgivenhet och kroppsvärme skapad av den fysiska närheten. Det relateras till närhet, vänlighet (66-68). Man hade lagt upp en nyhetsspalt på estniskan för de många estniska flyktingarna i den lokala tidningen på Gotland. I sin tur publicerade *Dagens Nyheter* ett exempel på en notis där esterna uttryckte sin tack över detta tillmötesgående (68).

(66) - Vi rikta en varm vädjan till alla arbetsgivare i landet, särskilt inom jordbruket, då nu så mycket arbetskraft kan frigöras, säger byråchef *S v e n S k o g h i* arbetsmarknadscommissionen. *SvD 23-11-44*

(67) Vi ha f. n. cirka 17 000 evakuerade och flyktingar i Västerbotten, berättar vice ordföranden i Västerbottens rödakorsdistrikt, presidentskan Elsa Elliot från Umeå, och ger ett varmt erkännande åt den insats som Röda kors-samariterna från sydliga Sverige gjort hjälparbetet för dessa. *SvD 20-12-44*

(68) Teadete avaldamine eesti keeles on uueks tõendiks "Gotlands Allehanda" soojast suhtumisest eesti rahvale.¹ *DN 02-10-44*

Värmen i stor grad utgjorde samlings- och utgångspunkt för sätet därifrån kunde farliga idéer spridas till samhället (69).

(69) De baltiska kommittéer som upprättas i Sverige är härdar för fascistisk och antitysk propaganda. *DN 31-10-44*

Vad som gäller känslor medför hetta i sinnesrörelse genom kroppsligt tillstånd som vållar sveda och påminner om brand. Känslor av lidelse fick uttryck i form av bön som bevis på medlidande med det främmande folket i landet (70).

(70) Pastor primarius slutade med en brinnande bön för fred och rättvisa, och den fulltaliga menigheten reste sig och sjöng en var på sitt språk "Vår Gud är oss en väldig borg". *SvD 15-09-44*

Problem kan ha egenskap av fysiska tillstånd som brand. Flyktingar hade medfört ett tillstånd som skulle släckas för att hindra dess spridning. Problemet som eld krävde att man reagerade omedelbart för att komma undan känslan av ont (71).

(71) Ett verkligt brännande problem utgör den stora gruppen arbetslösa intellektuella baltiska flyktingar. *SvD 31-12-44*

Kroppen som källdomän i form av hjärtat, blod, händer, ben, huvud, värme kom till användning för att konceptualisera känslor, människor, händelser, organisationer, politik, historia.

¹ Publiceringen av meddelanden på estniska är ännu ett bevis på den varma inställningen "Gotlands Allehanda" har till det estniska folket.

6.6. Människan som behållare

Människan som en biologisk varelse kan betraktas som en behållare. Källan för att se människan som behållare möjliggör att saker och ting behandlas från ägandets synvinkel. Gränsen mellan det som man äger och vad man inte äger framgår också av metaforenas användning. Det som man inte äger hamnar utanför människan och det anses som främmande. Det som ligger inne, existerar och känns som vårt. Behållaremetaforer är ontologiska metaforer och är knytta till människokroppens funktioner eller själva kroppen. Ontologiska metaforer är så ofta förekommande i språket att man vanligen inte lägger märke till dem i texten. I kroppsmetaforer förknippar man tillsammans två olika områden där kroppen står för källdomänen. Till skillnad från kroppsmetaforer utgår man här från konceptet att människan är en entitet som relateras till omgivningen.

6.6.1. Ut

Att man konceptualiserar människan som behållare får uttryck i det följande. Balansen i privata sfär skulle upprätthållas men på grund av det att man är upprörd, säger man att man är utom sig (1). Man upphör att vara riktigt sig själv. Någoting har lämnat människans fysiska kropp som gör att man tappar balansen.

(1) Modern till den försvunne mannen, som kom med en annan båt, är utom sig av ängslan, och för att om möjligt få visshet om båtens öde lät landsfiskalen i Älvkarleby på onsdagen efterlysa den i radio. *DN 05-10-44*

De innerliga känslor som inte får utrymme i sin behållare får uttryck genom att släppas från kroppen i form av fysiska tårar. Reaktionen på de genomlidna strapatser är att man tappar tårar ifrån sig (2).

(2) Barnen gräto, och många vuxna fälldes också tårar, när de kommo i land och blevo omhändertagna av lottorna och sköterskorna. *SvD 28-09-44*

Människan är en behållare där kraften för att uppehålla livet har sitt säte. Denna förutsättning för det levande tillståndet kan rymma ifrån människan som om det hade varit i fångenskap (3). Om den kraften lämnar behållaren, upphör livsfunktioner. Man äger i behållaren krafter som under svåra förhållanden hotas att gå sönder (4).

(3) Man fick ut en frälsarkrans till honom, men innan man med hänsyn till alla de övriga fick tid med honom hade livet flytt. *DN 11-10-44*

(4) Utrustningen har i många fall varit ytterst bristfällig och de ombordvarandes motståndskraft vid räddningen på bristningsgränsen. *DN 11-10-44*

Kroppskrafter i en levande varelse kan som följd av svåra situationer förlora egenskaper som kraft. Man har utmattat och försvagat egenskaper som existerar under de normala förhållanden (5).

(5) Alla de räddade voro mycket utmattade och de togos om hand på bästa sätt av fyrfolket och av personal från marinen och voro snart utom all fara. *SvD 12-10-44*

Om någonting berövas från människan lämnar man denna i värnlös ruinerad tillstånd. Någon har tagit ifrån eller gjort slut på deras förråd de som inte tillhörde till dem. Man står oförsvarad och oskyddad om man äger ingenting (6-8).

(6) Penningbelopp överlämnades till barnets moder samt till bankmannens änka, som nu står utblottad med två minderåriga barn. *DN 30-09-44*

(7) Det gällde att taga hand om, utspisa och ibland bekläda utblottade människor, som ofta nådde våra kuster i småbåtar efter en färd över Östersjön i storm och hög sjö. *SvD 03-11-44*

(8) I Sverige väntar honom nu uppgiften att så gott sig göra låter organisera kyrkligt liv och arbete bland de omkring aderton tusen ester, som, mestadels i utblottat tillstånd, lyckats taga sig över till vårt land. *SvD 08-11-44*

Genom vissa verksamhet eller att man lämnar viss information kan man locka fram reaktioner från behållaren. Man tvingar fram ett omdöme om någonting som berör de ifrågavarande (9). Det som framkallats inne i behållaren får sin uttryck på ytan.

(9) Det är naturligtvis möjligt, sade utrikesministern, att själva meddelandet om att en sovjetrisk representant skulle få tillfälle att hålla ett anförande i lägren framkallat en viss undran bland flyktingarna om vad avsikten med dessa besök kunde vara. *SvD 14-12-44*

6.6.2. Med

Människan som behållare kan medföra i sig abstrakta företeelser som sjukdomar. Formuleringen här strukturerar den abstrakta som fysiska som man har lättare att utöva kontroll över. Det gör ett intryck att det var en avsiktlig handling (10). Till skillnad från sjukdomens metafor används sjukdom här i egentlig mening. Metaforiskt här är att man konceptualiserar sjukdomen som ett fysiskt fenomen som människan som behållare kan ta med sig.

(10) Det är inte otänkbart att flyktingarna för med sig epidemiska sjukdomar, och därför är det nödvändigt med inskränkt rörelsefrihet. *DN 09-10-44*

6.6.3. Tillbaka

Livskraften som har lämnat människan kan man försöka återkalla till behållaren genom att använda fysiska medel (11). Som inbjudningsmetod använder man medicin som hjälpmedel.

(11) ... och trots försök med konstgjord andning, syrgasbehandling, värme och insprutning av stimulerande farmaka, vilka utfördes av fartygsläkaren, kunde han inte återkallas till livet. *DN 11-10-44*

6.6.4. Över

Om man befinner sig i ett farligt läge har man hotande faran eller risken hängande över (huvudet på) människan (13) eller föremålet (12). Hotet kan komma från olika håll men förmodligen på grund av UPP-NER dimensionen och gravitationen som drar kroppar och som man ser, också de abstrakta företeelser, mot jorden med tyngd-/dragningskraft. Situationer där en obetydlighet kan bli avgörande, behövs det en lycklig vändning genom att man beter sig på ett rätt sätt eller omständigheterna förändras på ett lyckligt sätt.

(12) Då motorbåten kraftigt slog mot jagarens sida och plötsligt överhängande risk för att den skulle sänkas förelåg, nödgades jag genom kraftig back göra mig fri. *DN 11-10-44*

(13) De ombordvarande, som särskilt på den ena båten kom i överhängande fara, räddades i land sedan fyrbiträdet K. A. Öhlin och värnpliktige Erik Bohman tagit sig ut till båtarna med livlinor om kroppen. *DN 26-10-44*

Människan som utstår situationer som man anser hopplösa, betraktas som vinnaren över strapatserna. Man har lyckats leva längre än den svåra situationen som orsakade svårigheterna (14). Svårigheterna betraktas som fysiska föremål som man kan utstå genom att gå över dem (15).

(14) Mannen var den ende överlevande och hade legat i vattnet i tre dygn, då han räddades. *SvD 04-10-44*

(15) - Barnen ha glatt sig så åt julen och äro så lyckliga, berättar en av mammorna till sist, barnen ha över huvud taget lätt att anpassa sig och äro nog de, som bäst komma över svårigheterna, tillägger hon. *SvD 22-12-44*

6.6.5. In

Det som man ser kan lämna olika djupt intryck in i människan som behållare. Ju mer man engagerar sig i verksamhet desto djupare i behållaren känner man sig berörd (16, 17, 19). Man kan försöka att uppleva situationen i behållaren genom att föreställa sig att man har hamnat i samma situation som en annan behållare (18).

(16) Mr Goodman försäkrar att han blev djupt imponerad av det samarbete som ägde rum mellan militära och civila myndigheter samt frivilliga hjälporganisationer. *DN 24-10-44*

(17) Snart sitter jag fördjupad i familjealbumet från den tid för länge sedan då den här familjen levde ett lyckligt liv på Östersjöns motsatta kust. *SvD 08-10-44*

(18) Den som ej upplevt det har nog svårt att sätta sig in i vad det vill säga att i bokstavig mening börja med två tomma händer och försörja en hel familj i ett nytt land. *SvD 08-10-44*

(19) Och mannen och hustrun berättar om sitt, man glömmer tid och rum och helt lever in i deras öden. *SvD 08-10-44*

Kunskaper kan man ha i sig ger som resurs och fördel vad som gällde att få arbetsplats (20). Mer kunskaper ger gynnad ställning också i krissituationer.

(20) Storstäderna öppnas för övrigt i princip endast för sådana flyktingar, som besitta specialkunskaper av ett eller annat slag. *SvD 23-11-44*

Att angripas av sjukdom genom att man sjunker i det visar att man har övergått till ett annat tillstånd än som är normalt (21). Riktningen NER bekräftar att det som behållaren har inträffat är skadligt.

(21) Med söndagens kontingent medföljde vidare en några månader gammal gosse som insjuknat i dubbelsidig lunginflammation. *DN 09-10-44*

I en besvärlig situation befinner man sig i en sinnesstämning som fylls av oro. Behållaren är fylld med verklighetsfrämmande känsla i en sådan utsträckning att man svävar (22). Det innehåller en viss obegriplighet – om man är full av någonting skulle man i stället bli mer tung. Här fylls man upp men ändå blir man lättare så att man kan lyftas upp i luften. Man kan tolka det på följande sätt att om man betecknar någonting att sakna verklighetsunderlag på existerar det inte. På grund av det kan det inte heller väga någonting.

(22) Ofta har det lyckats oss att föra dem samman, men många svävar naturligtvis fortfarande i ovisshet om sina närmaste. *DN 01-11-44*

Man kan fylla behållaren med olika sinnesstämning (23).

(23) Salen på Vikingshill blev fullsatt av mammor och barn, när den stora högtiden skulle börja, och mera allvarsfyllda linullar – av ursvenskt typ för resten – såg man sällan än dessa flyktingsbarn, väluppfostrade, tysta, stillsamma inför det underbara som skulle hända och till synes absolut opåverkade av de brokiga miniatyrhattar som de alla blivit prydda med vid ingången. *DN 22-12-44*

6.6.6. Genom

För att nå sina mål måste man ibland ta sig fram genom mödosamma situationer (24, 26, 28) eller tider (27) som kräver möda och ansträngning samt att utstå lidanden. Att gå igenom svårigheterna tillsammans gör behållaren starkare (25) och oframkomligare för andra bekymmer (26) eller så blir svårigheter starkare än människan och man måste mista sitt liv (29).

(24) Så mycket ha de gått igenom, så mycket ha de förlorat, så oviss är framtiden, och ändå – mig ge de en känsla av en stor glädje över livet och en osårbarhet mot allt som annars så lätt fördystrar tillvaron för människor. *SvD 08-10-44*

(25) Kanske ha också de genomgångna svårigheterna, främlingskapet i det nya landet och vissheten om att man måste hålla ihop för att klara sig och sitt gjort mycket till för att skapa en bärande arbetsgemenskap och familjesammanhållning. *SvD 08-10-44*

(26) De satt eller rättare sagt stod som packade sillar och fick genomlida en natts storm på Östersjön. *DN 29-10-44*

(27) Bland de naturaliserade ”i första generationen” har de flesta uppträtt som goda svenska medborgare även under de ovanligt påfrestande tider vi genomlever. *DN 01-11-44*

(28) Marinpress har gjort ett utdrag ur en rapport från fartygschefen på jagaren Gävle, kommandörkapten B. F. Thermænius, som exempel på de påfrestningar flyktingarna haft att utstå. *SvD 11-10-44*

(29) Flera ha avlidit efter de utståndna strapaterna. *SvD 20-10-44*

6.6.7. Lös

I fall behållaren äger inte eller behållaren inte ägs av någon/något, säger att man saknar någonting som man borde ha. Man är inte sammankopplad till systemet som stat (30-33) eller familj (34).

(30) De som komma till utlandet upptas också som sovjetryska medborgare om de anmäla sig på sovjetryska legationen. De som inte gjort detta ha vi betraktat som statslösa, sade hr Günther. *SvD 14-12-44*

(31) Även statslösa och över huvud taget alla, som ha asylrätt här, ingå givetvis i den stora skaran av gäster. *SvD 15-12-44*

(32) Utom de statslösa är icke mindre än 30 länder representerade i statistiken. *DN 09-11-44*

- (33) Sverige bör inte skapa fler statslösa. *DN 01-11-44*
(34) Fader- och moderlösa kom ”med strömmen”. *DN 12-11-44*

Om man saknar hem känner man sig hemlös som är ofta känslöbetonat (35). Man känner att man har inteting fast i tillvaron och man känner sig som främmande. Hjämlös är man om man lämnas utan bistånd och ingen försvarar dem.

- (35) Kommittén för Estlandssvenskarna har genom presidenten Birger Ekeberg med tacksamhet mottagit en summa av 5 000 kr., en liten julklapp till estlandssvenskarnas hemlösa barn och hjämlösa gamlingar ... *SvD 22-12-44*

Sanslös behållare saknar förstånd och kontroll över sin kropp (36). Livlös betyder att man har förlorat all kontroll över behållaren, man har förlorat förmågan att leva (37).

- (36) Den som först insjuknade, en man i 35-årsåldern, fördes vid 17.30-tiden på onsdagen i sanslöst tillstånd till Ersta sjukhus men var vid framkomsten dit redan död. *SvD 29-12-44*
(37) Denne var emellertid livlös, ... *DN 11-10-44*

6.6.8. Kommunikation

Kommunikationen innebär att dela UT uppgifter från behållaren och ta IN uppgifter i behållaren. För att få fram sina tankar och åsikter måste man tala ut de från behållaren genom att använda språk (38-40). Man överför det abstrakta i språkljud för att nå fram.

- (38) Jag uttalar den innerliga förhoppningen att er närvaro här inte alltför mycket må fördystras av saknaden efter hemmet [*sic*] och längtan till hemlandet, och jag uttalar också den förhoppningen att ni härifrån medför bestående intryck av vänskap och deltagande i er hårda lott, intryck som stärker banden med Sverige och dess folk. *SvD 27-12-44*
(39) Mötet beslöt sända tacktelegram till regeringen och antog en resolution vari föreningen uttalar sitt tack till svenska myndigheter, organisationer och enskilda personer som möjliggjort Estlandssvenskarnas överflyttning till och bosättning i Sverige. *DN 26-11-44*
(40) Det svenska hjälparbetet på ön har studerats av dr Neville Goodman, represetant för de förenade nationernas bekanta hjälporganisation, och han uttalar i en intervju för Svenska Dagbladet på sidan 10 sin beundran för detta arbete, som gjort ett utomordentligt intryck på honom. *SvD 25-10-44*

Klarhet över situationen åstadkommer man genom att bringa information fram i dagsljus (41).

(41) Den som lämnar dessa upplysningar är civilförsvarsdirektör Harald Klette i Västervik, som tillsammans med polischefen stadsfiskal Åke Nyberg som chefen för socialtjänsten i distriktet rektor E. Spångberg svarar för att den organisationsapparat som tar hand om flyktingarna fungerar perfekt. *DN 09-10-44*

Att säga ut en mening måste man trycka ut det från behållaren (42, 43). Som konventionaliserad kraftmetafor har man här överfört den kroppsliga upplevelsen.

(42) Det är, som en tjänsteman uttryckte sig, så trångt, att man behöver skohorn för att komma in i vissa rum. *SvD 22-10-44*

(43) Från sovjetrisk sida har uttryckligen förklarats för svenska regeringen, att de flyktingar, som återvända hem inte komma att utsättas för repressalier av något slag. *SvD 14-12-44*

Om man inte medverkar gärna i att lämna ifrån sig uppgifter från behållaren, utövar man trycket på den för att tvinga fram det som anses vara nödvändig (44).

(44) ... för att pressa ur dem uppgifter. *DN 31-10-44*

Om man saknar information kan man skaffa den i sig genom att hämta in den (45).

(45) Efter anförandet skulle de av flyktingarna som så önska få besöka den sovjetryske representaten för att inhämta närmare upplysningar. *SvD 14-12-44*

Kommunikationen är ömsesidigt växel att lämna ifrån sig och ta emot information. Det som sker är inte ett konkret utbyte av föremål utan man växlar sina tankar utan att ge dem helt ifrån sig och få som ersättning de andras tankar (46).

(46) Sångutövningen utgjorde repetition till framträdandet i Eriksdalshallen på Gustav Adolfsdagen, och man hade tagit detta tillfälle i akt för att få komma samman och träffa landsmän samt utbyta tankar både om det förgångna och om framtiden. *SvD 04-11-44*

Orden som informationens bärare kan dock uppfattas som utan innehåll om man tvivlar på sanningsgraden av dem. I det följande exempel konstaterar man dock att med hjälp av seendet som beviset på sanningen har orden sitt innehåll (47).

(47) ”Man får med egna ögon se hur verkligheten bakom de många berättelserna ter sig, se att det inte är tomma ord, detta att många människor bokstavligen inte ha kläder att skylla sig med.” *SvD 05-10-44*

6.6.9. Röra vid

Om någonting gör psykiskt intryck på människan framställs det som om man har fysiskt rört behållaren (48). Det som har förmågan att vålla den rörande effekten är sympati, medlidande, tacksamhet. Behållaren berörs om den känslomässiga laddningen uppstår (49).

(48) – Det första jag tänkte på var faktiskt att det verkade så trevligt, säger hon, esterna är förtjusande människor, glada och vänliga och lugna, och det är rörande att se hur tacksamma de är för allting. *SvD 05-10-44*

(49) En mäktigt gripande förbönsgudstjänst för Baltikums folk hölls på torsdagskvällen i Jakobs kyrka, som snabbt fylldes av härvarande baltiska koloni och dess svenska vänner. *SvD 15-12-44*

Förutom de själsliga känslorna kan behållaren bli vidrörd av handlingar och åtgärder. Man kommer i kontakt med eller faller under verksamhet genom beslut som har fattats (51-55). Man blir uppskakad i sinnerna om de obegripliga hemska händelserna gör intryck på människor (50). Man har kraftigt rört vid behållaren.

(50) Det är rimligt att anta att många personer som vet sig skyldiga till handlingar vilka uppskakat sinnena och rättkänslan hos vanliga människor och icke kan rättfärdigas av krigets krav vill göra försök att fly till neutrala länder, däribland Sverige, för att sålunda undandra sig straff. *DN 06-09-44*

(51) De härav berörda ha tagits omhand i en särskild förläggning, där behandlingen är densamma som i övriga liknande förläggningar. *SvD 14-12-44*

(52) Man vet emellertid, att det rör sig om flera tusen personer: jurister, läkare, ingenjörer m. fl. *SvD 31-12-44*

(53) Slutligen vill jag påpeka att estlandssvenskarna inte alls beröras av ifrågavarande åtgärder. *SvD 14-12-44*

(54) Vad de baltiska flyktingarna beträffar ha de helt på eget initiativ kommit till vårt land. *SvD 14-12-44*

Människan som behållare förekom som förväntat mycket i materialet. De underkategorierna som upptäcktes är följande: ut, med, tillbaka, över, in, genom, lös, röra vid. Kommunikationen har bildat en enskild underkategori. Att se människan som behållare möjliggör att strukturera även abstrakta företeelser från ägandets synvinkel.

6.7. Seendet

En av avsikterna i kognitiv lingvistik är att upptäcka sätt hur människor förenar olika områden av erfarenhet. De sensoriska förnimmelser som t.ex. synförmåga tar man ofta till användning som källan till att metaforisera mänskligt vetande (Sjöström 1999). Eftersom det är seendet genom vilket vi får den största mängden av informationen om omgivningen, tror man mest på informationen som man har fått tag i just med hjälp av denna kanal av informationsinhämtning. Man kan påstå att det kan också vara länken som gör det möjligt att uppfatta det som man ser som kunskap, sanningen, någonting som man knappast ifrågasätter. Dessutom kan man säga att ögat spelar en väsentlig roll i kontrollverksamhet. Enligt Lakoff och Johnson kan synfältet uppfattas som behållare. Om man utgår från det, kan man bestämma om någonting eller någon är innanför eller utanför behållaren.

6.7.1. Röra någonting/någon med ögon

Genom att röra upplever man direkt fysisk erfarenhet. Vad som kan röras vid, uppfattas som verklig, sann. Det är realitet som man har att göra med. Med seendet förknippas det också förmågan att utöva kontroll över någonting eller någon man ser. Man kan rikta uppmärksamhet mot det som man tror är relevant och således markera det som man erfar att vara värd att tala om. Dessutom kan man markera graden av rörande som antingen syftar till negativ eller positiv insikt (hot, kontroll, någon angenäm känsla, intresse osv).

I det undersökta materialet förekom en mängd av bevis på att förnimmelsen seendet står som ett centralt medel för inhämtning av information. Sanningsgraden höjs med det visuella bekräftandet över det som har ägt rum. Man har sett och kontrollerat sannighetsvärden genom att med egna ögon bevisa faktum. I de betraktade artiklar kan man finna bekräftelsen till fenomenet i följande utdrag antingen i form av verb eller substantiv: ”... överallt kunde man se hål efter kulspruteeld och granater, ...” *DN 16-09-44*, ”De flesta ser också ut att trivas bra här, ...” *DN 27-09-44*, ”Det var en hemsk syn att se alla dessa hemlösa ...” *DN 28-09-44*, ”Det var en både gripande och fruktansvärd syn ...” *DN 28-09-44*, ”... ännu vid 22.30-tiden på kvällen såg man en och annan lampa brinnande ...” *DN 29-09-44*, ”För närvarande syns strömmen vara hejdad, ...” *DN 10-10-44*, ”... under mitt långa

arbete inom internationell hjälpverksamhet inte sett maken, ..." *DN 24-10-44*, "De ser ut ungefär som om de vuxit upp på den östgötska myllan, ..." *DN 12-11-44*, "... man behöver bara se den idoghet som gummorna ägger i dagen vid stickstrumporna, ..." *DN 12-11-44*, "Det ser heller inte ut som om någon drog sig för dagens arbete: ..." *DN 12-11-44*, "... ser vi först efter om vederbörande finns i det register över samarbetsmän som vi lagt upp..." *DN 17-12-44*, "...stillsamma inför det underbara som skulle hända och till synes absolut opåverkade av de brokiga miniatyrhattar ..." *DN 22-12-44*, "Det var en både skakande och beklämmande syn, ..." *SvD 28-09-44*, "Man får med egna ögon se hur verkligheten bakom de många berättelserna ter sig, se att det inte är tomma ord, detta att många människor bokstavligen inte ha kläder att skyla sig med." *SvD 05-10-44*, "... det är rörande att se hur tacksamma de är för allting." *SvD 05-10-44*, "Man ser inte längre någon annan möjlighet än att börja arbeta i skift, ..." *SvD 22-10-44*, "Det jag sett av svenskt hjälparbete, ..." *SvD 25-10-44*, "Med mina egna ögon såg jag omhändertagna estländskor, ..." *SvD 25-10-44*, "Under ledning av direktor Ernst Idla får auditoriet se några estländska folkdanser." *SvD 03-11-44*, "Han framhöll att en del flyktingar synas ha nästan obehindrad rörelsefrihet såväl lokalt som vid val av sysselsättning, ..." *SvD 10-12-44*, "... skillnaden i behandlingen icke enbart bottnar i vårt sätt att se på patrioter och quislingar." *SvD 14-12-44*, "Det är för oss en glädje att i denna kväll få se er som gäster hos Stockholms stad." *SvD 27-12-44*.

6.7.2. Visa för att övertyga

Med att låta någon se vad man kunde försöker man bringa klarhet över omständigheterna eller övertyga någon att man duger i samhället. Det man söker bekräftelse till kan vara språkinläring (1), politisk (2, 3) eller kulturell verksamhet (5-9).

(1) De visar emellertid stor iver att få lära sig svenska, åtminstone hjälpligt, fast de anser språket mycket svårt, och vi har ordnat med att en del av barnen skall få besöka folkskolan i Enköping. *DN 27-09-44*

(2) Någon politisk "sällning" (i "kollaborationister" och "patrioter"), som är nödvändig beträffande många flyktingsgrupper från andra ockuperade länder, har inte visat sig nödvändig för esternas del. *DN 27-09-44*

(3) En estnisk förtroendemän svarar för ordningen i lägret genom särskilda ordningsmän i de olika husen – vi har sex stycken här – och eftersom alla inser vikten av sämja och god sammanhållning, har denna enkla organisation visat sig utmärkt. *DN 27-09-44*

(5) För närvarande vistas i Sverige ungefär 20.000 estniska flyktingar och omkring 6.500 estlandssvenskar, bland vilka det finns ett stort antal K.F.U.M-are och yngre prästmän som visat sig intresserade för saken. *DN 07-11-44*

(6) - Nu ska ni först visa om ni kan nånting, sa den grå jultomten, och så steg några barn upp och läste upp dagens evangelium, högtidligt i sina brokiga karnevalshattar. *DN 22-12-44*

(7) ... som tillsammans med en hel rad estniska operasångare och skådespelare skall visa stockholmarna vad estniska flyktingar kan. *DN 14-12-44*

(8) – Nej, du får ingenting förrän du visat om du kan något, sa tomten, och så fick hon läsa upp en liten vers som mamma lärt henne. *DN 22-12-44*

(9) Där det fanns estniska präster anordnades gudstjänst på julaftonens förmiddag, och på kvällen kom det överallt jultomar, som efter estnisk sed först lät barnen visa prov på något som de kunde innan de fick någon julklapp. *DN 27-12-44*

Om man har visat sig vara värd i samhället ges det hopp att man i framtiden anskaffar sig högre status i det svenska samhället. Man utesluter dock estländare (10). Utsikten att få medborgarrätt beror på de bevis man visat upp till de vederbörande myndigheter (11).

(10) Det är endast skandinaver som numera har utsikt få svensk medborgarrätt efter 5 års prickfri vistelse i vårt land. *DN 01-11-44*

(11) För andra invandrare kräver vi i regel minst 10 år, och då skall vederbörande hela tiden ha visat sig lämplig i alla avseenden, således icke minst det politiska. *DN 01-11-44*

Svenska myndigheter får bevis för sin arbetseffektivitet genom att visa sin skicklighet (12,) eller intresse att behandla ärenden (13) samt att åtgärder man har tagit till har visat sig vara lämpliga (14, 15). Man ställer sig emellertid tvekande eftersom de uppgifter som man har till sitt förfogande kan eventuellt vara oriktiga (16). I samband med krigshändelser som man hade betraktat och hoppet att kriget kommer snart att vara över hade man betraktat optimismen men man hade dragit felaktiga slutsatser utgående från den (17).

(12) Men naturligtvis visar myndigheterna därvid smidighet, så att exempelvis arbetstillståndet får längre giltighet efter ett antal års klanderfri vistelse hos oss. *DN 01-11-44*

(13) De svenska myndigheterna har här som annars visat stort intresse, och man hoppas att då vårterminen börjar ha hunnit ett steg närmare en lösning. *DN 06-12-44*

(14) På sommarkolonierna Norrmalms och Vämblinge har man det så ordnat, och det har visat sig gå utmärkt. *DN 10-10-44*

(15) - Vi överväger därvid att ordna undervisning dels i olika familjeläger, där vi har rätt många barn, dels också, om det skulle visa sig lämpligt, att skapa särskilda internat för skolpliktiga barn. *DN 17-12-44*

(16) När detta sker ser vi först efter om vederbörande finns i det register över samarbetsmän som vi lagt upp med ledning av uppgifter av flyktingarna här, och om så är fallet släpps vederbörande inte in, förutsatt att inte våra uppgifter visar sig vara felaktiga. *DN 17-12-44*

(17) Den optimism i fråga om ett snart avgörande som för en tid sedan starkt kom till synes har trätt tillbaka för ett mera återhållsamt bedömande. *DN 31-10-44*

Med hjälp av exempel som kommer att illustrera situationen, frammanar man bilden av verkligheten. Man ger bevisande exempel på att visa riktigheten av de verksamhet som man har utövat (18).

(18) Hur bekymmersam situationen i detta hänseende är illustreras tydligast av det faktum, att kommissionen först och främst har 400 svenska intellektuella arbetslösa, som måst utplaceras en utlänning aldrig får ta en plats för en svensk. *SvD 31-12-44*

6.7.3. Det visuella fältet är behållare

Seendet har sina gränser som leder till att allt befinner sig inte inom vår synfält. Om någonting är inte synlig eftersom synfältet är begränsat, vet man inte riktigt i vilken utsträckning man har rätt i (19). Egenskap att vara synbar motsvarar beviset på sanningen eller kunskap.

(19) Så vitt jag kan se, säger hr Bergquist, medför detta att en rättsstat som den svenska inte gärna kan tänkas återta medborgarskap utan att en tillfredsställande allmän ordning för de statslösas rättsställning och rättsskydd först kommer till stånd. *DN 01-11-44*

Genom att påstå att synpunkter utgår från iakttagelser våra ögon har granskat (20), kan man dra slutsaten att man utesluter andra synvinklar ifrån vilken man kan behandla frågan (21, 22).

(20) Kommer svenska myndigheter till det resultatet att den eller den i våra ögon gjort sig skyldig till något som kunde karaktäriseras som krigsförbrytelse, så har vi i all rimlighets namn ingen anledning att bädda mjukt för den mannen eller att omge honom med en barmhärtig tystnad. *DN 12-10-44*

(21) Ur vår synpunkt är det naturligtvis önskvärt att det estniska modersmålet hålls levande. *DN 06-12-44*

(22) Från vår synpunkt finns det intet estniskt, lettiskt eller litauiskt medborgarskap. *DN 14-12-44*

6.7.4. Bestämman genom att se

Man litar på ögon och det som man har sett själv. Som följd bestämmer man sig enligt vad man har sett och sätter igång med arbetet (23-26).

(23) Den 26/9 kl. 0900 siktades en 10-12 meter lång ruffad motorbåt drivande till synes redlös (vindstyrkan cirka 18 sekundmeter, mycket svår sjöhävning). *DN 11-10-44*

(24) Därvid har vi naturligtvis också utgått från iakttagelsen att mera nyligen invandrade personer stundom intresserar sig för ursprungslandets politik på ett sätt som är olämpligt och besvärande. *DN 01-11-44*

(25) Enär vid detta tillfälle cirka 40 personer var kvar i motorbåten, bedömde jag riktigare att söka rädda dessa i första hand och lämna den överbordgångne, som drev bort i frälsarkrans med armar och huvud ovan vattnet och synbarligen vid liv ehuru troligen svårt medtagen. *DN 11-10-44*

(26) De nödställda drogos och halades nu småningom ombord genom hjälp av "Gävles" besättning, ofta i uppenbar livsfara vid båtens och jagarens häftiga rörelser. *SvD 11-10-44*

6.7.5. Kontroll är UPP

De följande exemplen är orientationella metaforer som bygger på fysiska erfarenheter. Man tror att om man håller ögonen på någonting eller någon, har man strängare kontroll över händelserna (27) och man har lättare att fatta beslut om vad som behövs att ordna (31). Man kan förebygga att händelser inte sker om man lägger översynen över de (28-30). Man granskar läget uppifrån med avsikten att man ser tydligare därifrån.

(27) Min avsikt var att sedan bärgningen avslutats söka ta ombord honom, varför utkik hela tiden hölls på hans läge. *DN 11-10-44*

(28) Det har emellertid sörjts för en noggrann övervakning av dessa, och deras rörelsefrihet har starkt begränsats. *DN 31-10-44*

(29) Alla vet väl också att övervakningen av utlänningars uppförande är ganska ingående. *DN 01-11-44*

(30) De flesta av dessa insamlingar avser Sverige och har redan länge funnits, fastän de nu lagts under vår översyn. *DN 02-12-44*

(31) Över denna kategori har det icke varit möjligt för arbetsmarknadscommissionen att ännu få någon riktig överblick, enär det löpande arbetet med utlänningarnas utplacering på arbetsmarknaden tagit all tid. *SvD 31-12-44*

6.7.6. Olevande ting har ögon

För att fixera sin ställning i viss fråga, har man tagit en utgångspunkt därifrån man betraktar företeelser. Man har synpunkter som syftar till seendets väsentlighet i att

bedöma saker och ting utifrån vilket man bygger upp sina handlingar. Olevande grupper kan ha synpunkter. Här syftar man till att det svenska samhället har synpunkter (32). Verbet införa kan ses som kraftmetafor och man har överfört den från den fysiska erfarenheten.

(32) Om man skulle införa en lag som gav någon myndighet eller regeringen rätt att utstöta en person som en gång efter noggrann prövning upptagits som svensk medborgare, skulle det ur vår svenska samhälles synpunkt medföra det osympatiska resultatet att vi fick två klasser svenskar med olika ställning inför lagen. *DN 01-11-44*

Regeringen hade bestämt att betrakta flyktingar som sovjetryska medborgare. Den svenska regeringen verkade ha ögon att se och efteråt bestämma statusen av baltiska flyktingar (33-36). Utrikesministern påstår i sitt svar inför Riksdagen att Sovjetlegationen beredas tillfälle att få besöka flyktingläger på grund av det att man betraktar inte alla flyktingar som politiska (37).

(33) Därvid gav utrikesministern det överraskande beskedet, att svenska regeringen sedan länge betraktat Baltikum som en del av Ryssland. *SvD 14-12-44*

(34) Ända sedan före kriget har regeringen betraktat de baltiska ländernas invånare som sovjetryska medborgare, meddelade u t r i k e s m i n i s t e r n under onsdagens interpellationsdebatt i andra kammaren om flyktingarna. *SvD 14-12-44*

(35) Han förklarade att regeringen ända sedan före kriget betraktat de baltiska ländernas invånare som sovjetryska medborgare. *SvD 14-12-44*

(36) Utrikesministern förklarade att regeringen ända sedan före tysk-ryska kriget betraktat de baltiska ländernas invånare som sovjetryska medborgare. *DN 14-12-44*

(37) Det är mycket möjligt att bland dessa flyktingar finnas sådana som inte kunna betraktas som politiska flyktingar i vanlig mening, utan som önska återvända till sina hem när omständigheterna medge. *SvD 14-12-44*

6.7.7. Framtiden finns framme

I vår kultur betraktar man tiden som linjär. Tiden som kommer förstår man befinna sig framför oss. Framtiden framställs som om den skulle möta oss (38). Man måste dock ge riktning åt blicken eftersom man kan se också tillbaka (39). Tiden som följer efter det närvarande lägger man förhoppningar i.

(38) Om man riktar blicken framåt är det också klart att vi först och främst bör undvika att ge svenskt medborgarskap åt personer som kan tänkas i någon situation mindre önskvärda. *DN 01-11-44*

(39) Men på det hela taget är estlandssvenskarna föga benägna att se tillbaka, de ser framåt mot en utkomst i Sverige. *DN 12-11-44*

Seendet som sensorisk företeelse metaforiseras ofta som vetande eller kontroll som fick bekräftelse i det undersökta materialet. Strukturmetaforer som förekom var seende är vetande, att se är att kontrollera, att visa är att övertyga, bestämma genom att se, olevande ting har ögon; ontologiska metaforer det visuella fältet är behållare, att se är att röra någonting/någon förekom också genomgående i artiklar. Seendet som kontrollverksamhet kom dessutom att användas i orientationella metaforer.

6.8. Tiden

Som man har redan beskrivit i kapitel där det presenteras teoretiska utgångspunkter, betraktar man den abstrakta tiden ofta som någonting konkret – som ekonomisk tillgång eller en värdesak (Lakoff 1980: 65). Tiden hör till måldomän som definieras med hjälp av andra källdomäner som resurs och föremål. Metaforen används för att förstå en erfarenhetsdomän i termer av en annan erfarenhetsdomän. Tiden som abstrakt begrepp sätts i språkbruket i konkreta termer för att underlätta strukturerandet av den kognitiva världen.

6.8.1. Tid som resurs

Som det framgick från undersökningen av materialet hörde tiden till en av de vanligaste måldomänerna. I materialet förekom det strukturerandet av verkligheten där tiden betraktades som resurs och behandlades som om det hade varit en värdefull ägodel. Man äger den men det vet man inte hur mycket det finns kvar. Om man förlorar eller förspiller det förknippas det med förlust eller skada. Eftersom tiden är begränsad måste man ha kontroll över den att inte ägna sig åt någonting som slöser bort vårt tid (1, 2). I kritiska situationer räcker tiden inte till och man är tvungen att avstå från det som man har planerat att genomföra (3).

(1) ...enär det löpande arbetet med utlänningarnas utplacering på arbetsmarknaden tagit all tid. SvD 31-12-44

(2) Överresan gick utan större tidsspillan, vi hade lyckats skaffa oss några hundra liter bensin, som räckte precis, och nu är vi alltså här. DN 27-09-44

(3) ... *i hast – ej tid med kont och kista ... SvD 28-09-44*

Tiden kan hållas under kontroll genom att sätta den i ramar. Genom att utöva kontroll över tiden är det möjligt att fullgöra planer och erfara känslan av att man har vunnit tid (4). Som begränsad resurs är det högst uppskattat om man lyckas frigöra tid.

(4) Även om båten är någon halvtimme eller mer försenad har vi hållit vårt tidsschema och till och med underskridit det väsentligt. DN 09-10-44

Även om tiden är en abstrakt företeelse, kan man använda den för att nå sina mål. Man kan använda tiden klokt eller missbruka den. Effektiv användning av tid betecknar man som väl använd tid (5).

(5) Själv har han väl använt den tid han varit i Stockholm, han ligger för närvarande i underhandlingar med svenska K.F.U.M om att bilda ett estniskt K.F.U.M.-förbund i Stockholm. *DN 07-11-44*

Tid kan man ta för sig. I nedanstående exemplen har man dock inte valt den möjligheten. Att ge tid till någonting som man inte anser viktigt, verkar betraktas som en förlust (6, 7). Både i *SvD* och i *DN* används uttrycket för att beteckna nöd.

(6) ..., och flera gav sig inte tid att gå landgången från båten utan hoppade från relingen, många vacklande av hunger och utmattning. *DN 28-09-44*

(7) ..., och man gav sig på båten icke tid att använda landgången utan hoppade ner från relingen, vacklande av hunger och utmattning. *SvD 28-09-44*

Det kan vara ont om tid och i så fall måste man noga väga vad som prioriteras. Om de aktiviteter som har ansedds viktigare är genomförda, kan man återvända till mindre prioriterade aktiviteter (8). Tiden kan dock ibland låta vänta sig i fall det som önskas att ske inte inträffar genast (9).

(8) Man fick ut en frälsarkrans till honom, men innan man med hänsyn till alla de övriga fick tid med honom hade livet flytt. *DN 11-10-44*

(9) Men de glömmar förstås inte att längta hem i alla fall, och fast det är mycket vackert här ute vid Mälaren, får vi nog litet då och då svara på deras frågor att det ännu måste dröja litet innan vi kan resa tillbaka hem igen. *DN 27-09-44*

6.8.2. Tiden som föremål

Tiden kan förorsaka skador eller synliga tecken i människornas utseende. I nedanstående mening syftas det antagligen till ansikten (16). Man hänvisar till att estländarna har blivit lik svenskarna i utseendet. Från estländarnas synpunkt har det medfört förändringar i själva nationen, de har förlorat drag som skulle betecknas som medfödd egenskap för estländare. Utgående från exemplet nedanför kan det tolkas som om kvarlämnanden av svenska drag i den yttre är en påföljd av svenskarnas härskande i Estland. Det är utseendet som man har observerat och upptäckt bekanta drag, till och med i en sådan utsträckning att man påstår att man inte kan göra skillnad mellan svensk och estnisk om man bara tar hänsyn till utseende. Stödjande på det följande exempel kan man anta att man har möjligen betraktat estländarnas lika utseende med svenskar som kulturell anpassning till svenskarnas egenskaper under den svenska tiden. Med att erkänna likhet kan man

rättfärdiga de omfattande ansträngningarna som ägnades åt mottagandet som estländarna mötte i Sverige.

(16) Till språket är ju esterna närmast besläktade med finnarna, men etniskt sett tycks svensktiden ha satt djupa spår – det är svårt att bland de hundraåttio flyktingarna hitta någon rastyp som ens flyktigt kan betecknas som ”utländsk”. *DN 27-09-44*

Tiden kan innehålla olika förhållandena och kan betraktas här som en behållaremetafor. I vår kultur löper tiden lineärt och det möjliggör att betrakta tiden uppdelad i mindre avsnitt. Tiden som abstrakt begrepp kan på så sätt kognitivt delas in i olika perioder för att kunna lättare sätta namn på eller beskriva dem. Man har satts under prövningar för att klarlägga om man tar testet. Ordet stöd har här överförs från den kroppsliga upplevelsen (17).

(17) Estlandssvenskarna tackar även för kulturellt, ekonomiskt och moraliskt stöd under gångna, ofta prövningsfyllda tider ... *DN 26-11-44*

Som man redan har påpekat upplevs tiden som en företeelse som man kan räkna eller mäta oavsett det att tiden i och för sig är ett abstrakt begrepp. Det existerar en begränsad tid som vi äger. Tiden kan delas upp i perioder där man upplever början och slutet (26-28).

(26) Tre månader fick jag stanna i fängelset, och sedan hölls jag resten av tiden såsom tvångsarbetare på ett gods några mil från staden. *DN 21-09-44*

(27) Det utrymme man haft på båten hade inte medgivit att någon större kvantitet kunnat tas med, och man led sista tiden otroligt av törsten, berättade flyktingarna. *DN 28-09-44*

(28) Den 18 september utrymde tyskarna plötsligt staden, de hade varit nervösa en tid, men stannade i det längsta. *DN 29-09-44*

Den ontologiska metaforen TIDEN ÄR BEHÅLLARE innebär att man kan vara innanför eller utanför tiden eller gå igenom den. Denna koncept exemplificeras i de följande meningar (29-31). Tiden är en behållare, en enhet vi går igenom.

(29) Bland de naturaliserade ”i första generationen” har de flesta uppträtt som goda svenska medborgare även under de ovanligt påfrestande tider vi genomlever. *DN 01-11-44*

(30) I en paus i konsertprogrammet talade biskop Ysander om balternas öden genom tiderna och riktade en vädjan till Gotlands befolkning att hjälpa dem som måst fly från hem och fosterland. *DN 03-10-44*

(31) Tvårs över tid och rum höra vi alla ihop på gott eller ont, nu som för 300 år sedan hänger vårt öde ihop med det stora sammanhanget därute. *SvD 07-11-44*

Olika historiska perioder i Estland betecknas enligt vilka nationer har härskat landet. Man sätter namn på bestämda perioder efter nationalitet som har stått vid makten. Olika nationerna har på sätt och vis ägt tid i Estland. Nationerna som nämns att ha utövat makt över Estland låg historiskt nära till 1944 med ett undantag – svenskarna. Svensktiden och ännu mer avlägsen tid, vikingatiden, nämns uppenbarligen på grund av det att det var landet man flydde till samt att det var estlandssvenskarna som kom tillsammans med de estniska flyktingarna (35, 36). Om man berättar om tiden menar man egentligen förhållanden som rådde under viss period (32). Man drar paralleller mellan de gamla tidernas egenskaper och den innevarande tidens egenskaper, nämligen tiden som man betraktar att äga (37). Om man regerar viss land, utövar man makt över de resurser som befinner sig i området som man anser att ha rätt till (34). Om man äger tid i sin hemland anses man ha rätt till att agera (38, 39) och bestämma över vad som är laglig (33).

(32) I andra baracker träffar man Ormsöbor och Nucköbor som berättar om den ryska och den tyska tiden ... DN 12-11-44

(33) Här och på andra håll försökte man göra båtarna klara först i samma ögonblick avfärden skedde: det fattades en motor eller något sådant, och visserligen var det förbjudet att köpa motorer under den tyska tiden, men man skaffade sig en sådan på något sätt ändå, kom rusande mitt i natten ned till båten, satte in motorn på ett eller annat vis och hastade i väg bums, hur det nu gick... DN 06-12-44

(34) Ryssarna mobiliserade på sin tid 60.000 unga estländare, och därefter har tyskarna fortsatt avtappningen. DN 29-10-44

(35) Jag samlade material till estländsk kulturhistoria från 1700-talet, det vill säga svensktiden. DN 29-10-44

(36) Det är geografidocenten Hannes Hyrenius i Lund som ger offentlighet åt denna siffra, vilken ger besked om att slutstrecket dragits över den svenska kolonisationen av Nordvästestland och Runö, en kolonisation som kanske stammar ända från vikingatiden. DN 12-11-44

(37) ... talade pastor primarius Olle Nystedt med stark rättspatos och erinrande om de gamla klagopsalmernas förfärande aktualitet i vår egen barbariska tid, då grymheterna övergå allt vad släktet hittills upplevat under sin bloddrypande historia. SvD 15-09-44

(38) I civilförvaltningen sattes under sovjettiden in pålitliga kommunistiska s. k. kommunalråd, tyskarana däremot placerade med sockenbornas hjälp på nytt förkrigsårens kommunalgubbar på sina poster. DN 12-11-44

(39) Enligt de uppgifter hr Håstad hade fått protesterade på sin tid de baltiska ministrarna i Sverige mot de facto-erkännandet. SvD 14-12-44

Tiden ägnas egenskaper lånade in från naturen. Att det är moln i tiden syftar till att det som sker kan inte synas helt och hållet (40). En del förblir i skuggan och om man inte ser, kan man missa någonting viktigt.

(40) Johan Köpp år 1939 axlade den maktpåliggande uppgiften att i en mulnande tid bekläda den estniska folkkyrkans högsta ämbete, ... SvD 08-11-44

I nedanstående mening lånas adjektivet ljus i samband med tid in från förnimmelsen seende. Dagen som ljus tid värderas högre än mörkret som natten (Allwood 1983: 15). Gränsen dras mellan ljus och mörk. Det första ger intryck av klarhet, behärskning och välmående, det senare med otydlighet, ovisshet och tillstånd utan hel kontroll (41).

(41) Så går dag efter dag i slit för brödfödan under väntan på ljusare tider för landet på andra sidan havet. SvD 08-10-44

6.8.3. Tidens hastighet

Abstrakt begrepp som tid har egenskap att löpa i olika hastigheter som kommer fram i de exemplen som man har hittat i materialet. Man kan inte påverka och stoppa tiden från att fortskrida men man kan mäta den och denna upplevs att röra sig med varierande hastighet eller längd. Under olika förhållanden kan tiden löpa långsammare eller fortare. Om den går fort kan det betyda såväl att man erfar behov av mer tid för att klara det som man har planerat att genomföra eller att man har tillbringat tiden intressant så att man inte behövt att tråkas ut t.ex. av att vänta (10). Om det gäller plikter och skyldigheter i samband med tidsgräns när man behöver mer tid för att hinna med allt (11) eller att samla in resurser (12) upplevs tiden som kort. När det gäller lidelserna går tiden långsamt till motsats de föregående exemplen (13).

(10) Tiden har gått fort... SvD 08-10-44

(11) Men lånet skall betalas igen inom en tämligen kort tidrymd, det vill till att fisket blir lösnande. SvD 08-10-44

(12) Många är aktiva endast en kort tid, och gudskelov för det, för 250 insamlingar som samtidigt konkurrerade om allmänhetens hjärtan och portmonnärer vore för mycket. DN 02-12-44

(13) Lång tid dessförinnan hade vi fått sova var natt i skyddsrummen – aldrig annat än sirentjut, flygmaskiner, flygmaskiner och bomber. DN 27-09-44

Att genomföra planer har man tidsperioder i olika lämpliga grad i sitt förfogande. Det kan innebära att man har räknat korrekt hur mycket tid det behövs för att fullfölja en viss aktivitet och i fall det är möjligt, kan man vara färdig innan det behövs att påbörja en aktivitet (14). Med att skriva ”i god tid” (15) förstärker man kvantiteten av tid som finns kvar innan de nödställda kommer i land. Med

användning av ”i lagom tid” förstärker man faktumet att man har inte förlorat resurs på att vänta.

(14) I lagom tid hinner jag ändå fram ... *SvD 08-10-44*

(15) Myndigheter och större organisationer hade ju också i god tid organiserat omhändertagandet ... *DN 28-09-44*

Tiden som måldomän metaforiseras genom att conceptualisera den som en ekonomisk tillgång eller en värdesak. I materialet hittades det kategorier som tid som resurs, tid som föremål. Den sistnämnda låter oss framställa som om man kan utöva kontroll över den, mäta tidens längd och hastighet samt tillskriva tiden egenskaper eller aktiviteter.

6.9. Kraft

Metaforisering av KRAFT struktureras som gestalter i vårt medvetande som är associerade med sammanhängande helhetsföreställningar av erfarenheter. Enligt Talmy (1988) kan det förekomma tvingande, hindrande, motstående, tilldragande och uppehållande krafter. Med hjälp av föreställningar om världen som omger oss och om individen i den kan det granskas strukturer av medvetandet. Förekomsten av metaforer är ett bevis på att människor strukturerar verkligheten stödande på sin fysiska omgivning. Kroppen som erfar olika krafter inifrån och utifrån förhåller sig till dessa.

Genomgång av tidningsartiklarna gav som resultat de nedanstående kraftmetaforer. I texterna bildade större grupper de tre förstnämnda kraftmetaforer som Talmy har pekat ut. Dessa metaforer härstammar från artiklarna och har sitt ursprung i sensorisk erfarenhet av kraft som man adapterar sig med.

6.9.1. Tvingande kraft

Under kategorin tvingande kraft samlades det kraftmetaforer som förknippas med användning av hot, våld eller makt för att förmå någonting. Den som sätter i aktion är nödvändiga åtgärder som måste vidtagas.

6.9.1.1. Trycket på Sverige

I artiklar kom det fram att man hade viss tendens att föreställa flyktingar som hot till de resurser som Sverige ägde. Hotet förverkligas i form av trycket. Fast i exemplet nedan uttrycks det motsatta – att esterna inte är en belastning – leder strukturering av meningen till antagandet att det var den rådande åsikten. Denna antagandet bekräftas med att man måste betona detta faktum.

(1) Över huvud taget har vår erfarenhet av esternas ambition som produktiva samhällsmedlemmar varit mycket god, och man kan säkert betona en sak i detta sammanhang: flyktingarna innebär inte en ekonomisk belastning för landet, utan blir en tillgång, om deras möjligheter tillvaratas rätt, och dessutom – i den mån de stannar – ett värdefullt tillskott friskt blod till vår underminerade befolknings-”pyramid”. *DN 27-09-44*

Arbetet som flyktingarnas ankomst förorsakade i stor utsträckning upplevs som någonting som tynger på tillvaron hos de svenska myndigheterna och

organisationerna (2, 3) eller människorna fast man har satt till extraresurser (4). Trycket i form av extraarbete som flyktingarnas ankomst medförde föreställdes också som att vara ojämnt fördelad mellan länen (5). Ordet ”invasionen österifrån” gör flyktingarna mer opersonliga.

(2) I ett gammalt ärevärdigt, men olidligt trångbott och föga komfortabelt hus på Ridderholmen löpa alla trådar i denna gigantiska organisationsapparat samman hos Statens utlänningskommission, den yngsta men ändå troligen den mest arbetstyngda av alla kommissioner. *SvD 22-10-44*

(3) Nog verkar det som ödets ironi, att vår kanske mest arbetstyngda kommission skall vara så gott som okänd för den stora svenska allmänheten bara för att den endast har med utlänningsar att göra. *SvD 22-10-44*

(4) Den hade då 194 tjänstemän, och räknar nu, knappa fyra månader efteråt, 300 tjänstemän, som trots alla förstärkningar äro överhopade med en ständigt växande arbetsbörda. *SvD 22-10-44*

(5) Själva har hon tillsammans med Umeåkretsens ordförande, överstinnan Greta Lagercrantz, gjort en storartad arbetsinsats i den landsända, som frånsett det nordligaste länet, fått bära den tyngsta bördan av invasionen österifrån. *SvD 20-12-44*

Att bistå med hjälp i stor utsträckning kan sätta organisationen på prov i försök att utröna dess duglighet och uthållighet (6, 7). Detta medför trycket på resurser eftersom man har sätts in i en svår situation.

(6) Det har naturligtvis frestat på vår organisation att skaffa mat och husrum åt hela denna skara på en gång, men de nästan bortglömda evakueringsåtgärderna har varit en fast grund att bygga på, och allt har gått väl i lås, kanske tack vare den inventering av möjligheterna vi gjorde redan i juli. *DN 10-10-44*

(7) De hektiska dagarna i slutet av september, då flyktingströmmen kulminerade, sattes våra resurser på ett hårt prov, säger presidentskan. *SvD 20-12-44*

Följden av att inte utstå trycket uppgavs vara att organisationen hotades att gå itu. Verbet brista syftar till om organisationen skulle ha varit av tunt material eller att man hade till sin förfogande inte tillräckligt med medel att klara av mängden av arbetet som flöt in och fyllde organisationen (8). Man erkänner att man inte har haft tillräckligt med resurser att klara av den kritiska situationen.

(8) Det har den duktiga chefslottan fru Carola Hårleman och hennes kår och direktör August Percy sört för, trots att organisationen brast avsevärt hos utrymningskommissionen, som inte ens med en telefonpåringning underrättade förläggningen i Saltsjöbaden om dröjsmålet med flyktingarnas ankomst. *DN 29-09-44*

6.9.1.2. Trycket på flyktingarna

Sverige som bemötte flyktingarna utövade trycket på dem i form av åtgärder för att skydda sig mot möjliga politiska (9, 10) eller hälsoskadande (11-14) konsekvenserna.

(9) De ”lindriga” quislingfallen få begränsad visering för uppehåll inom ett visst landsfiskaldistrikt, där de ställas under polisuppsikt och åläggas kontinuerlig anmälningsskyldighet. *SvD 22-10-44*

(10) Det har vidare uppgivits, att den ryske besökaren icke skall ha någon som helst inspektionsrätt och icke beredas tillfälle till någon individuell påverkan och ännu mindre påtryckning på flyktingarna. *SvD 08-12-44*

(11) Alla de sjuka fördes asides och kommo under läkarbehandling, och de övriga transporterades till uppsamlingsplatserna i staden. *SvD 28-09-44*

(12) Tidigare ha flyktingarna endast underkastats en första läkarundersökning och smittrening innan de vidarebefordrats till uppsamlingsställena på fastlandet. *SvD 27-09-44*

(13) I Vetlanda komma 240 baltiska flyktingar att förläggas i karantän fr. o. m. torsdag. *SvD 13-10-44*

(14) I Örnköldsvik kommer man nu att förlägga de estniska flyktingarna i karantän under 14 dagar, och vad deras öde sedan blir är ännu inte avgjort. *DN 28-09-44*

6.9.1.3. Trycket i flyktingarna

Flyktingarna själva erfar en oemotståndlig känsla av att lämna det överksamma tillståndet. Till skillnad från de föregående exemplen drivs man av kraften inifrån

(15). Det är det aktiva och positiva som får uttryck här.

(15) Alla drivs nämligen av önskan att komma i arbete, man kan inte vara överksam efter vad man gått igenom. *DN 10-10-44*

6.9.1.4. Trycket inom politik

Frågan om Sovjetbesök i flyktingläger ansåg man viktigt att kasta under prövning inför riksdagen. De som utövade trycket inom politik var politikerna i Sverige själva som ansåg att man hade politiskt sett agerat fel.

(16) Sovjetlegationens besök i baltiska flyktingläger drogs på lördagen inför riksdagen av två högermän i andra kammaren. *SvD 10-12-44*

Man ansåg viktigt att tränga igenom diskussion om ett problem berörande flyktingarna för att undersöka och påskynda arbetet med att hitta lösning till (17).

(17) Även frågan om flyktingarnas yrkesutbildning och eventuella omskolning torde komma att forceras efter årskiftet, och vid överstyrelsen för yrkesutbildning är man redo att vidta nödiga åtgärder, så snart behovet kartlagts. *SvD 31-12-44*

I en politisk situation där man gav efter för trycket kritiserades och ansågs som feighet eller bekvämlighet från svensk sida (18).

(18) Det är inte utan att man erfar en viss skamkänsla över regeringens eftergift i detta fall, då det inte gäller vårt liv som nation utan – vår egen bekvämlighet. *SvD 14-12-44*

Man hade i Estland utövat tryck på kyrkans institution att få fram sina politiska mål men utan framgång (19). Framgången att motstå trycket garanterades genom att stå fast på sina principer.

(19) De många ofta pockande försöken att politiskt utnyttja kyrkan mötte hos dess biskop ett lugnt och oförfärat motstånd. *SvD 08-11-44*

6.9.1.5. Trycket från kriget, historien

Man har hänvisat till historiens roll genom att generellt beskriva krigsåren (21). Historiska förbindelser mellan Estland och Sverige har man betraktat så inflytelsefulla att det visas i esternas etniska särdrag (20). Historien hade lämnat spår efter sig i människornas utseende.

(20) Till språket är ju esterna närmast besläktade med finnarna, men etniskt sett tycks svensktiden ha satt djupa spår – det är svårt att bland de hundraåttio flyktingarna hitta någon rastyp som ens flyktigt kan betecknas som ”utländsk”. *DN 27-09-44*

(21) Det är emellertid alltså krigshändelserna som sätter sin prägel på förlandena och dominerar intresset. *DN 31-10-44*

Politisk verksamhet och kriget sätter trycket både på människorna såväl på länder. Från Sveriges position pratar man om möjliga svårigheter i framtiden som de inte själva utan förhållandena runt omkring i världen kan medföra, men som man inte måste glömma att ta hänsyn till (22, 23). Positionen som man tar om man beskriver den ryska och tyska tiden är mer beskyllande genom att man nämner de till ockupationer (25). Makten som man har varit tvungen att underkasta sig beskrivs som hårt tryck (24).

(22) En hel del har flytt undan den tyska mobiliseringen, men tillbaka under ryskt välde önskar de inte heller komma – då föredrar de att stanna här, om de bara får. *DN 27-09-44*

(23) Över huvud måste vi för Sveriges del alltjämt räkna med att krigsutvecklingen kan vålla svårigheter och påfrestningar. *DN 31-10-44*

(24) Våra tankar gå denna kväll till de arma medmänniskor, som fortfarande lida under förtryckets järnhäl och under det godtycke, som trängt undan lag och rätt. *SvD 27-12-44*

(25) Berätta om livet under rysk och sedan tysk ockupation, om deportationerna, oron, skräcken, om flykten över till Finland, hur de kommo hit förra hösten, barskrapade på allt (utom ockupationspengar!). *SvD 08-10-44*

Att en nation har upphört att existera i Estland uttrycks genom att man har dragit slutstrecket över den.

(26) Det är geografidocenten Hannes Hyrenius i Lund som ger offentlighet åt denna siffra, vilken ger besked om att slutstrecket dragits över den svenska kolonisationen av Nordvästestland och Runö, en kolonisation som kanske stammar ända från vikingatiden. *DN 02-11-44*

6.9.1.6. Väder som tryck

Vädet som utövaren av tryck illustreras i exemplet:

(26) Baltiskt fartyg tvingades hit.

6.9.1.7. Trycket i kommunikation

För att dra mer uppmärksamhet på vad som man menar, markerar man det med att lägga vikt på det. I de nedanstående exemplen tycks man tro att om man inte riktar speciellt uppmärksamhet åt vissa faktum drar det inte tillräckligt med intresse (29) eller att man antar att det råder motsatta meningar i samhället (27, 28).

(27) Över huvud taget har vår erfarenhet av esternas ambition som produktiva samhällsmedlemmar varit mycket god, och man kan säkert betona en sak i detta sammanhang: flyktingarna innebär inte en ekonomisk belastning för landet, utan blir en tillgång, om deras möjligheter tillvaratas rätt, och dessutom – i den mån de stannar – ett värdefullt tillskott friskt blod till vår underminerade befolknings-”pyramid”. *DN 27-09-44*

(28) Detta understryker också utrikesrådet Engzeil, som förklarar att utlänningskommissionen har sin uppmärksamhet fäst vid problemet, och påpekar att genom varje länsarbetsnämnd sköter en särskild utlänningsmanuens flyktingarnas ärenden. *DN 10-10-44*

(29) ”Jag anhåller slutligen få framhålla att min besättning – officerare, underofficerare och manskap – samtliga fullgjort sin sjömansplikt synnerligen lugnt och skickligt, envar i sin befattning.” *DN 11-10-44*

I fall man uttalar tvivel om sannighetsgraden av det som man hör sätter man det under övervägande (30).

(30) Löftet om att det icke skall bli några repressalier sätter man ett stort frågetecken för. *DN 13-12-44*

Om man är inte medverkar gärna i att lämna ifrån sig uppgifter, utövar man trycket på den för att tvinga fram det som anses vara nödvändig information (31).

(31) ... för att pressa ur dem uppgifter. *DN 31-10-44*

6.9.1.8. Trycket på känslor

Också på det mentala området kan man utöva tryck på som man har framkallat med de dramatiska händelserna (32, 33). Man syftar till närhetens roll i att förstå lidelserna som kriget har medfört och använder metaforen grannens gård som står för hela staten (33).

(32) Det var en både skakande och beklämmande syn, när den lilla motorskonaren lade till vid hamnen. *SvD 28-09-44*

(33) Vad som sker på grannens gård gör oftast ett större intryck på människor än det som händer på hundra mils avstånd, och säkert får man en starkare känsla än någonsin av vad flyktingsproblemet vill säga under dessa dagar då esterna komma i sina båtar till Lidingön och Saltsjöbaden. *SvD 05-10-44*

6.9.1.9. Mobilisering

Verbet mobilisera knyter man främst till det militärta, att man ställer en viss grupp på krigsfot eller man uppåddar krafterna för att sätta de i tjänst (34, 35).

(34) Man fick företa febrila åtgärder och all tillgänglig personal mobiliserades, däribland sjuksköterskor, läkare och ambulanser. *DN 28-09-44*

(35) Man fick vidta febrila förberedelser, och all tillgänglig lottapersonal, hemvärn och scouter mobiliserades jämte sjuksköterskor, läkare och ambulans. *SvD 28-09-44*

6.9.1.10. Invasion

Invasion förknippas med inträngande verksamhet som sker med våld. Människor tränger in i Sveriges gränser i stor utsträckning som kan uppfattas som infall (36-41). Att man samtidigt använder ordet ”risk” (36, 39) förstärker hotbilden av flyktingarnas intrång och vad som det kan medföra till Sverige.

(36) Man kan utgå ifrån att Sverige inför riskan av en större eller mindre invasion av dylika ”politiska” flyktingar kommer att spärra sina gränser och, om någon lyckas ta sig genom spärren, kommer att återvända honom till hans land. *DN 06-09-44*

(37) Baltinvasion i Roslagen, alla hoppas få arbete. *DN 10-10-44*

(38) På måndagen anlände 500 baltiska flyktingar med båt till Västervik från Gotland. Av dessa fortsatte efter utspisning 250 till Vimmerby, där de på måndagskvällen inkvarterades i stadens folkskolor, som i anledning av flyktingsinvasionen utrymts. *DN 03-10-44*

(39) Man kan utgå ifrån, att Sverige inför riskan av en större eller mindre invasion av dylika ’politiska’ flyktingar kommer att spärra sina gränser och, om någon lyckas att ta sig genom spärren, att återvända honom till sitt land“. *SvD 07-09-44*

(40) En invasion av baltiska flyktingar pågår för närvarande i norra Roslagen och mängder av flyktingar ha på måndagen anlant till Öregrund och Söderarm. *SvD 26-09-44*

(41) Själv har hon tillsammans med Umeåkretsens ordförande, överstinnan Greta Lagercrantz, gjort en storartad arbetsinsats i den landsända, som frånsett det nordligaste länet, fått bära den tyngsta bördan av invasionen österifrån. *SvD 20-12-44*

6.9.1.11. Kontingent

I materialet förekommer benämningen ”kontingent” för flyktingar (i 13 tillfällen). Ordet används främst för att beteckna en del av truppförband, en manskapsstyrka. Uttrycket bär med sig föreställningen att det som pågick uppfattades som tryck eller hot till Sverige huvudsakligen på grund av det stora antalet. Adjektiver ”ny” (48, 51, 53) och ”den största” (45, 52) samt adverb ”ytterligare” (43, 50, 54) och ”åter” (42) intensifierar föreställningen av omfattningen av flyktingarnas antal.

(42) På onsdagskvällen anlände åter en kontingent baltiska flyktingar till Gotland. *DN 08-09-44*

(43) Ytterligare ett par kontingenter baltiska flyktingar anlände på onsdagseftermiddagen till Sverige. *DN 28-09-44*

(44) I två kontingenter anlände flyktingarna till Saltsjöbaden, den första vid 18.30-tiden på kvällen. *DN 29-09-44*

(45) På middagen anlände den största kontingenten. [*sic*] *DN 04-10-44*

- (46) Flyktingarna var uppdelade på två kontingenter, av vilka den ena anlände med en estnisk skonare och de övriga med småbåtar. *DN 05-10-44*
- (47) Kontingenten kommer från Gotland, och på det hela taget är flyktingarna friska och till och med på gott humör. *DN 09-10-44*
- (48) En ny kontingent estniska flyktingar kom på måndagskvällen till Nynäshamn. *DN 11-10-44*
- (49) Med söndagens kontingent har nära 2.000 baltiska flyktingar överförts till Västervik och fått provisoriska hem i förläggningar runt om i Tjusttrakten. *DN 09-10-44*
- (50) Ytterligare ett par kontingenter baltiska flyktingar anlände på onsdagseftermiddagen till Sverige. *DN 09-10-44*
- (51) Omkring 300 flyktingar befinner sig nu i Norrtälje, sedan en ny kontingent anlönt på söndagskvällen. *SvD 02-10-44*
- (52) På middagen anlände den största kontingenten, ett lastfartyg med 848 flyktingar ombord. *SvD 04-10-44*
- (53) En ny kontingent estniska flyktingar kom på måndagskvällen till Nynäshamn. *SvD 11-10-44*
- (54) Ytterligare ett par kontingenter baltiska flyktingar anlände på onsdagseftermiddagen till Sverige. *SvD 28-09-44*

6.9.2. Motstående kraft

Till skillnad från tvingande kraft där det ena parten står passivt eller har begränsade möjligheter att påverka det inträffade ställer man i den motstående kraften två mera aktiva krafter mot varandra.

Som det framgår av analysen manifesterades det i texter två krafter, en abstrakt och en konkret, som ställs mot varandra. Människor eller handlingar uppträder här som om de hade utmanat världens samvete och rättkänslan på duell (55-58).

- (55) Sverige kommer inte att stå öppet som fristad för personer som i sin gärning utmanat den civiliserade världens samvete eller som uppträtt som förrädare mot sitt eget land, förklarade socialministern Möller, som på tisdagskvällen talade vid ett valmöte i Kronobergsparken. *DN 06-09-44*
- (56) Det kan antas att personer som gjort sig skyldiga till handlingar vilka utmanar rättkänslan och inte kan rättfärdigas av krigets krav vill söka undgå att ställas till ansvar för dessa handlingar genom att fly till vårt land. *DN 31-10-44*
- (57) Sverige icke står öppet eller kommer att bereda en fristad åt personer som i sin gärning utmanat den civiliserade världens samvete eller som uppträtt som förrädare mot sitt eget land. *SvD 07-09-44*
- (58) I avvaktan härpå må tills vidare påpekas, att den eljest gängse termen "krigsförbrytare" undvikits och att det mera allmänna talesättet om "personer, som i sin gärning utmanat den civiliserade världens samvete eller uppträtt som förrädare mot sitt eget land" kommit till användning. *SvD 07-09-44*

På det politiska planet förekom en kraftmetafor ”återtar” som tydligen härledas från den kroppsliga upplevelsen. Man kan föreställa sig att man tar tillbaka medborgarskap igen med kraft, med sina händer (59).

(59) Såvitt jag kan se, säger hr Bergquist, medför detta att en rättsstat som den svenska inte gärna kan tänkas återta medborgarskap utan att en tillfredsställande allmän ordning för de statslösas rättsställning och rättsskydd först kommer till stånd. *DN 01-11-44*

6.9.2.1. Motkraft på arbetet i överflöd

Svårigheter i arbetet föreställs som motståndare. Att vara starkare och klara av arbetet uttrycks som ett seger över det (60).

(60) Våra möjligheter att bemästra svårigheterna är förvisso goda. *DN 31-10-44*

6.9.3. Hindrande kraft

I samband med att sysselsätta flyktingar stöter man på föreliggande svårigheter. Härmed kommer metaforen av VÄG få sin uttryck. Man möter på sin väg motstånd som hindrar att fortsätta. Allt löser sig inte som man har tänkt sig (61, 62).

(61) Mest är det kroppsarbetare, som relativt lätt kan sysselsättas, och till en mindre del intellektuella, som det möter stora svårigheter att placera. *DN 10-10-44, SvD 10-10-44*

(62) Många gånger äro de själva inte obenägna att ta husligt arbete, men ibland tveka arbetsgivarna, i synnerhet om flyktingarna medföra ett eller flera barn eller språket lägger stora hinder i vägen för att arbetsgivare och arbetstagare ska kunna göra sig förstådda av varann. *SvD 06-10-44*

Situationen i lägren illustreras med avsaknaden av blockerande omständigheter/slitningar som skulle ha försvårat omhändertagandet av flyktingar (63).

(63) Lägerchefen har också de bästa betyg åt alla som vistats eller vistas inom lägrets domäner: trots påfrestningar med trångboddhet och annat har knappast några friktioner förekommit. *DN 12-11-44*

På det politiska planet fick hindrandet sitt uttryck i en följande mening där man diskuterar främmande legationens besök av flyktingläger. Man bekräftar att man skulle ha blandat sig i händelseförloppet och förhindrat besöken om de baltiska staterna efter att de införlivades med Sovjet, inte hade överlämnat sina legationer till Sovjetunionen (64).

(64) Skulle de inte ha överlämnat sina legationer frivilligt, så lär det ha varit meningen att överståthållarämbetet skulle ingripa. SvD 14-12-44

Den abstrakta tiden framställs i den följande som ett isolerande föremål att täta upp en öppning genom vilken sjukdomar skulle spridas till Sveriges befolkning (65).

(65) Det är karantänstiden, betydelsefull som effektivt stopp mot epidemiska sjukdomar. DN 27-09-44

Ett av de offer som krävdes av Sverige var de svenska barnens skolgång som hämmades för att ta emot de nödställda flyktingarna (66). På andra sidan inskränkte man flyktingarnas frihet inom bestämda gränser (67, 68).

(66) På grund av lokalbrist kommer undervisningen i folkskolan att tills vidare inskränkas till skolgång varannan vecka, och undervisningen bedrivs under denna tid i tillfälliga lokaler, bl. a. i tingshuset, poliskontoret, stadens missions- och godtemplarlokaler, som adapterats för Vimmerbybarnens undervisning. DN 03-10-44

(67) Det är inte otänkbart att flyktingarna för med sig epidemiska sjukdomar, och därför är det nödvändigt med inskränkt rörelsefrihet. DN 09-10-44

(68) Det ligger ju både i vårt eget intresse och i våra gästers att de band som vi måste lägga på deras rörelsefrihet inte blir mer besvärande än ändamålet kräver. DN 01-11-44

För att känna igen de ovälkomna flyktingar satte man hinder på dem genom att förse de personer med en betygande stämpel som skulle bekräfta att man har godkänt dem officiellt att tillhöra en viss grupp med en viss egenskap/kvalitet. Att gränser stängs är en åtgärd som Sverige rättfärdigar med att de som kommer kan vara farliga. Därför behövs det att markera de på ett visst sätt så att man känner igen dem (69).

(69) Om Sverige nu stänger sina gränser för de skyldiga, är detta inte heller någon kränkning av asylrätten, ty dess innebörd och omfattning bestämmer en suverän stat på egen hand, vilket också varit Sveriges liksom andra neutrala staters uppfattning inför det allierade kravet att neka fristad åt de personer de stämpla som krigsförbrytare. SvD 07-09-44

I flera tillfällen använder man som hindrande medel sållning som man sätter i citationstecken som tyder på att för journalisten verkade det som opassande användning av ordet men ändå illustrerande (70). Man utförde en utgallring av flyktingar för att rena flyktingskarorna från opassande personer. De som inte passerade de små hål fick man på så sätt lätt undanröja (70, 71). Som det framgår av ett utdrag behövdes det inte liknande åtgärder för esternas del (72).

(70) Sedan alla urtypiska quislingar som Schalburgmän och ”stikker” gallrats ut och skickats till Hälsingmo i Hälsingland, där de få kvalificerat umgänge med norska liktänkande, sändas de övriga danskarna till läger i Småland.

SvD 22-10-44

(71) Långmora interneringsläger har utrymts för att ta emot baltiska quislingar, vilka nu undan för undan sällas ut ur de väldiga flyktingsskarorna, och i Sörbo utanför Umeå skall man internera finska nazister medan tyska desertörer få ett nytt läger i Kusfors i Västerbotten. *SvD 22-10-44*

(72) Någon politisk ”sällning” (i ”kollaborationister” och ”patrioter”), som är nödvändig beträffande många flyktingsgrupper från andra ockuperade länder, har inte visat sig nödvändig för esternas del. *DN 27-09-44*

Ytterligare en åtgärd nära besläktad med den ovannämnda hade man tagit till användning – filter som återigen används i citationstecken (73). Filtern som redskap används för att skilja från främmande, opassande eller orena ämnen. Till skillnad från sållet tar man den till användning vid flytande ämnen. Man påstår att redskapen har visat ge goda resultat och tjänat sitt syfte (74).

(73) Över 8 000 baltiska flyktingar ha passerat genom gotländsk ”filter”. *SvD 25-10-44*

(74) Mitt intryck är, slutar dr Goodman, att Gotland tjänat som ett ytterst effektivt filter och att man på svenska fastlandet genom de trygga gotländska åtgärderna kan leva lugn utan smittorisk. *SvD 25-10-44*

Även Sverige var inte med i kriget föreställdes Gotland som en ö som står i frontlinjen. Gotland blev en frontlinje i Sverige för att möta den största stöten från flyktingarna (75, 76). Frontlinje kan här uppfattas som hindrande kraft som Sverige har upprättat.

(75) Gotland är en ö i frontlinjen. *SvD 25-10-44*

(76) Gotland en ö i frontlinjen på flyktingområdet, säger dr Goodman. *SvD 25-10-44*

Sammanfattningsvis kan man säga att de kraftmetaforerna som förekom i artiklarna kunde kategoriseras under tvingande, motstående eller hindrande krafter. I den förstnämnda kategori samlades det kraftmetaforer som förknippas med användning av hot, våld eller makt för att förmå någonting. Underkategorier i kategorin är trycket i Sverige, trycket på flyktingarna, trycket i flyktingarna, trycket inom politik, trycket från kriget, historien, trycket på känslor, trycket i kommunikation, väder som tryck, mobilisering, invasion, kontingent. Under underkategorin motstående kraft förekom det politik och arbetet i överflöd. Hindrande kraft förekom i samband med svårigheter inom politik, händelserna, människor.

7. Diskussion

I detta kapitlet genomförs det diskussion om resultat som materialets genomgång har avslöjat. Resultaten kommer att jämföras med tidigare resultat samt tar man hänsyn till de teoretiska utgångspunkter. För att svara på de frågor som man hade ställt kommer de förekommande metaforer i tidningstexter sättas i ljuset av de tidigare empiriska undersökningar och diskuteras med tanke på de upptäckta diskurser i den utsträckning det är applicerbart.

Den tematiska strukturen som metaforerna uppenbarade i tidningstexter dels överensstämmer med resultat som man kom fram till med hjälp av de två tidigare använda analysmetoderna – innehålls- och diskursanalys (Tuvikene 2002). Enligt de analyserna behandlades i artiklarna två huvudteman – den ena tillhörde till socialsfären och den andra till politiken. Metaforanalysen visade att som tillägg till de sociala och politiska teman bildade metaforer ytterligare temakategorier. Metaforer som bildade kategorier var naturen, sjukdom, människokroppen, tiden, seendet; maskin, byggnad; sport, spel, teater, skola; kraft; människan som behållare.

En av de största och väsentligaste kategorier metaforer bildade utgjorde natur som man uppmärksammade redan vid tidigare undersökning (Tuvikene 2002). Dock underkategorier som naturmetaforer avslöjade var fler än som uppmärksammades tidigare. Analysen som framfördes bekräftade resultat från tidigare forskningar att flyktingar eller minoriteter konceptualiseras mest med hjälp av vattenmetaforer (El Refaie 2001: 352). Det står i enighet med Pietikäinens argument att man väljer vid betraktandet av flyktingar metafor som är kopplade ihop med naturkatastrofer som t.ex. ”floder eller vågor av politiska flyktingar” (2000: 117). Ordet ”ström” förekom genomgående i det granskade materialet. Man kan bara spekulera att en anledning till att vattenmetafor användes så omfattande i tidningstexter var att flyktingarna verkligen kom över Östersjön. Genom att man använde naturen som källdomän bekräftades det oundvikliga som i form av flyktingar kom i land. Strömmen påverkade politiken, störde den vanliga levnadstakten. Men även flyktingarna föreställdes som om de hade ingen annan val än att överlämna sig till naturens makt. Man kan dra slutsatsen att man hade med metaforens användning syftat till olikhet och drog gränsen mellan natur och kultur. Den första har man inte så förutsägbara kunskaper om och därför också mindre känslan av kontroll.

Kriget som hämtade sin källstruktur från stormen dolde utövaren till dessa som egentligen stod till ansvar för vållandet av världskriget. På så sätt kan man bevisa att metaforen också användes för att dölja det negativa genom att gömma sig bakom naturen. Anledningen till varför Sverige hade hamnat i naturkatastrof kunde man hitta i naturens kraft. Kriget och krisen som storm hade lånats in i nyhetsframställning för att beskriva situationens överväldigande omfattning. Andra väderlekstillstånd som t.ex. moln användes för att beskriva negativa politiska förhållanden. Som Allwood har uppmärksammat används positiva väderlekstillstånd som metafor sällan (Allwood 1983: 15).

Genom att använda sjukdomen som metafor i samband med de estniska flyktingarna som kom till Sverige kan man inse, att situationen som båtflyktingarna förde med sig ansågs onormalt, tillståndet som man helst skulle kunna vilja undvika. Flyktingarna hade medfört att balansen i samhället hamnade ur kontroll. Att balansen är garantin åt samhällets välfungerande var man tvungen att återfå den tidigare tillståndet genom att sätta in ytterligare resurser för att hitta snabba lösningar. Bekräftelsen till att sjukdomen som flyktingarna kunde föra med sig uttalades genom att man syftade till flyktingar som bara sjukdomen. Den mest viktigaste egenskapen från samhällets synpunkt lyftes fram.

Metafor som organiserade redskap kom till användning när man beskrev samhällets funktioner som abstrakt aktivitet. Genom att man överförde maskinens egenskaper till organisationer skapade man lättbegripligare strukturer. Både samhället och organisationer strukturerades som maskiner och byggnader. Till och med de politiska förbindelserna och åtgärder som flyktingarnas ankomst krävde konceptualiserades med hjälp av byggnadsverksamhet. Genom element som fungerar i den kunde man konceptualisera den invecklade strukturen som i nödsituationen hade lättare att hålla ordning över, utöva kontroll över resurserna och föreställning om hur man skulle fördela dem på bästa sätt.

Politiken tillhörde nästan uteslutande till den måldomän som hämtade sin källa från sport, spel, teater och skola. Den stora mängden av arbetet som flyktingarnas ankomst förde med sig förklarades med sport som källdomän. Det ger stöd åt att omhändertagandet och hjälpen som enligt innehållsanalysen behandlades i mer än hälften av artiklarna, utgjorde en belastning för det svenska samhället eftersom man var tvungen att konstatera att man hade slagit rekord.

Människokroppen och kroppsligheten som källomän förekom i strukturella metaforer som förväntat i stor utsträckning i tidningstexterna den kognitiva metafor teorin som utgångspunkt. Hjärtat som centralorganen i människans kropp där de väsentligaste livsfunktionerna utspelas användes som metafor för att bestämma vilka som hade större rätt för hjälp. Flyktingarna kom att konceptualiseras med hjälp av metaforen blod när det behandlades samhällets behov och uppbyggnad. Här kan man dra slutsatsen att man ansåg flyktingarna som tillgång som bidrog till att hålla systemet igång. Det märkliga är att man lät flyktingarna räkna in i det gemensamma blodomloppet. Samtidigt måste det uppmärksammas att man med hjälp av metaforen underminerade pyramid som samhällets uppbyggnad förklarade att flyktingarna släpptes inte in i de högre delarna av samhället utan snarare betraktades de som att komma tillhöra den breda basen av byggnaden. Här kan man se hur metafor strukturerar förhållandena mellan minoritet och majoritet. Värmen som en grundläggande koncept i de kroppsliga funktioner kom som metafor till användning i abstrakta företeelser och känslor som står i enighet med Lakoffs och Johnsons iakttagelser (1980: 57).

Kraften som tryckte Sverige mest var arbetsmängden som satte landets resurser på prov. Esterna framställdes som börda i kraftmetaforens kategori. Svenskarna som värdar för flyktingar blev bevakade som att bli under trycket av både problem som flyktingarna medförde såsom politik som skulle anpassas på grund av deras vistelse i landet. Trycket i politik framkallade politikerna i Sverige själva genom att inom Riksdagen behandla flyktingarnas omhändertagande. Med den inträngande verksamheten invasion satte flyktingar trycket på Sverige så att landet var tvungen att ta försvarsposition. Som det har uppmärksammas tidigare vid bevakningen av flyktingar, förekom det användning av metaforen invasion som förknippas med det medförda hotet och våldet samt som syftar till den väldiga omfattningen ('invasionsarmé' El Refaie 2001: 352). Användning av ordet kontingent förstärkte föreställningen om flyktingarna som tvingande hotande kraft. Historien som utövaren av tvingande kraft kom till uttryck.

Den hindrande kraften kom till uttryck i samband med att skydda befolkningen från det främmande och hålla balansen i samhället genom att stoppa dem (Pietikäinen 2000: 117). Sverige utövade hindrande kraft på flyktingarna genom att innan man släppte de ut i kontakt med befolkningen i samhället sållades och filtrerades de. Filtern och sållet som redskap i metaforiskt betydelse användes för att

skilja ifrån främmande, opassande eller orena ämnen. Med detta ansågs flyktingarna som föremål eller föremål innehållande farliga ämnen, som står i enighet med observationer gällande mönster av flyktingarnas bevakning (El Refaie 2001: 358). Dock påpekade man att politisk sällning som åtgärd visade sig inte vara nödvändigt vad det gällde ester. Flyktingar själva medförde hindrande i samhällets fungerande med att vålla svårigheter i att placeras i arbetet.

Kontroll och vetande metaforiserades i tidningstexter genom seendet som sensorisk företeelse. Kategorin utgjorde en omfattande grupp. Att man hade sett förhållandena med egna ögon höjde sanningsvärden och känslan av kontroll. Seendet bekräftade väsentlighet av flyktingarnas bevakning i media.

Tiden metaforiserades i materialet som resurs eller värdeful föremål. Metaforiseringen av tiden som föremål medgav att behandla tiden med konkreta egenskaper. Som resurs måste man räkna med att det inte slösas bort i onödan.

Min undersökning bekräftade det kognitiva metafor-teorin utgår från – att man konstruerar mer komplicerade områden som måldomän genom att tillämpa mer klart strukturerade områden som källdomän. Man konceptualiserar det okända genom det kända och mer konkreta som fick enligt den genomförda metaforanalysen bekräftelsen till. Till exempel i naturens kategori kom trädet som källdomän till användning för att strukturera släktskapsrelationer och förklara nära släktskap samt avståndet mellan olika grupper.

Sammanfattningsvis kan man erkänna att metafor-teorin medgav att undersöka i språkets djupare meningar och att få svar på forskningsfrågor som man hade ställt sig. Som den föreliggande avhandlingen bevisar förekommer metaforer i tidningstexterna i stor utsträckning. Genom att forska i metaforer kan man nå närmare till texten och se mönster som ligger under. Metaforernas förtjänst är att de kan verka som tankeverktyg för att förstå realiteten.

Det skulle vara av intresse att undersöka de tidningstexter som skrevs i andra länder om estniska flyktingar och ta reda på om det finns skillnader i vilka metaforer som kom till användning. Att man i journalistisk läsning lägger färre uppmärksamhet på dem ger ännu mer skäl att ägna sig åt undersökning.

8. Sammanfattning

I magisteravhandlingen undersöktes det metaforernas förekomst i tidningsartiklar. Syftet med analysen var att utreda vilka metaforer generellt förekom i samband med tidningarnas bevakning av estniska flyktingar, med vilka slags metaforer man använder för att skapa bilden om estniska flyktingar och om det förekommer metaforer som strukturerar förhållandena mellan majoritet och minoritet. Utgångspunkten i avhandlingen var definitionen som den kognitiva metafor-teorin har för metaforen – att vårt konceptuellt system är i huvudsak metaforiskt i sin natur (Lakoff & Johnson 1980: 5). Metaforen används som ett verktyg i journalistiken för att skapa social realitet. Därför är det väsentligt att undersöka användandet av detta. Man kan säga att metaforen förenklar och förpackar den abstrakta komplicerade verkligheten.

Undersökningsmaterialet bestod av tidningsartiklar som publicerades under 1944 om estniska flyktingar i två svenska tidningar som hade tidigare undersökts med kvantitativ och kvalitativ metod (Tuvikene 2002). Med hjälp av metaforanalysen försökte man upptäcka strukturer som fanns i det konceptuella systemet.

Avhandlingen består av åtta kapitel. Den första är ett inledande avsnitt som följs av teoridelen där man ger en översikt över vad en metafor är och den kognitiva metafor-teorin introduceras. Den kognitiva metafor-teorin hävdar att hela det mänskliga konceptuella systemet är metaforiskt i sin natur och att metaforerna gör det möjligt att uttrycka en abstrakt erfarenhet med hjälp av konkreta termer. Abstraktioner och oerhörd komplicerade situationer är vanligen förstådda genom metaforer (Lakoff 1991). Kapitlet avslutas med att introducera metaforernas betydelse och funktion i media.

De empiriska uppgifter som ansågs vara väsentliga att presenteras utgör innehållet av det tredje kapitlet. Den historiska bakgrunden som beskrivs måste man ta hänsyn till när man analyserar tidningstexter. Konstruktionen av esterna i svensk media och möjliga orsak till dessa föreställningar ges en kort översikt över. Dessutom presenteras det resultat som man fick som följd av tidigare forskning av materialet i fråga.

Huvuddelen i avhandlingen utgör det sjätte kapitlet, undersökningsdelen där analyseras de metaforer som upptäcktes i artiklarna. Temagrupper som metaforena bildade var: natur; sjukdom; människokroppen; tiden; seendet; människan som behållare; maskin, byggnad; kraft; sport, spel, teater, skola.

Sammanfattningsvis kan man säga att den valda metoden tjänade sitt syfte med att svara på de frågor som ställdes. Min undersökning bekräftade att man konstruerar mer komplicerade områden som måldomän genom att tillämpa mer klart strukturerade områden som källdomän. Analysen av metaforer kompletterade de tidigare framkomna resultat. Dessutom fick man bevis till att metaforer fungerar som strukturerande redskap för att beskriva förhållandena mellan majoritet och minoritet. Förekomst av de typiska metaforer som används vid bevakningen av flyktingar gav mina resultat stöd åt. Samtidigt användes det i artiklar metaforer som inte förstärkte det negativa som minoriteter eller flyktingar vanligen förknippas med.

Käll- och litteraturförteckning

Allwood, J., (1983a), Om att utifrån språket studera natur och naturresurser. I: Sagt och Menat, Röda serien no 23, University of Göteborg, Dept of Philosophy. (s. 38-55).

Allwood, J., (1983b), Naturen som metaforfält. I: Allwood, Frängsmyr and Svedin (ed.) Naturen som symbol. Stockholm (Kontenta): Liber.

Balodis, A., (1986), Båtflyktingarna kommer till Sverige. I: Eriksson, L.-G. (red.), De första båtflyktingarna - en antologi om balterna i Sverige, Norrköping. (s. 13-29).

Bourdieu, P., (2003), Praktiserad pöjhused. Teoteooriast, Tallinn.

Eriksson, L.-G. (red.), (1986), De första båtflyktingarna - en antologi om balterna i Sverige, Norrköping.

Evans, M., (1996), Languages of Racism within Contemporary Europe. I: Jenkins, B., Sofos, S.A. (eds.), Nation and Identity in Contemporary Europe, London, New York. (s. 33-53).

Fairclough, N., (1995), Media Discourse, London, New York, Sydney, Auckland.

Fairclough, N., (1999), Discourse and Social Change, Cambridge; Oxford.

Fiske, J., (1990), Introduction to Communication Studies, 2nd ed., London and New York.

Furhoff, L., Hederberg, H., (1965), Dagspressen i Sverige, Stockholm.

Gibbs, R. W., (1994), The poetics of mind: figurative thought, language, and understanding, Cambridge [etc.]: Cambridge University Press,

Goatly, A., (1997), The language of metaphors, London; New York: Routledge.

Jensen, M. K., (1995), Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare. Studentlitteratur, Lund.

Kangro, B., (1976), Estland i Sverige, Lund.

Kövecses, Z. (1995), The "container" metaphor of anger in English, Chinese, Japanese and Hungarian, (s. 117-145). I: From a Metaphorical Point of View: A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor, By Radman, Zdravko, Publicerad av Walter de Gruyter.

Küng, A., (1971), Estland - en studie i imperialism, Stockholm.

- Küng, A., (1973), Vad händer i Baltikum?, Lund.
- Küng, A., (1991), Sverige och Estland. Äntligen goda grannar?, Göteborg.
- Laherand, M.-L., (2008), Kvalitatiivne uurimisviis, Tallinn.
- Lakoff, G., (1991), Metaphor in Politics, tillgänglig på <http://www.uoregon.edu/~uophil/metaphor/lakoff-l.htm> (hämtad 05-04-08)
- Lakoff, G. P., Metafoorid, moraal ja poliitika, „Kirikiri“ 2004-11-15 (ISSN 1736-1591), tillgänglig på http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=95 (hämtad 07-07-08)
- Lakoff, G. och Johnson, M., (1980), Metaphors we live by, Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Lofgren O., Wilk R., (2006), In search of missing processes. I: Off the Edge: Experiments in Cultural Analysis, Museum Tusulanum Press.
- Masso, A., (2006), Kvalitatiivsete andmete analüüs tarkvara abil. Kvalitatiivsete andmete analüüsitehnikad ja -tarkvara. Opublicerad studentlitteratur.
- Masso, A., (2008), Lifeworlds in an enlarged Europe: differences in personal spatiality in Estonia and Sweden. *European Societies*, 10(2), (s. 303-325).
- Masso, A., Tender, T., (2008), About linguistic constitution of social space. I: *Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences*, 12(2), (s. 151-182).
- McQuail, D., (2003), McQuaili massikommunikatsiooni teooria, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Mortemore, S., Hirvonen, K., Silite, S., (1998), Hur påverkade Sverige och dess grannländer varandra under andra världskriget?, Projektuppsats svenska III, Stockholms Universitet, Tillgängligt på: <http://homepages.tesco.net/~littlebears/uppsats.htm#DE%20BALTISKA%20LÄNDERNA>. Hämtat 2002-01-16.
- Nyman, E., (1986), En minoritet i minoriteten – estlandssvenskarna i Sverige. I: Eriksson, L.-G. (red.), *De första båtflyktingarna – en antologi om balterna i Sverige*, Norrköping. (s. 90-108).
- Pietikäinen, S., (2000), Discourses of Differentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts, Jyväskylä.
- Reinans, A., (1993), Eestlased Rootsisis – Esterna i Sverige. I: Dahlberg, A.-M., Tamla, T. (red.), *Eesti ja Rootsi – Estland och Sverige*, Tallinn. (s. 143-149).
- Reinans, A., (2008), Rootsi eestlased 1953. aastal, *Akadeemia* 5, (s. 1028-1047) och *Akadeemia* 6, (s. 1327-1360).

Ricoeur, P., (1977), *The Rule of Metaphor. The Multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language.* (R.Czerny, övers.), London: Routledge. (Originalarbete publicerat 1975).

Rohtlaan, I., (2006), *Metafoorid meediatekstis: uudiste pealkirjad.* I: *Keel ja Kirjandus*, 8, (s. 626-636).

Rudberg, E., (red.), (1945), *Svenska dagbladets årsbok*, Stockholm.

Svenska Akademiens ordbok. Tillgängligt på: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Sjöström, S., (1999), *From vision to cognition.* I: Allwood, J., Gärdenfors, P. (ed.), *Cognitive semantics: meaning and cognition*, Amsterdam; Philadelphia.

Steen, G. (2004), *Can discourse properties of metaphor affect metaphor recognition?.* I: *Journal of Pragmatics* 36, (s. 1295-1313).

Stålhammar, M., (1997), *Metaforernas mönster*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Svanberg, I., Tydén, M., (1997), *Sverige och förintelsen*, Stockholm.

Talmy, L., *Force Dynamics in Language and Cognition*, I: *Cognitive Science*, Vol. 12. (s. 49-100).

Tesch, R., (1990), *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools*, New York, Philadelphia, London.

Tuvikene, Ü., (2002), *Estniska flyktingar i svensk press 1944*, Diplomuppsats, Tartu.

Vaino, K., (1999), *Eesti pilt Rootsi ajalehtedes aastatel 1995-1997 ja 2002-2003*, Magisteravhandling, Tartu.

van Dijk, T.A., (2000), *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach.* I: Cottle, S. (ed.), *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*, Buckingham; Philadelphia.

van Dijk, T.A., (2005), *Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus*, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Eestikeelne sisukokkuvõte

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut

Skandinavistika

Ülle Tuvikene

Magistritöö pealkiri: „Metafoorid Eesti põgenikke käsitlevates 1944.a. ajakirjandustekstides päevalehtede *Dagens Nyheter* ja *Svenska Dagbladet* näitel“

Originaalpealkiri: „Metaforer i tidningstexter beträffande estniska flyktingar under andra världskrigets slutskede i dagstidningar *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*“

105 lk

Käesolev magistritöö keskendub metafooride analüüsile meediatekstides. Töö eesmärgiks on kvalitatiivse analüüsi abil püüda välja selgitada, milliseid metafoore kasutati Eesti põgenike kajastamisel meediatekstides üldiselt. Käsitluse all on Teise maailmasõja lõpus Rootsi päevalehtedes avaldatud artiklid. Samuti oli eesmärgiks uurida, kas tekstides esines enamuse ja vähemuse suhteid struktureerivaid metafoore. Uuritavaks materjaliks on käesoleva töö autori poolt varem sisu- ja diskursusanalüüsi abil uuritud Rootsi kahe päevalehe, *Dagens Nyheter* ja *Svenska Dagbladet*, artiklid. Valimiks on Eesti põgenikke käsitlevad ajakirjandustekstid, mis avaldati 1944 aasta sügiskuudel, kui Teine maailmasõda oli lõpusirgele jõudmas.

Immigratsiooni ja migratsiooni teema on viimastel kümnenditel muutumas järjest olulisemaks tänu globaliseerumisele. Meedia- ja kommunikatsioonitehnoloogiate areng on aidanud kaasa eri kultuuride kokkupuudetele, aga loonud ka võimaluse kultuuridevahelisteks konfliktideks. See, kuidas eri rahvuseid, sealhulgas põgenikke, meedias kujutatakse on olulise tähtsusega. Näiteks võiks tuua prohvet Muhamedi piltide avaldamise Taani ajalehtedes, mis vallandas ulatusliku konfliktide laine. Ka näiteks Eesti põgenike Rootsi meedias kajastamise uurimine võib aidata uurida kultuuriliste distantide või kultuurilise läheduse kujunemise ajaloolisi juuri (Masso 2008). Kuna käesoleva töö aine on iseloomult ajalooline, on tegemist

vaid ühe võimaliku katsega tõlgendada Eesti ja Rootsi, eestlaste ja rootslaste vahelisi suhteid.

Käesolev magistritöö jaguneb kaheksaks osaks. Töö esimene osa keskendub teoreetilistele lähtekohtadele, mis hõlmab metafoori definitsiooni ning kognitiivse metafooriteooria tutvustust. Analüüsi lähtekohaks on George Lakoffi ja Mark Johnsoni kognitiivne metafooriteooria. Teooria üks põhiseisukoht on, et suur osa keelest on eelnevalt mentaalselt konstrueeritud. Kognitiivse metafooriteooria kohaselt konstrueeritakse abstraktsed mõiste- või kogemusdomeenid selgema struktuuriga konkreetsete mõistete kaudu. Maailm ja sündmused meie ümber struktureeritakse metafoorsete mõistete abil ning seeläbi on metafooril võim luua uusi reaalsusi (Lakoff & Johnson 1980: 145). Kuna metafoorid võivad meediatekstides kanda edasi teatud ideoloogiat, on metafooride rolli ajakirjanduses üldiselt ning samuti seoses põgeniketeemaga oluline käsitleda. Näiteks eelnevad meediatekstide uurimused on näidanud, et põgenike või vähemuste puhul kasutatakse metafoore eelkõige destruktiivse looduse, esemete ja ohu vormis (El Refaie 2001, Pietikäinen 2000).

Kolmandas osas antakse ülevaade uuringu empiirilisest taustast. Kõigepealt antakse ülevaade ajaloolisest taustast, et mõista, millises kontekstis artiklid on kirjutatud. Ajaloolises mõttes on teema huvitav selle poolest, et eestlased olid esimene suurem rahvarühm, kes Rootsi elama jäi, esitades seeläbi riigile väljakutse. Neutraalne Rootsi asetati eestlastest põgenike vastuvõtmisega olukorda, mis jättis oma pitseri suhetele Nõukogude Liiduga. Näiteks baltlaste väljanõudmine oli poliitiline probleem, millega vastamisi seisti.

Töö kolmandas osas tutvustatakse ka eestlaste kujutamist Rootsi ajakirjanduses lähiminevikus. Kuigi ajavahemik magistritöös analüüsitavate ja lähiminevikus ajakirjanduses esiletulnud eestlasi kujutava pildi analüüsi vahel on enam kui 50 aastat, on see võrdlusena siinkohal oluline. Kristel Vaino (2004) uurimuse tulemused näitavad, et Eestit ja eestlasi kujutatakse Rootsi ajakirjanduses pigem negatiivselt. Samuti tuuakse käesoleva töö empiirilises osas ära antud magistritöö analüüsitavaks materjaliks olnud eelnevad, vastavalt sisu- ja diskursusanalüüsi, uurimustulemused. Sisu- ja diskursusanalüüsi tulemustest selgus, et Eesti põgenike kajastamisel etniliste vähemuste kujutamisele omaseid elemente küll leidis (probleemidele keskendumine, erinevustele viitamine), kuid esines ka

minoriteetidele mitteomaseid karakteristikuid (aktiivsus, vähemus kui ühiskonnale kasulik grupp).

Materjali ja meetodi tutvustus esitakse viiendas osas. Materjalile läheneti kvalitatiivse analüüsimeetodi abil. Eesmärgiks oli leida ajakirjandustekstidest metafoorid ning nende tähenduslik variatiivsus. Tulemusi on analüüsitud manifestse ja latentse sisuanalüüsi meetodil. Tekstides leitud suur hulk metafoore on koondatud hierarhilisse kategooriate süsteemi.

Kõige ulatuslikuma osa tööst hõlmab kuues, uurimuslik osa. Analüüsi tulemusel koorus välja üheksa metafooriteemat, mis moodustasid suuremad kategooriad koos nende alla paigutuvate alakategooriatega. Materjali läbitöötamisel osutusid põhikategooriateks: loodus; haigus; masin, ehitis; sport, mäng, teater, kool; keha; inimene anumana; nägemine; aeg ja jõud. Tulemusi üldistatakse ja arutletakse töö seitsmendas peatükis.

Temaatiline struktuur, mille metafoorid artiklites esile tõid, kattub osaliselt tulemustega, mis saadi sisu- ja diskursusanalüüsi abil. Mainitud analüüside põhjal tuli välja kaks põhiteemat, milles põgenikud probleeme põhjustasid, sotsiaalsfäär ja poliitiline sfäär. Metafoorianalüüsi tulemusel moodustusid teemagrupid, mis ülalpool on välja toodud.

Üks suurem ja tähtsam kategooria, mille metafoorid moodustasid, oli loodus. Loodust kui allikdomeeni metafooris rakendati eelkõige põgenike kui sihtdomeeniga suhtestamisel. Kõige enam kasutati „voolu“ (*ström*) metafoori, mis ei jäänud märkamata juba varasemate uurimuste käigus (Tuvikene 2002). Siiski alakategooriaid, mis looduse metafoorid moodustasid, oli rohkem kui neid esmapilgul märgati. Analüüsi tulemused kinnitasid teiste vähemuste või põgenike kohta teostatud uurimuste tulemusi, mille kohaselt kasutatakse valdavalt veemetafoori kontseptualiseerimaks põgenikke (El Refaie 2001: 352, Pietikäinen 2000: 117). „Voolu“ metafoor esines läbivalt kogu materjalis. Märkimata ei saa siiski jätta, et põgenikud kasutasid põgenemiseks mereteed, mis võis olla aluseks selle metafoori kasutuselevõtul. Looduse kui allikdomeeni kaudu rõhutati põgenike saabumise paratamatust. See vool mõjutas poliitikat ja häiris tavaelu rutiine. Kuid ka põgenikke kujutati looduse võimu alla jäävatena, kellel polnud valikut. Võib oletada, et looduse metafoori kasutades tõmmati piir looduse ja kultuuri vahele. Loodus kui ettearvamatu ja kontrollimatu kaasas endas ohtu.

Sõda, mille allikdomeeniks oli „torm“ (*storm*) peitis enda taha neid, kes tegelikult vastutasid maailmasõja puhkemise eest. Seeläbi võib väita, et looduse metafoori kasutades peideti negatiivset tegelast. Põhjus, miks Rootsi oli loodusõnnetusse sattunud, peitus seega looduse jõududes. Sõjast ja kriisist on räägitud kasutades omadusi, mida tavapäraselt omistatakse tormile, et kirjeldada olukorra ulatuslikkust. Ilmastikku, täpsemalt pilvi kui allikdomeeni kasutati ka negatiivsete poliitiliste olukordade puhul. Varasemad uuringud on näidanud, et positiivseid ilmastikunähtusi kasutatakse metafoorina harva (Allwood 1983: 15), mis leidis tõestust ka käesolevas töös.

Põgenikega seoses kasutati haiguse metafoori. Põgenike saabumine oli Rootsi viinud haiguslikku ebanormaalsesse olukorda, mida kiiremas korras püüti vältida või sellest üle saada. Tasakaal oli ühiskonnas kõikumata löödud ning selle põhjuseks oli põgenike massiline sissetung. Kuna tasakaalu ühiskonnas püüti säilitada, rakendati selle kiireks taastamiseks lisaressursse. Siinkohal toodi sisse sihtvaldkonnast sport „rekordi“ metafoor. Töökoormus, mille põgenike arvukus kaasa tõi, lõi rekordeid.

Metafoori rakendati ka ühiskonna funktsioonidest ja ülesehitusest rääkimisel. Masina ja ehitise struktuuri ülekandmine organisatsioonile või riigile võimaldas rääkida ühiskonnast kui teatud masinavärgist, selle toimimisest ja selle üksikutest osadest. Ka poliitiliste sidemete loomist ja abinõude kasutuselevõttu põgenike ühiskonda toomisel selgitati läbi ehitustegevuse metafooride.

Keha kui allikdomeeni (*source domain*) rakendati artiklites ulatuslikult, näiteks võib tuua metafoori „süda“ (*hjärta*). Abisaamise eelisõiguse üle otsustamisel sai otsustavaks, kes oli rootslaste südamele lähemal. Põgenikke kujutati läbi „vere“ (*blod*) metafoori, näiteks kui kajastati ühiskonna tööjõu vajadust. Rootsi ühiskonnapüramiidi alumisse ossa vajati täiendust töölisklassi näol ning eestlastest põgenikud olid seetõttu teretulnud. Rootsi oli nõus lubama võõrad oma vereringesse, et säilitada ühiskonna toimimine ja struktuur. Samas väljendas püramiidi alumise osa parandamise vajaduse metafoor seda, et eestlased eeldatavalt täidaksid vaid madalamaid positsioone.

Surve, mida eestlased Rootsile avaldasid, väljendus enim töökoormusena, mis sundis riiki ressursse proovile panema. Eestlasi kujutati koormana ka poliitika valdkonnas, kuna nende kohalolek sundis Rootsit kohandama oma poliitikat. Poliitika valdkonnas avaldasid survet Rootsi poliitikud ise, kes kritiseerisid

põgenike kohtlemist. Kasutati ka metafoori „sissetung“ (*invasion*), mis kaasab ohtu selle suure ulatuse tõttu ja tegevuse vägivaldset iseloomu. Takistavat jõudu kasutati Rootsi poolt kasutades „filtreid“ (*filter*) ja „sõelumist“ (verb *sälla*) põgenike seast ohtlike isikute eraldamiseks. Põgenikke nähti seega asjade või ohtlike aineid sisaldavate ainetena.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et metafooride analüüs võimaldas leida vastused esitatud uurimisküsimustele. Selgema struktuuriga allikdomeenide kaudu konstrueeriti abstraktsemaid või keerulisemaid sihtdomeene, näiteks ühiskonda kujutati masinana. Materjali analüüsist selgus ka, et materjal esines vähemuste kajastamisele omaseid ning enamuse ja vähemuse suhteid struktureerivaid metafoore. Kõige ilmekamalt joonistuvad need suhted välja looduse, haiguse ja jõumetafooride lähemal uurimisel. Samas ei saa jätta tähelepanuta fakti, et artiklites kasutati ka metafoore, mis ei ole vähemuste kajastamisel tüüpilised. Näiteks võiks tuua tundesfääri kuuluva sõbralikkuse, mida väljendati „soojuse“ metafoori kaudu, kus sihtdomeeniks on füüsiline temperatuurikogemus.